

Jeta Arbëreshe

e-mail: jetarbreshe@libero.it - <http://digilander.libero.it/jetarbreshe> (Mondo Italo-Albanese)

Del nga tre muaj - Trimestrale della Minoranza linguistica storica Albanese d'Italia - Eianina / Purçill (Cs- Italia)

Spedizione in A.P. - TAXE PERÇUE - art. 2 comma 20/c - L. 662/96, Aut. n. DCO/DC/CS/101/2003, valida dal 06/03/03

Përmbajtje / Sommaire

LIPET E PARAVERËS

a.g. (*Vincenzo Golletti Baffà*)

faqe 2

a.g. (*Alfredo Frega*)

faqe 2

KRYEARTIKULLI

Drejtori (*Mos dërgoni bijtë te skolla e arbërishtes*)

faqe 3

KORRESPONDENCA NGA KATUNDET ARBËRESHË

Ntoni i Arkurëvet (*Dita e mëndes i Zepit e Gangalëvet*)

faqe 4

Motimadh / Mario G. Miracco (*Rrënjë me penda*)

faqe 5

Aurora Stracan (*Kulturë e Folklor, ndë katund e Rromë*)

faqe 5

Kostandin Bellushi (*Rrofshin Arbëreshët dhe roft gluha jonë*)

faqe 6

Zef Beccia (*Njohëm Zhur*)

faqe 7

Angelo Matrangolo (*Skolla e mesme e Fallkunarës në Kundisë*)

faqe 7

Laura Perillo (*Arbrisht o Shqip?*)

faqe 8

Tommasina Guarino (*Art, Kulturë, Gastronomi*)

faqe 8/9

Annamena Russo (*Ferma, katundi im arbëresh*)

faqe 9

Lucia Cardamone (*Di fjalë për mikun K. Bellushi*)

faqe 9

Ntoni i Arkurëvet (*Livri e dhashkalit Giuseppe Giordano*)

faqe 10

Francesco Marchianò (*Kultimet e Mario Caruso i vogul*)

faqe 10

Veronica Rovitti (*Vallet Çivit*)

faqe 10

a.g. (*Valle e Llicjuna*)

faqe 11

TEKSTE POPULLORË (E JO) NGA KATUNDET ARBËRESHË

Giuseppe Gallo (*Këpucët të rea*)

faqe 11

Carmine Stamile (*Lajm i butësisë*)

faqe 12

Daniela Moccia (*Vjershe malli*)

faqe 12

Agostino Giordano (*Kë nkat e martesës*)

faqe 13

Giulio Peta (*Shërbim, toponime e fjali*)

faqe 13

POEZI ARBËRESHE

Katia Forte (*Pramvera*)

faqe 14

Francesco Scaravaglione (*Vjershe*)

faqe 14

Vilhelme Vranari (*Haxhiraj*) (*Rrenjë*)

faqe 14

POEZI SHQIPE

Laureta Petoshati (*Barbaroza, Gjinkalla e detit, Në Vlorë në rrugën A.Ramadani*)

faqe 15

NJË PËRRALLËZ PËR ÇIKATA

Arbri Roman (*Si do t'zgjedhim peshkopin e ri?*)

faqe 16

QISHA BIXANTINE ARBËRESHE

Intervistë zotit Manuell Giordano (*Udha e T'Inzoti*)

faqe 17

STUDIME MBI BOTËN ARBËRESHE

Ardian Ndreca (*Arbërishtja për arbëreshët*)

faqe 18/23

Klara Kodra (*Vorea Ujko, individualitet i veçantë*)

faqe 18/219

Helena Grillo, (*E folmja e Himarës dhe të folmet arbëreshe*)

faqe 19/27

Italo Costante Fortino (*Dhimiter Kamarda i shkruan De Radës*)

faqe 20/24

Florika Tamburi (*Një vepër arbëreshe që rilind*)

faqe 21/31

Baviola Shatro (*Monolog psalmesh*)

faqe 22/23

Zejnullah Rrahmani (*Letërsia arbëreshe krah letërsisë shqipe*)

faqe 24/25

DORËSHKRIMI ARBËRESHE

Bernardo Bilotta (*Shkulqia*)

faqe 25

ARBËRISHT E SHQIP

Ledi Shamku (*Dialektet e shqipes dhe gjuha standarde*)

faqe 26

Giovanni don Giudice (*Gharrah, kuvend mbi Ghangkalin*)

faqe 27

STUDIME MBI BOTËN SHQIPTARE

Larisa Kaminskaja, Aleksandër Novik (*Shqiptarët e Ukrainës*)

faqe 28

NGA BOTA SHQIPTARE

Sokol Demaku (*Gjuha amtare në diasporë*)

faqe 29

EMIGRACIONI SHQIPTAR

Pasquale don Ferraro (*Rrëshajët në shenjtëroren e Gjenacanit*)

faqe 30

LIBRE E REVISTA

JO VET ARBËRISHT - KA KOSOVA

Pierfranco Bruni (*La Legge 482/99 tutela l'idioma arbëresh*)

faqe 32

Seminari i Prishtinës

faqe 32

Vincenzo Golletti Baffa

(Çivit 1924 - Heidelberg 2009)

Prof. Viçenx Golletin, jo vet Çifti - ku u le - po e tërë Arbëria, do t'e kujtonjë si një autor i math, që shkruajti më se gjithë për ruajtjen e Gjuhës Arbëreshe. Njera ndër vitet '70 u mba llargu ka bota arbëreshë, thomi se ish mezi kundër asaj. Pra, si shën Pali, ndërroi gjithnjëherje kocë e u bë avutati më i çelur i gjuhës arbëreshe dhe i Arbërisë. Tek viti 1974 u bë bashkëpunor i rivistës çivitjote Katundi Ynë e atje shkruajti artikuj mbi artikuj, arbërisht, për 30 vjet. Kur tjerët vet sa mbjojen griken me gjuhën arbëreshe, ai shkruanë arbërisht. Jo vet artikuj po libre. Arbërishtja e tij ish e folmja çivitjote, e xheshur ka fjalët lëture dhe e pëzier me pak fjalë shqipe: një gjuhë e ëndshme. Burrë shumë i urtë e i mirë, ndihë - me turesë, jo me fjalë - revistën Jeta Arbëreshe, kur kjo ish po t'bullinej; e s'dish, kur ish i gjallë, se u të shkruaja një fjalë mbi dorëgjërësinë e tij. Tek viti 2002, kur duall Jeta Arbëreshe, u nëng dija ku rrij ndër Xhermaniet e rivisten ja dërgoja Çivit, e kështu ai për të parin vit s'e pa fare. Kur pra e pa e e djovasi, qe shumë i gëzuar, sepse, për të parën herë të jeta tij, kish ndër duar një rivistë mujore gjithë shkruar arbërisht. Një ëndërr. E që ahirna zu e shkruajti edhe mbi Jeta Arbëreshe. Me hare të madhe. Po shëndeta e tij vej ture u ligësuar - e bashkë me të tijen, edhe ajo e së shoqes - e m'e thoj, e ish shumë i helmuar, sepse s'mund shkruanë më: koca e duart s'e ndihjen më. E pra s'u përgjegjë më, as e-mailvet as telfonatatvet time. E, tek paravera e shkuar, na la. Kish tetëdhjetepesë vjet. Me t'ë vdiq një arbëresh i vërtetë, që foli pak e shkruajti shumë. Vepra e tij qëndron një monument Arbërishtes dhe Arbërisë. (a.g.)

Bibliografi

- Flet Tirana...Flet Tirana (in tedesco e albanese), 1976
- Alfabeti shqip i programuar, Frankfurt mbi Main, 1977
- Libri im i parë, tip.Mit, Cosenza, 1979
- Antologji e shkurtur (bashkë me V.Bruno, Frankfurt 1980
- Libër këndimi i programuar, Klasa I-II, Frankfurt, 1981
- Gjuha jonë me hare, Klasa III-V, Frankfurt, 1982
- Kështu është jeta sot, Frankfurt 1984
- Ethja diplomatike ose Djali me fantazi, Frankfurt 1984
- Fjalët janë si gërshi ose Shpirti im poetik, 1984
- Plus uno maneat perenne saeclo - Pastë jetë të gjatë më se një shekull, vëllimi i parë, Tiranë,1991 (Katundi Ynë 1974-1977) si edhe Appendix Gollettiana; botimi i dytë, Çivit, 1995
- Plus uno maneat perenne saeclo, bleu i dytë, (Katundi Ynë 1977-1981, 1), Heidelberg dhe Çivit 1994-1995.
- Viti 1984 dhe teatri i Çivtit, Heidelberg dhe Çivit 1996
- Teoria e gërhisë, Heidelberg dhe Çivit, 1997
- Plus uno maneat perenne saeclo, vëllimi i tretë (Katundi Ynë 1981,2 - 1983; Appendix Gollettiana, Çivit, 1996
- Alfabeti shqip i programuar, botimi i katërt i rishikuar dhe i zgjeruar, Heidelberg dhe Çivit, gusht 1997
- Libër këndimi i programuar, botimi i dytë, Heidelberg dhe Çivit, gusht 1997
- Plus uno maneat perenne saeclo, (Katundi Ynë 1974-1981,1) Lezhë, pa datë
- Plus uno maneat perenne saeclo, II,(Katundi Ynë 1981-1989) Lezhë, pa datë
- Arbëreshi merret me politikë, Heidelberg dhe Çivit 1999, janar 1999
- Fjalë fluturake, Lezhë, 2000

Alfredo Frega

(Ungër 1940 - Roma 2009)

Vdekja e Allfredhucit Frega (1940-2009) la Arbërinë pa fjalë. Gazetaria arbëreshe bier një ndër punëtorët më të mirë, që dij të rëfienej me ekuilibër të rrallë ndodhitë e Arbërisë kalabreze. Ungra qan një ndër bilt e saj më të dashur. Vdiq Rromë ndër 2 të theristit, kish gjashtëdhjetendë (69) vjet. I butë e i qeshëm, ish një që dij të shih mbatane fjalëvevet, dij të shuanëj zjarret e polemikavet. Si aq e aq, Allfredhuci shkruanëj pak o fare ndë gjuhë arbëreshe, po të folmen ungirnjote e dij e e folnej mirë. Çë kur ish trim, u shkrua tek Ucia, Shoqata e Bashkivet Arbëreshe, e atje zu e shurbej për të mirën e Arbërisë; e pra tek Shoqata AIADI, ku luftoi për mësimin e gjuhës arbëreshe ndër skollat. Për dizet (40) vjet shurbei edhe si gazetar publicist: shkruajti aq mbi Ungërën sa mbi Arbërinë, mbi revista arbëreshe dhe xhurne-le lëtinj; dhe bëri shumë intervista e reportaxhe mbi botën arbëreshe. Pas daljes së Llexhës 482/99 zu e pa si kish t'bënej për të hapnej, mbi Rai-Tv-në rrexhonale, një rubrikë javore, si një Tg për Arbëreshët, po si vate mirë. Njetër inixativë që muar qe ajo e hapjes së Klubi-t të Gazetarëve Arbëreshë, të cilit qe edhe president. Qe sekretar i Rrethit gazetaresk "Pollino-Sibaritide", anëtar i shoqatës Confemili, këshilltar i Provinçës së Kosenxës për pakicat gjuhësore kalabreze. Dhe krijues e drejtues i formatit "ArbëriaTVoccitana", program javor mbi Teleuropa Network.

Me një fjalë, Allfredhuci mbajti lart, me mjeshteri, fjamurin e gazetarisë arbëreshe, me shkrime, programe radiofonikë e televizivë. Qe një njeri i qetëm, i mirëdashur ka gjithë. Arbëria qe malli dhe sëmundja e tij. (a.g.)

JETA ARBËRESHE

+

FJALOR

i Emanuele Giordano-s

40 €

Artikuj të G.V.B. mbi "Jeta Arbëreshe"

Një ëndërr bëhet realitet, nr.13, viti II, 2003, f.2; Arbërishtja në Itali, nr.14, f.2; Pse shkruan arbërisht, nr. 15, f.2; Për gjuhën e shkruar, nr.16, f.2; Gjuha e folur e gjuha e shkruar, nr.17, f.2; I pari problem, nr.18,f.2; Gazeta Jeta Arbëreshe sot, nr.19, f.2; Si vete jeta vemi na, nr.20, f.2; Libertas, nr.21, f.2 / Tek këcen dhia..., nr.22, viti III, 2004, f.2; Ndienj hare, nr.23, f.2; Thujim një fjalë e unë...ose Didaktika rationale, nr.24, f.9, Për mikun don Giovanni Giudice, f.16; Ali Podrimja në Frankfurt, nr.25, f.2; Letër drejtorit, nr.26, f.2; Më pëlqen; Kadriut, nr.31, f.8 / Demokracia, nr.32, viti IV, 2005, f.2; Nuk më pëlqen, nr.33, f.2; Edhe një herë për Gjuhën, nr.34, f.6; Për Muhamedanizmin, nr.38, f.2 / Një shkrimtar ringjallet, nr.46, viti V, 2006, f.16 / Për revistat Arbëreshe, nr.54, viti VI 2007, f.3.

Mos dërgoni bijtë te skolla arbëreshe!

Një herë armiqtë e neve Arbëreshë thërritëshin "turq". Pra erthtim ndë Talljet e ndërruan emër: "lëtinj". Kishim ardhur te dheu i tyre, flisjim një gjuhë ndryshe, kishim zakone e kulturë ndryshe. Ish normal, për Lëtinjtë, të na ruajin shtërmbur. Po për 5 shekuj, gjeneratë pas gjeneratë, na mbe-tëtim arbëreshë, edhe pa mosnjë llexhë që na ruani, edhe pa mosnjë llexhë që na ndihni. Pas 5 shekuj, Lëtinjtë na nde-ruan me Artikullin 6 të Kushtetutës Republikane; pas 5 shekuj e gjimës, me Llexhën 482/99, na dhanë mundësinë të mësojm gjuhën e kulturën tonë ndër skollat tona. E atjë zunë problemet për ne Arbëreshë.

Njera ndër vitet '60-'70 të shekullit XX, mësimi i gjuhës arbëreshe bëh mbrënda murevet të shpivët: ishin prindt dhe pleqt e fëmilës që i shkojin bijvet e nipravit thesarin e gjuhës dhe të zakonëve. Natyrisht. Ditë pas ditje. Pa mosnjë ndërhyrje ka jashti. Fëmila i jip mësim gjuhësor e kulturor të bilvet, jo mënjarë. Nganjë xëj të folmen e tij arbëreshe, të katundit ' tij.

Pra, me përzjerjen e martesavet, shumë prind zunë e s'i foltin më arbërisht të bilvet. E kur, dhjetë vjet prap, duall Llexha 482, fëmilat arbëreshe ja lanë ndër duart e Skollës mësimin e Arbërishtes. E këtu qe gabimi. Skolla talljane mësimin e gjuhës arbëreshe s'ja dha mësonjësvet arbëreshë të katundit, po të tjerve katunde arbëreshë; kur s'ja dha - për të kursenij - mësonjësvet lëtinj mbrënda skollës; o kur s'ja dha mësonjësvet arbëreshë që - pa mosnjë arsye - mësuat shqipen e jo arbërishten. Djemt e vashazit e katundevet arbëreshë - me mësonjës arbëreshë të ardhur ka jashti o që mësojin njetër gjuhë - zunë e u babartin, zunë e buartin të Folmen e tyre, Gjuhën e tyre. Ky është rezultati dhjetëvjetor i Llexhës 482/99.

Arbëreshët kanë ' dinë se kush do shqipen në vend të Arbërishtes është arbëresh, jo lëti; kush do lik Arbërinë e Arbëreshët është arbëresh, jo lëti. Janë arbëreshë, e jo lëtinj, ata që natën ëndrrjën eutanasinë e popullit arbëresh e ditën i mjelën turesë Llexhës 482/99.

Pa këtë Llexhë rrojim më mirë. Nganjë te katundi ' tij flit të Folmen e tij. Mosnjeri hinij te skolla e katundit e të mësonij një të folme arbëreshe ndrishe o një gjuhë ndrishe. Sot Skolla talljane ja përzjeiti të Folmet arbëreshë bijvet tanë o ja ndërroi me shqipen. Vjen me thënë se erth hera të ndërroni, të priremi prapë. Më mirë analfabetë se me gjuhë të prerë!

Erth hera t'i thomi "jo" këtëj mësimi gjuhësor t'arbërishtes. Jo këyre arbëreshëve të shitur, që manovrojnë Llexhën 482/99 si duan ata. Të dashur Prind Arbëreshë, ndëse Llexha 482/99 është e ja pret gjuhën bijvet tuaj, mos i dërgoni më te skolla e arbërishtes! Jo te skolla mëmësore, jo tek fillorja, jo tek e mesmja! Ku venë venë, do të jenë të klo-nuar! Njera që Llexha 482/99 nëng ndërron, mos i dërgoni më bijt tuaj te skolla e arbërishtes!

Drejtori

Una volta i nemici di noi Arbëreshë si chiamavano "turchi". Poi venimmo in Italia e cambiarono nome: "italiani". Eravamo venuti nella loro terra, parlavamo una lingua diversa, avevamo tradizioni e cultura diverse. Era normale, per gli Italiani, guardarci storto. Ma per 5 secoli, generazione dopo generazione, noi restammo arbëreshë, pur senza alcuna legge che ci difendesse, pur senza alcuna legge che ci aiutasse. Dopo 5 secoli, gli Italiani ci onorarono con l'Articolo 6 della Costituzione Repubblicana; dopo 5 secoli e mezzo, con la Legge 482/99, ci diedero la possibilità di insegnare la nostra Lingua e la nostra Cultura nelle nostre scuole. E lì sono cominciati i problemi per noi Arbëreshë.

Fino agli anni '60-'70 del sec.XX, l'insegnamento della lingua arbëreshe avveniva dentro le mura domestiche: erano i genitori e i nonni della famiglia a trasmettere a figli e nipoti il tesoro della lingua e delle tradizioni. Naturalmente. Giorno dopo giorno. Senza nessuna interferenza dal di fuori. Era la famiglia a dare insegnamento linguistico e culturale ai figli, nessun altro. Ognuno imparava la propria parlata arbëreshe, del proprio paese.

Poi, con i matrimoni misti, molti genitori cominciarono a non parlare più l'arbëresh ai figli. E quando, dieci anni fa, è uscita la legge 482/99, le famiglie arbëreshe hanno lasciato nelle mani della Scuola l'insegnamento dell'Arbëresh. E qui è stato lo sbaglio. La scuola italiana ha affidato l'insegnamento della lingua arbëreshe non a insegnanti arbëreshë del paese ma di altri paesi, quando non l'ha affidato - per risparmiare - a insegnanti italiani all'interno della scuola; o quando non l'ha affidato a insegnanti arbëreshë, che - senza alcuna ragione - hanno insegnato l'albanese d'Albania al posto dell'Arbëresh. I ragazzi e le ragazze dei paesi arbëreshë - con insegnanti arbëreshë venuti da fuori o che insegnavano un'altra lingua - hanno incominciato a disorientarsi, a perdere la propria Parlata, a perdere la propria Lingua. Questo è il risultato decennale della Legge 482/99.

Gli Arbëreshë devono, a questo punto, sapere che chi vuole l'albanese d'Albania al posto della lingua arbëreshe è arbëresh, non italiano; chi vuole male l'Arbëria e gli Arbëreshë è arbëresh, non italiano. Sono arbëreshë, non italiani, quelli che la notte sognano l'eutanasia del popolo arbëresh e di giorno mungono soldi dalla Legge 482/99.

Senza questa Legge vivevamo meglio. Ognuno nel suo paese usava la propria Parlata. Nessuno entrava nella scuola del paese e ti insegnava una Parlata arbëreshe diversa o una lingua diversa. Oggi la scuola italiana, ai nostri figli, glie l'ha mescolate le Parlate arbëreshe o glie l'ha sostituite con l'albanese d'Albania. Vuol dire che è venuto il momento di cambiare, di tornare indietro. Meglio analfabeti che con la lingua tagliata!

E' arrivato il momento di dire "no" a questo tipo di insegnamento dell'arbëresh. "No" a questi arbëreshë venduti, che manovrano la Legge 482/99 a loro piacimento. Cari Genitori Arbëreshë, se la Legge 482/99 sta tagliando la lingua ai vostri figli, non mandateli più a scuola di arbëresh! Nè alla scuola materna, nè all'elementare, nè alla media! Dovunque andranno, saranno clonati! Finchè la Legge 482/99 non cambia, non mandate più i vostri figli a scuola di arbëresh!

Dita e mëndes i Zepit e Gangalëvet

Ntoni i Arkurëvet
nga Vina (Cz)

Të shtunë 18 i prillit 2009, te Garrafa e Katàçitit, ju mba një bashki pë mendës e dekjes e dhaskalit Zepi e Gangalëvet që kiljê tredhjet vjeç prapa. Ai bari shum pë gluhen e katundevet arbresh e Kalavris e meses e ish filosof, njohin shum gluha e ish edhê gllotolôgh. Ndamesa e shum shurbisa, bari të skruan Arkurit "Dhamburat e Zotit Kristi" e i dha një "Hristos aneste" nga Piana e Arbreshvet, e kanken " O keq pen" e kinduar nga di gra ka Ejanina, me di zana, e para e e trejta.

Erdhër: Antonio Migliazza, kreu e katundit, Luigi Comi, Irene Peta, Antonio Arcuri, Giovanni Belluscio, dhaskal te Universiteta e Kosenxes, Francesco Conidi, as. e Provinçes, Wanda Ferro, kreu e Provinçes, don Giovanni Giudice, kreu e Qondrit te Crotone, on. Mario Tassone. Mbilli dhaskali Francesco Altimari ka Universiteta e Kosenxes.

Muar pjes e flastër: dhaskala Irene Peta: shurbeu me Gangalin njera pak mot purpara nga dekja e atihj e fjiti nga shurbisët e gluhës te Qondri.

Flastër edhê Antonio Migliazza, që faloi gjindjet, Luigi Comi, Giulio Peta, Antonio Arcuri, Franco Conidi, Wanda Ferro, Mario Tassone, Altimari Francesco, Belluscio Giovanni, Don Giovanni Giudice. Kur ju flasti e kujtimet e Gangalit, ju struan di udh pë gluhën.

Gangali flau me Arkurin, që shurbeu me atà pë dhjet vjeç, e thohj se katundet arbresh ka t'flitjin gluhen e katundevet ku rrojin. Gluha e Skiperis e Tiranës ish një gluh litire si françesi e inglesì, e ng'ish e mir.

Altimari e Bellusci thon se gluha ka t'jet ajò e Tiranës, që mbisohet te Universiteta, përsè di qint fjalë ngë kan mbës-him.

Gangali po thohj se ka t'zgohejnê njetrê di qint e pra ka t'hijinjê jetrat fjala të vjetra.

Te bashkëria ju ndodhër shum gjint. Pas mesditës vun emerin e Gangalit te tregu e Garràfs.

Sabato 18 aprile 2009, a Caraffa di Catanzaro, si è tenuto un convegno per la memoria della morte del prof. Giuseppe Gangale, che avvenne trent'anni fa. Egli fece molto per la lingua dei paesi albanesi della Calabria di Mezzo ed era filosofo, poliglotta (conosceva molte lingue) ed era anche glottologo. Tra i molti lavori fece scrivere ad Arcuri "I dolori del Signore Cristo" e gli diede un "Cristo risorto" da Piana degli Albanesi e il canto "O cattive pene", cantata da due donne di Ejanina a due voci, una prima e una terza.

Hanno partecipato: Antonio Migliazza, sindaco del paese, Luigi Comi, Irene Peta, Antonio Arcuri, dr. Giovanni Belluscio dell'Università di Cosenza, Francesco Conidi, assessore della provincia, Wanda Ferro, Presidente della Provincia, don Giovanni Giudice, Direttore del Centro di Crotone, l'on.le Mario Tassone. Chiudeva il prof. Francesco Altimari dell'Università di Cosenza. Ha preso la parola la prof.ssa Irene Peta, che lavorò con Gangale fino a poco tempo prima della sua morte, e ha parlato dei lavori sulla lingua del Centro. Hanno parlato poi Antonio Migliazza, che ha rivolto un breve saluto, Luigi Comi, Giulio Peta, Antonio Arcuri, Franco Conidi, Wanda Ferro, Mario Tassone, Altimari Francesco, Belluscio Giovanni, don Giovanni Giudice. Quando si parlò del pensiero di Gangale, si mostrarono due strade per la lingua. Gangale parlava con Arcuri, che lavorò con lui per dieci anni, e diceva che i paesi albanesi dovevano parlare la lingua dei paesi dove vivevano. La lingua albanese di Tirana era una lingua straniera, come il francese e l'inglese, e non era buono. Altimari e Bellusci dicono, invece, che la lingua deve essere quella di Tirana, che si insegna nell'Università, perché duecento parole non hanno peso. Gangale invece diceva che dovevano essere risvegliate altre duecento e dopo dovevano entrare le altre parole antiche. Al convegno hanno partecipato molte persone. Dopo mezzogiorno è stato dato il nome di Gangale ad una piazza di Caraffa.

Jeta Trimestrale di Cultura
e Informazione Arbëreshe,
in Italia e nel Mondo

Arbëreshe

Revistë tremujore e Shoqatës Kulturore "Jeta Arbëreshe", Purçill/Eianina (Cs-Italia)

Drejtor përgjegjës: Agostino Giordano

Drejtori, Redaksi dhe Administratë/Direzione, Redazione, Amministrazione:
via G.Marconi,30 – 87010 Eianina-Purçill (Cs-Italia) - Tel. 0981-32539 / 340-8452364; e-mail: jetarbreshe@libero.it – http://digilander.libero.it/jetarbreshe

Shërbim grafik/Lavoro grafico: Antonio Giordano

Ku shtypej/Stampa: AGM srl, Telefax 0981-491957 – e-mail: info@agm.calabria.it

Abonime/Abbonamenti: (4 numeri): Italia €20 (Institucjona €40), Europa e America €30

Ku dërgohen turrësët/Versamenti: sul ccp. n.12994760, intestato a: Associazione Culturale "Jeta Arbëreshe" – 87010 Eianina/Purçill (Cs)

Regjistrim/Registrazione: Tribunale di Castrovillari (Cs), nr.4/2001 del 28-12-2001

Artikuj, Dorëshkrime e Fotografij, edhe ndëse s'botohen, nëng jipen prapë /Articoli, Manoscritti e Foto, anche se non pubblicati, non si restituiscono

Drejtoria nëng është përgjegjëse për përmbajtjen e artikujvet të nënshkruar/La Direzione non è responsabile del contenuto degli articoli firmati

Gjithë të drejtat të rezervuara / Tutti i diritti riservati

Rrënjë me penda

Motimadh / Mario G. Miracco

ka Shën Sofia (Cs)

Përrallëza rritën burrërin, me gjellë pjot mall. Edhe historia vinij mbësuar mbë skollë, djalëve ka mjeshtri, si përrallëza. Pra, tue vat përpara, rritëçin djalet, rritej edhe historia, tue u thelluar, me ëmra të buleverave, me ditë, muaj të vitit, kur kin rruar, e ditët që kin shkruar një fjet istori. Përrallëza jon, një istori ndrishe ka ajo lëti, e shkruar vet ndë tru, nana, zoti qishes, ndonjë mjeshter i vendit; ishin ata që na rrëfijtin ka vimi, na arbëreshë: pse fiasmi njeter gjuhë, pse nanat veshëçin me sutan të kuqe, millëte, xhipune llambadori. Nana te vatra, me një kolënder e një fik furri, kur moti i lik na mbanij mbrënda,, si përrallez na rrëfinij istorin të katundëve tan, me mallë e brugamë. Zoti qishes mbësionij Vangjelin ndë skollë, të paret herë me përrallëza, aq lëti se lëbrishtë; pra, tue vat përpara, Vangjeli thelloghej me gjithë të thënat e Tin Zoti. Nga vit rritënj një grup, që këndonij e lunij vallje arbëreshe, sa t'mbanij mendë motin e par. Mjeshtri skolles, me paçenx, na mbësionij sillabarin, tue thën fjalë të rea, tue na i prier lëbrishtë fjalet lëti, sa t'na zgjidhej gjuha, bashk me gjuhen kish të na zhgjihtëçin edhe trut. Furiz, guallan, vracall, lerinij katundin me di pika lot ndë si, një lëshem ndë mullë, di istori nën sjetull, një mall i madh. "Prirem". Llangu shpiss, ndë katunde të huej, mbrëmënet kur gjëndçe i vetem, pënxoje fëmilen, kopshtin, vreshten, ullinjët, katundin: këtë mendime të jipin

forc e brugamë, mbaje mend istorin ka vije, e gjella sërrit më fort. "Prirem". Gruja prit tue rritur bilt, tue shurbir, tue numruar ditët, prit karten nga muaj, tue vjuar të mirat që, muaj pas muaj, mbijith te kopshti e ja vjonij dhëndrrit, tue mbajtur mend ata istori, ato dit pjot mall e dashuri."Prit". Ajo istori, pies e madhe që burri e gruaja shkrunjën te jeta, dit pas ditje, ata pjot mall, dashuri e besë. Ghapjin një ngatërim te gjella bashkë, që kur jeta bëgheet e thatë, ajo besë ai mall së shkatërrigheet, pse ajo istori qe shkruar bashk, pjot ditëlindje që, kur të vinjen nxe, ngurnjen gjellen e së bi t'ndaghen. Sot historia u buer, sot së rugheet kush ish burri; sot rugheet që ka burri, historia pa buer, pa ëmra, pa vjet, pa dit. Sot kjo djalëri është e rritet pa ditur kush ish Garibaldi, pse kuqarti lëtinjët ka drelarti me ata ka drehjimi. Pse Skanderbeku reshtnij turkun, pse sualli arbëreshët te dheu lëti. Isteria pjesë e madhe, që burri shkrun ndë tru, tek jeta e mirë tek jeta e ligë, që mban ndë gjellë për sa rron.

Ku vate nana? Ku vate zoti qishes? Ku vate mjestri skolles? Kush harron istorin e tji, rron te një gjellë e mbrazet. Isteria e shndosht së bier rrënjat, po rrënjat vën pendat, vinjen pas tija, ku do gjënde, të t'vinjë malli, të t'vën ndë vesh..."Prirem".

Kulturë e Folklor, ndë katund e Romë

Aurora Stracan

ka Fallkunara (Cs), Sporteli Gjuhësor i Lidhjes Arbëra

Të shtunë 18 prill 2009 në orën 16:00, Administrata Bashkiake dhe Sporteli Gjuhësor i Fallkunarës, me bashkëpunimin e Krahinës së Kalabrisë dhe të Asesoratit të Pakicavet Gjuhësore të Provinçës së Kosencës, në rastin e Projektit Krahinor "Pranvera e Pakicavet Gjuhësore", tek Salla e Këshillit të Fallkunarës, paraqitet "Të gjithë veprat e Felice-t Staffa" - Vëllimi I - Vepra të Botuar ("Opera Omnia di Felice Staffa" - Volume I - Opere edite), të realizuar ka Angelo Matrangolo e Aurora Stracan, dhe "Histori të çuditshme" ("Storie Fantastiche") - Rrëfyme dygjuhëshe të shkruara ka fëmijët e skollavet të Fallkunarës, të realizuar ka Franco Curti, Angelo Matrangolo e Aurora Stracan, me përkthimet e Angelo Matrangolo dhe Aurora Stracan.

Muartin pjesë: Ercole Conti, Kryetari i Bashkisë së Fallkunarës; Matteo Mandalà, Profesori i Universitetit të Palermo-s; Francesco Altimari, Profesori i Universitetit të Kalabrisë; Antonio Staffa, Kryetari i Bashkisë së Lluçitit (San Lucido); Angelo Matrangolo dhe Aurora Stracan, Punëtoret e Sportelit Gjuhësor të Fallkunarës.

Në fundin e paraqitjes u bë një bufet, dhe mbrëmja u sos te gijtonia "Stafati" (Piazza Pertini) me shfaqjen e grupevet folkloristike arbëreshe: "Shqiponjat" ka Shën Sofia; "Katundi Joni" ka Shën Marcani; "Petritët" ka Fallkunara.

Më 23 dhe 24 maj 2009, në ndodhjen e 4 Forum-it të librit gjeografik "Udhëtimi në krahinet të Italisë - Kalabria", i organizuar ka Shoqata Gjeografike Italiane, me bashkëpunimin e Shoqërisë Kombëtare për përkujdesin e Mjeditës së Italisë, të Krahinës së Kalabrisë dhe të Bashkisë së Romës, grupi "Shqiponjat" e Shën Sofisë duall para publikut tek Villa Celimontana Romë, tue dhënë njerzvet një orë pjot me hare me kënga, valle dhe vjershe ku bënë të jetoj shurbise ç'ishin njëherë, tue nisur ka ikja e Arbëreshëve ka Shqipëria njera nani. "Shqiponjat" patën shumë sukses, përpara një publiku shumë i kualifikuar, të formuar ka shumë personalitete e universitetet, dhe ka njerëz politike, ndër këta ishin Presidenti i Krahinës së Kalabrisë, Agazio Loiero, Nënpresidenti i Krahinës së Kalabrisë, Domenico Cersosimo, dhe Asesori Krahinor për Turizmin dhe Pakicavet Gjuhësore, Damiano Guagliardi.

Këto dy ditë kulturore, për Kalabrinë, u bë me shumë manifestime, si diskutime, projektme filmash dhe dokumentarësh, takime me autorin, ngjërime eno-gastronomike dhe muzikore. U kish ndrequr edhe një ekspozitë librash, markash dhe materialesh të Kalabrisë, fotografish të vjetra, hartash gjeografike, atlasesh dhe librash të rallë të udhëtarëve që erdhnin në Kalabrinë.

Rrofshin Arbëreshët dhe rroft gluha jonë!

Kostandin Bellushi

ka Pllatëni (Cs)

Sivjet Lexha 482 e 1999, ç'ruan gluhan arbëreshe bën dhjetë vjet, ç'kur ka Parlamenti Talljan, on. Mariuç Bruneti, me tjerët shokë u mbjodhtin e bën lexhan për t'ruhaj e t'mësohaj Arbërishtja, si tjerat gluhë më t'vokra. Po si ë sod shëndeta e gluhash jonë, si ven shabisat e asaj dhe për Arbresht e Talljas ndër katundat tanë? Mënd thomi se kundat s' ven fara mirë e se me ktët Lexhë s'u ndrrua e s' u ndreq faregjë (absit iniuria verbis!). U bën vetam spurtellistra ç'flasan shqip dhe u vun vetam tabela ç'jan shkruar shqip (pse bashkë me shqipën nëng u shkrua e nëng shkruat arbrishtja, ashtu butthohat se është vullundata t'sallvohat gluha jonë?).

Sod gluha mëm's, nëmos është qo Lexhë, ç'kish t'a rùani dhe kish t'i jip frimë, është e birat, e tue e ca mot, nxjerrur pleqt edhe atà ç'a duan mirë e a flasan, vdes vartetë. Me gjithë k'to fjalë shqipe arro-tulla m'dukat sikur jemi nd'Shqipri, e jo nd'Arbri, dhe m'vjen t'thom se ata ç'shkrujan vetam shqip o s'din më t'a flasan Arbrishtjan o u bën l'tinj o, më keq, u bën - si thomi na Pllatën - shklierisht (fanat'kra) e kur një s'flet më gluhën e tij s'ë më nj'Arbreshi (fanat'kra) e kur një s'flet më gluhën e tij s'ë më nj'Arbreshi i vartet si motit e s'ë më si atà Arbresht e sod, doks past t'Inzotit, ç'a qelljan përpara me zikonin dhe me nderin e saj: u dua t' jem i lir dhe një ndër atà...

Ata ç'ktët Lexhë ka t'a mbajan t'gjall kan ftesat e tira, ndose fëmi-lët mb'shpitë nëng a flasan edhe ndose skuller ka skolla nëng a xën (sepse diç nëng ja mësojan), nëmos ispetòret kish bëjan gjë për bin të përdorij dhe për t'shikjan ndose vartetë mësohat. Vjen e ma thën se atë ç'ë s' bën Talljant, ç'pat'in më trispjet për ne, jan e a bëjan sod shklierishtrat e tanë ç'leth leth duan t'stinxhinàrjan Arbrishtjan. S'thom se ka t'bin t'msohat Arbrishtja me forcë ndë a kam me Shqipjan, pse dhe u, dica herë, shkruanj shqip, po a kam me atà ç'thon se ka t'shkruhat e t'mësohat, ndër katundat e tanë, vetam gluha shqipe, ç'erdh ka Arbrishtja (më a vjetar se Shqipja), nëmos se bashkë kan atò rrënj, po qo Lexhë u bë për Arbrishtjan e për Arbresht, jo për Shqipjan e për Shqiptarët; e psana fjalët t'për-bashkëta për t'flasmi arbrisht i kemi.

Më ndjet, pokan, se qo Lexhë 482/99 mbahat vetam për t'kllasmi turres ndër kushel e faramëgjë. Vatur përpara kshut, tue e ca mot, bahmi si atà trima ç'ë m'thon, kur u veta ndër katundat arbresh t'mbjedh fjalat arbrisht, për Fjalorët ç'jan e shtipinj (bashkë me Fllavjan D'Agostino), se s' i din o s'i njohjan më pse flasan l'tisht o kallabriz (dhe nëmos fjalët i kan, e u i mbjodha), sepse mosnj-ri ja m'soj. Llaudharjam Krishtin, pokan, ndose ndonj fjalë arbreshe, njera nani, a gjëgjiam ka pleqt dhe ka ata ç'duan t'a xën, dhe parkalesmi Atë mos t'na qindronj vetam kujtimi ndë mos t'shuhat ki zjarr e qo doks, si uratë, ç'na shton gluhan, kulluran dhe storjan e prindravet e tanë, vistar i shkëlqiar dhe i b'gat.

Quest'anno la Legge 482 del 1999, che salvaguarda la lingua arbëreshe, compie dieci anni, da quando, nel Parlamento Italiano, l'on. Mario Brunetti con altri suoi colleghi si sono riuniti ed hanno prodotto la Legge per permettere la tutela e l'insegnamento dell'Arbëresh, come si fa per tutte le Lingue minoritarie. Ma com'è oggi la salute della nostra lingua; come vanno le sue cose e quelle degli Albanesi d'Italia nei nostri paesi? Possiamo dire che non vanno affatto bene e che con questa Legge non è cambiato e non si è aggiunto nulla circa il suo stato (sia lontana l'ingiuria dalle parole!). Sono stati formati soltanto Sportellisti che parlano lo shqipo/l'albanese e sono state collocate insegne scritte soltanto in shqipo (perché insieme allo shqipo non si è scritto e non si scrive anche in arbëresh, così si dimostra la volontà di salvare la nostra lingua?).

Oggi la lingua materna, nonostante ci sia la Legge, che dovrebbe salvaguardarla e dovrebbe darle respiro, sta scomparendo, e tra non molto tempo, a parte quegli anziani e coloro che la amano e la parlano, morirà veramente. Con tutte queste parole albanesi intorno, mi sembra di essere in Albania, e non in Arbëria, e mi viene anche da dire che coloro i quali scrivono soltanto in shqipo o non sanno più scrivere e parlare l'arbëresh o son diventati latini/italiani o, peggio ancora, sono diventati - come diciamo noi a Plataci - ipocriti (fanatici), e quando uno non parla più la sua lingua non si può più identificare come un autentico Arbëresh storico e non è più come quegli Arbëreshë di oggi, gloria al Signore!, che la fanno vivere onorevolmente con tutte le sue tradizioni: io voglio essere un libero arbëresh come quelli...

Coloro che questa Legge dovrebbero mantenere in vita hanno le loro colpe, se le famiglie e i bambini a casa non la parlano più (la loro lingua) e se gli alunni nelle scuole non la imparano più (perché, probabilmente, non gliela insegnano), altrimenti gli ispettori farebbero qualcosa per farla adottare e per verificare se veramente si insegna. Vuol dire che quello che di male, alla nostra lingua, non l'hanno fatto gli Italiani, perché (nonostante tutto) hanno avuto rispetto di noi, lo stanno facendo alcuni nostri ipocriti linguisti, che piano piano distruggono la lingua arbëreshe.

Non dico che si deve insegnare a forza, e soltanto, l'Arbëresh; nè ce l'ho con lo Shqipo, perché anch'io a volte scrivo in albanese, ma ce l'ho con coloro che dicono che si deve scrivere ed imparare, nei nostri paesi, solamente lo Shqipo, che, tra l'altro, è stato mutuato dall'Arbëresh (più antico della lingua shqipe), anche se hanno le medesime antiche origini (radici); ma la suindicata Legge 482 è stata istituita per la lingua arbëreshe e per gli Arbëreshë, e non per la lingua shqipe e per gli Albanesi d'Albania; tra l'altro, poi, le parole comuni per parlare in Arbëresh ce le abbiamo.

Mi sembra, allora, che questa Legge 482/99 venga usata soltanto per intascare soldi e nient'altro. Andando avanti così, tra qualche tempo saremo come quei giovani che mi dicono, quando io vado nei paesi italo-albanesi a registrare le parole arbëreshe, per i Dizionari arbëreshë che sto pubblicando (insieme a Flavia D'Agostino), di non saperle o di non conoscerle più, perché o parlano in italiano o in calabrese - anche se i termini ce l'hanno (io, infatti, li ho raccolti e trascritti) - in quanto nessuno gliele ha insegnate e gliele insegna. Lodiamo G.Cristo, allora, se qualche parola arbëreshe, finora, la sentiamo dagli anziani e da coloro che vogliono impararla, e preghiamoLo affinché di noi non rimanga soltanto un ricordo, e che non si spenga questo fuoco e questo dono, simile ad una benedizione, che ancora ci permette di tramandare la lingua, la cultura e la storia dei nostri progenitori, tesoro splendido e prezioso.

ALFABETIZZAZIONE ARBËRESHE

(Abetare, Gramatikë, Histori, Letërsi, Folklor, Rit, Muzikë, Glosar)

2 libre - euro 5,30

(editor Shoqata Aiaidi, Ungër; botues "Il Capitello", Torino 2000;

Redaktorë: I.C.Fortino (koordinator), V.Bruno, A.Giordano, p.E.Giordano, C.Stamile, E.Tocci)

Telefononi Antonio Uberti-

0982 - 582241

Njohëm Zhur

Zef Beccia

nga Kazallveqi (Fg)

Krietari të Kazallveqit, bashkë ma një delegacione, vata Zhur (Prizren), ta Republika e Kosovës, pë r'rëndoi vizitën të "xhemellaxhit" që shkruojtin bashkë e ditën 25 shtator 2008, ta Bashkia të Kazallveqit.

Udha kljeti i gljati.

Shkruojtim detin Adriatik, e Shqipëria e Maqedonia, e mbrëma pas arrumë Zhur.

E pritje kljeti shumë e ngrohta.

Mikpritje shumë a mira.

Krietari të Zhurit, me ca ministrator, edhe prof. Imri Badallaj, erdhën të na mirin ta frontjera, rritin bashkë me na pë gjith ngen që rritim Zhur, pas na qelltin ta frontjera.

Na mori dhe Krietari të Provinças e Prizren ta pallaci të guvernit. Krietari katundit, bashkë me prof. Antonello D'Arcangelo, u duhën me krietarin të shkollas e një grup dhë profesor.

Pas që than aq bukra fjalë, u vëhnë bashkë pë t'bë ta shkruo-han djaletet të shkollat të Zhur e të Kazallveqit.

Nani zëhat fill ma ljetrat, pas takonjin djallëtet.

E plaget të luftas ngitan dhe nani me doren.

Duhat ngeja pë t'shuròhan.

Rindërtinja e shpit, ikën shumë. Ngranjari ngrin shpin ku ka vendin, pa rregulla.

Njere mbë nani ngë kan né trena né bus. Ecnjën sullu taksi.

Ki popull, i egër e krenar, kljeti i shfritzùor e i shtipùor.

Nani kanë pavarësine, e Shtet i ri, ka t'rritat a dalë a dalë.

Qana të Provinças të Prizren, isht shumë a bukra.

Isht a çirkundùor dhë harlisa male të verdha, ma borën ta ponda, të bëgata dhë ujë, pa punùor.

Dheu isht a para bëgatëri, ng'a punonjnë psë ngë kan veglja mekanike pë t'a shubënjn.

Njoha dheun të parët. Pë mua kljeti shum i bukri, ma më shumë ngashërim, më u dridhë misht ngrah e më erdhi lëkura patës.

Krietari Kazallveqit i tha ke vet ka t'ndërësonj istitucionat nacional psë ka t'bënjn, gjith atë që mund të bënjn, pë t'ndihnjn popullin të Zhurit pë t'ngrihat ka lufta.

Il Sindaco di Casalvecchio, con una delegazione si è recato a Zhur (Prizren), nella Repubblica della Kosova, per restituire la visita del "gemellaggio" sottoscritto il giorno 25 settembre 2008 nel Comune di Casalvecchio.

Il viaggio è stato lungo.

Abbiamo attraversato il mare Adriatico, l'Albania e la Macedonia, la sera successiva siamo arrivati a Zhur.

L'accoglienza è stata calorosa.

L'ospitalità squisita.

Il Sindaco di Zhur, con alcuni amministratori, ed anche il prof. Imri Badallaj, ci sono venuti incontro alla frontiera, ci hanno fatto compagnia durante tutto il soggiorno, e ci hanno riaccompagnati alla frontiera.

Siamo stati ricevuti anche dal Presidente della Provincia di Prizren nel palazzo del governo.

Il Sindaco, insieme al prof. Antonello D'Arcangelo, si sono incontrati con il Preside della scuola e con un gruppo di professori.

Dopo i saluti, hanno concordato uno scambio epistolare tra i ragazzi di Zhur e di Casalvecchio.

Per il momento si inizia con la corrispondenza, poi si incontreranno. Le ferite della guerra si toccano ancora con mano.

Occorre tempo perché si rimarginino.

La ricostruzione delle case è galoppante. Ognuno costruisce dove ha la terra, senza regole.

Non hanno trasporto pubblico. Circolano solo taxi.

Questo popolo fiero ed orgoglioso, è stato solo sfruttato ed oppresso. Adesso è indipendente, ed il nuovo Stato deve crescere piano piano. La pianura della Provincia di Prizren è meravigliosa. E' circondata da lussureggianti montagne verdi, dalle cime innevate, molto ricca di acqua, e scarsamente coltivata.

La terra è la prima ricchezza: non la coltivano, perché non hanno i mezzi meccanici per lavorarla.

Ho conosciuto la terra degli antenati.

Per me è stato meraviglioso, soprattutto emozionante, mi tremava la carne addosso e mi è venuta la pelle d'oca.

Il Sindaco di Casalvecchio ha promesso che interesserà tutte le istituzioni nazionali affinché facciano ogni sforzo possibile per aiutare la popolazione di Zhur a risollevarsi dalla distruzione della guerra.

Skolla e mesme e Fallkunarës në Kundisë

Angelo Matrangelo

ka Firmoza (Cs)

Skolla e mesme së Fallkunarës që bën pjesë të Institutit të Përbashkët të Lluçitit (CS), mori pjesë tek "XVI Manifestimi kulturor dhe folkloristik për pakicat gjuhësore", ç'u mba Kundisë (PA) më 30 maj 2009 e i dhanë çmimin e parë për Kërkim - Konkursin, me titullin "Gruaja në kulturën pakicore ndë mes traditës dhe novacionit", dhe çmimin e parë për Shfaqjen më të mirë. Mbi pallkun, skolla e Fallkunarës përfaqësoj jetën e gruas që kur u le njera ç'u bë pjakë, me shurbiset ç'ajo bëj njëherë mbë shpi edhe ndër dherat. Gjithë këto cika të bashkuara me valle e kënga. Dirigjenti i skollës, Oliverio La Manna, i gëzuar për urtësinë e djemvet dhe vajzavet, i shkruajt një lavdërim "për lehtësinë dhe

spontaneitetin të interpretojë dhe të luajë në teatër". Studentet genë të mësuar ka prof.sha Anna Gioia Bruzzano për vallet, ka Prof. Franco Curti, Albino Presta dhe Giuseppe De Bartolo për këngat, dhe ka prof. Angelo Matrangelo, Carmela Pisarra dhe Angela Rossi për kërkësen.

W
W
W
ARBITALIA .it
.net

Arbrisht o Shqip?

Laura Perillo
ka Katundi (Av)

Si jam çë shoh, flitat angora ndësa veta mirë arbrisht o shqip. Pë atë çë studjova e çë bëra njera mbër nani, buna thom ma tru si a pënxonj. U thom sa nëng ishtë mirë të mos të uzonat më arbreshi pë t'uzonat shqip. Para sa gjithse, pse kjo gjuhë ishtë atë çë jemi brënda. Ndësa kjo gjuhë, çë ishtë çë vdesan, do a vëmi dreq ndën dhe, vjen e ma thën sa vëmi ndën dhe adhe atë çë jemi. Nani çë kemi adhe Lexhan 482/99 pë ne, do a haromi? Gjingat çë rrinë jashtë - Amerika, Australia, Germania etc. - mban gjuhan e ven spjert të rrënjt çë kanë aktu, e na do birmi gjithse? Adhe fatin sa do bëhat një gjuhë pë gjithë arbëresh, pse? Nga horë ka ndonjagjë çë ishtë vetëm të asaj, sikuna do nxirat napulitani pse kët flitat tuskani. Kush buna thot cila ishtë gjuha më a mirë? Kshu do vëhat dreq gjuhan shqipe! Ma nëng jemi na akshu. Mandana u thom sa nga horë kët mber gjuhan asaj sapse vetëm kshu ndihmi na e dimi kush jemi. E psana ishtë kshu bukur të dish si flaznjan tertjet e të shohsh ku ngitmi e ku jo...ma tua mbetur na!

A quanto vedo, si parla ancora della questione se sia meglio l'arbëresh o l'albanese. Per quanto ho studiato e fatto fino ad ora posso in tutta coscienza esprimere il mio pensiero. Credo che non sia un bene usare l'albanese al posto dell'arbëresh. Prima di tutto perché l'arbëresh rappresenta ciò che siamo nell'intimo. Se questa lingua, che sta quasi morendo, vogliamo seppellirla del tutto vuol dire che allora seppelliremo ciò che siamo. Ora che finalmente c'è anche la legge a supportarci vogliamo dimenticarla? Le persone che stanno all'estero, - America, Australia, Germania ecc. - conservano la lingua e vanno alla ricerca delle proprie radici che risiedono qui, e noi vogliamo perdere tutto? Anche la questione di voler dare un linguaggio comune per tutti gli arbëreshë, perché? Ogni paese ha una sua particolarità, è come se volessimo abolire il napoletano per il toscano. Chi può dire quale sia la lingua più adatta? Così si vuole direttamente passare all'albanese! Ma così non siamo noi. Perciò io credo che ogni paese deve conservare la propria lingua perché solo così riconosciamo noi stessi. E poi è così bello sapere come parlano gli altri arbëreshë e notare dove ci assomigliamo e dove invece no....., ma rimanendo noi stessi!

Art, Kulturë, Gastronomi

Tommasina Guarino
ka Kuntisa (Pa)

Më 30 dhe 31 maj 2009, për horën e Kuntisës, kanë klënë dy ditë festje, çë kanë karakterizuar gjellën e banorëve, duke ngjallur emocion të madh dhe duke zgjuar ndjenja pjesërisht të qetësuar.

U mba në Kuntisë shfaqja e XVI kulturore folklorike për vlerësimin e pakicave etnike, e organizuar, si çdo vit, nga prof.sha Concetta Mazzei nga Instituti Mbledhës i Garrafës (Cz). Një shfaqje me shumë vlerë kulturore, çë ka parë të zënë, në aktivitetet e ndryshme, nxënësit e Institutit Mbledhës të Kuntisës dhe çë ka përzier tërë horën. Kanë marrë pjesë shkollat e këtyre Komunave: e Kuntisës, e Horës së Arbëreshëve, e Munxifsit, e Pallacit, e Fallkunarës, e Frasnitës, e Garrafës, e Linjanit (Friuli), e Shën Sofisë dhe e Vinës.

Një haristisje e madhe vete drejtorit të Institutit Mbledhës, prof. Nicolò Monte, jo arbëresh, i çili ka ndier problemet e etnisë sonë e çë ka bërë aq për vlerësimin dhe për ruajtjen e pasurisë sonë kulturore.

Organizimi dhe bashkërenditja e punimeve të lidhura me shfaqjen (si realizimi i kostumeve arbëreshe për grupin folkloristik "Brinjat", i drejtuar nga mësuesi i muzikës Tonin Tarnaku, etj.) kanë klënë bërë nga prof. papas Nikollë Kuça, si përgjegjësi i projektit; ndërsa kërkesa-konkurs "Gruaja në kulturën minoritare midis traditës dhe risisë" ka klënë drejtuar nga prof.sha Anna Fukarino.

Nxënësit e Kuntisës çë, nga disa vjet, marrën pjesë në këtë shfaqje, kanë mirëpritur miqtë arbëreshë dhe ata friulanë me shumë hare dhe i kanë shoqëruar të shihjin klishat e horës dhe

(ec te faqja 9)

Il 30 e il 31 maggio 2009, per Contessa Entellina, sono stati due giorni di festa, che hanno caratterizzato la vita degli abitanti, facendo vivere in loro momenti di grande emozione e, nel contempo, risvegliare sentimenti in parte assopiti.

Si è svolta a Contessa Entellina la "XVI Rassegna culturale folcloristica per la valorizzazione delle Minoranze Etniche", organizzata ogni anno dalla prof.ssa Concetta Mazzei dell'Istituto Comprensivo di Caraffa (Cz). Una manifestazione di grande valenza culturale, che ha visto impegnati, in attività diverse, gli alunni dell'Istituto Comprensivo di Contessa Entellina e che ha coinvolto tutto il paese. Hanno partecipato le scuole dei Comuni di: Contessa E., Mezzojuso, Palazzo Adriano, Piana degli Albanesi, Caraffa, Falconara, Frascineto, Lignano Sabbiadoro, Santa Sofia d' Epiro e Vena di Maida.

Un vivo ringraziamento va al dirigente scolastico, prof. Nicolò Monte che, pur non essendo arbëresh, è stato sempre sensibile alle tematiche della nostra etnia e si è attivato per la valorizzazione e la salvaguardia del nostro patrimonio linguistico-culturale.

L'organizzazione e il coordinamento dei lavori inerenti la manifestazione (come la realizzazione dei costumi arbëreshë del gruppo "Brinjat", diretto dal maestro Tonin Tarnaku, etc.) sono stati diretti dal prof. papas Nicolò Cuccia, quale referente del progetto; mentre la ricerca-concorso "La donna nella cultura minoritaria, tra tradizione e innovazione" è stata curata dalla prof.ssa Anna Fukarino.

I ragazzi di Contessa, che da diversi anni partecipano alla suddetta rassegna, hanno accolto gli amici arbëreshë ed anche i friulani con grande gioia ed entusiasmo e li hanno accompagnati a visitare le chiese di Contessa, il museo "G. Nenci", dove si trovano i reperti dell'antica città elima Entella, dando loro le dovute spiegazioni e, contemporaneamente, instaurando rapporti di fraterna amicizia.

Ferma, katundi im arbëresh

Annamena Russo

ka Ferma (Cs)

Dí fjalë për mikun K. Bellushi

Lucia Cardamone

ka Shën Sofia (Cs)

Në vitin 1495, mbi një kodër e vogël, u le Ferma. Natyra e saj shkëlqen dhe mbjedh dhera të punura ç'i lëshojn më të mirat ullinjë dhe rrushë. Ndë verë dhe ndë dimër, kopshtat janë të pushtërura me barë aq të bukura sa bëjnë arkun. Ferma është e njohur edhe për verën e kuq ç'vjen ka vreshtat e Kardjelit; është e njohur edhe për muskatin që spëndoket ndër nusët, bashkë me viskotel.

Ferma ka tradita aq të fatosura sa burthoket edhe ndër dushqet e saj, me lisë të verdha dhe të larta sa duken suldët.

Këta mrekullij janë mirëmbajtura nga Fermnjotët, një popull me punëtorë ambiciozë, të sjellshëm dhe gazëtorë, që mirëpresin miqtë e tyre. Sidomos, Fermnjotët nën e harrun se janë arbëreshë, dhe kanë vazhduar të flisnin gjuhën e tyre bashkë me italishtën. Shekull pas shekull, struktura fonologjike, morfologjike dhe sintaksore e gjuhës arbëreshe së Fermës qëndrojnë ajo e gjuhës shqipe. Faleminderit edhe prindrave tona që, ture rrfitur prallëzat, fjalët t'urta dhe kockazëlet, kanë zhvillur kulturën arbëreshe.

Historia nën na qetoj, por na dha një zë më të fort me Ligjën 482/99 për pakicat gjuhësore. Mos të thuket se jemi vetëm arbëreshë, pse gjaku jonë u shprish për bashkëlidhjen e Italisë, por jemi të gëzuara ndose mund vazhdojmë të rrefikim jeta mrekullishme arbëreshe.

(vjen ka faqja 8)

Art, Kulturë, Gastronomi

muzeun "G.Nenci", ku ndodhen gjetjet e qytetit të vjetër elim "Entela", duke dhënë atyre shpjegimet e duhura dhe, njëkohësisht, duke hapur lidhje miqësie vëllazërore. Të pranishmit, mëse gjithë të huajt, qëndruan të kënaqur dhe të habitur për pasurinë e kostumeve, të këngëve, të valleve dhe të koreografive të grupeve që kanë dhënë shfaqje, më karakteristika të ndryshme njeri nga tjetri.

Dita e dytë ka pasur një ton tjetër: ka klënë dedikuar "Festimit popullor të drithit" me të ngjepsurit e prodhimeve tipike lokale. Te fusha e klishës u kanë përgatitur disa punime artizanale, u ka shtruar një lëm me kallinje të shtypura nga mushkat, ndërsa te Biveri, rreth kroit, ku zakonisht bëhet ceremonia e gjashtë janarit, u ka ngjeshur e zier brumët dhe u ka bërë gjiza.

Ngë u lipsë stand i Rezervës Natyrore "Grotta di Entella", e drejtuar nga CAI, me praninë e doktorshes V. Messina, që çdo vit bashkëpunon me shkollën dhe me institucione të tjera për vlerësimin e territorit, duke organizuar festën e ambientit, që simbjekt isht e shtata.

Fatqëqësisht, në organizimin u ka harruar se, një hërë që ish dita e Pendekostës, që për ne arbëreshë ka një rëndësi e madhe historike dhe isht lidhur me disa tradita të vjetra që duhet të kujtohen, mund t'u kishin zier grurët, për t'i dhënë atyre që ndodheshin në fushën e klishës.

Në mbrëmje do t'u kish shfaqur komedia e Zef Skiroit "Orëmira", e përfaqësuar nga shoqata kulturore "Drita" e Kuntisës, kur, gjithnjëherë, u ngri një erë e fort, që ngë dha mundësinë aktorëve të vazhdojnë, dhe u la për një datë tjetër.

Njoha Kostantinin më se dhjetë vjet praptë. Pata fatin i mirë të shurbeja me të tek një skollë që nani nënng është më (Sofferetti e Shën Mitrit). Ai më qe mbjatu simpatik pse i dukej te sitë atë ç'ish: një burrë i mirë, një burrë i urtë.

Pra udhat tona u ndajtin po miqtë ngë harrohen! Tek vjetët që shkuan gjegjia fjarë për atë e për gjithë fillëlet që bëri, po nënng e kisha parë më.

Një ditë, simbjeskjoj, ish dhesper herë, batirri tek dera e shpisë time. Kur e pe, e njoha mbjatu e qeva shumë kutjend; po ai ngë më kish njohur (...vjetët shkonjen e na ndrronjen!) Po pra i erth nxe gjithësej. Ish e shkruani vollumin e dytë e fëtighes e madhe e e rëndë të tij: ARBASHKUAR, fjalor itallisht-arbërisht- shqip e erth tek u (e edhe te njeter ca vetë) se doj të dij dica fjalë arbërisht e dica fjalë t'urta e dica të thëna të katundit tim. U, ai, im bir e miku inë F. Scorza, mbetim bashkë një roqe e u liriem tue u taksur se shihçim pameta. Tek moj e theristiut erth ndë katund e më sualli të dyten pjesë e fjalorit, që mbjedh historinë e gjuhen e Maqit, Strigarit, Shën Mitrit, Mbuzaetit, Shën Sofisë e Vakaricit. Qe për mua një dhuratë shumë e madhe, pse e di se qe bënur me zëmer, kështu si me zëmer e dashuri qe i shkruajtur ka ai e ka Flavia D'Agostino, ç'u nënng njogh po që nderonj për gjithë atë ç'është e bën bashkë me Kostantinin për kullturen tonë e për gjithë arbëresht. Urime shumë të dive. Pafçit njëmilë herë atë që jini e mbillni!

Nani nënng rri e thom se është një vepër e madhe që nga arbëresh kish t'e kish tek shpia tij, ngë dua të thom se gjithë arbëresht kan'e bienjen ...; po nd'e bienjen, bënjen një shurbes i mirë, pse, fteta, vlen !

I presenti, soprattutto i non arbëreshë, sono rimasti soddisfatti e meravigliati per la ricchezza dei costumi, dei canti, delle danze e delle coreografie dei vari gruppi che si sono esibiti, con caratteristiche diverse l'uno dall'altro.

La seconda giornata ha avuto un tono completamente diverso: è stata dedicata alla "Sagra del grano" con degustazione di prodotti tipici locali. Nello Spiazzo Greco si sono allestiti diversi stands di lavori artigianali, si è simulata un'antica aia con le spighe pestate dai muli, mentre nella zona "Biveri", attorno alla fontana circolare, dove normalmente si svolge la funzione del 6 gennaio, si è preparata la pasta di casa e la ricotta.

Non è mancato lo stand della Riserva Naturale "Grotta di Entella", gestita dal C.A.I., con la presenza della dott.ssa Vincenza Messina, che, da diversi anni, collabora con la scuola e con le altre istituzioni locali per la valorizzazione del territorio, organizzando la festa dell'ambiente, giunta quest'anno alla settima edizione.

Purtroppo, nell'organizzazione dell'evento non si è tenuto presente che, ricorrendo il giorno di Pentecoste, che per noi arbëreshë è di grande importanza storica ed è legato ad alcune antiche tradizioni rievocative, sarebbe stato opportuno distribuire ai presenti il grano bollito, cioè la "cuccia".

La giornata si stava concludendo con la commedia "Orëmira" di Giuseppe Schirò di Maggio, rappresentata dall'associazione culturale teatrale "Drita" di Contessa Entellina, quando, per il levarsi di un forte vento, si è dovuto sospendere lo spettacolo e rimandarlo ad una prossima data.

Livri e dhashkalit Giuseppe Giordano

Ntoni i Arkurëvet
nga Vina e Arbreshët (Cz)

Te trejta e m'uhjtit e m'ajit, diel, te Vina e arbreshëvet, ju shtrou libri "Vena degli Albanesi nella Calabria del Regno di Napoli" i shkruar nga prof. Giuseppe Giordano.

Flastër: dhashkal Natale Amantea, kreu e Maida, (hora e Vinës), dr. Sigismondo Guzzo, nga bashkëria e horës, kreu nga katundet arbresh e Kalavris e meses, dhashkal Italo Sarro e dhashkal Tommaso Cozzitorto. M'uar pas fjalën dr. Walter Brenner, që shtipi livrin, e dhashkal Popina Lorusso.

Livri flet ka rranja e katundit, nga e para ardhëje e nga e para suvalje, që erdhër me kreu e urshurtorevet, Dimitri Reres, e me të bihjet Gjergji e Vasili.

Dhashkal Sarro po thot se suvalja Reres mën ' jetë shurbis e shtambur, e zgropin edhe ai.

Po ke të thomi se ki andrrin, përsë, njera që ngë gjën gjagjã, ban vet fial e l'jivri e Giordanit, me fjeta të vjetra, gjet se Reres e suvalja e atihj kiljë pë vërtet. Mbishòn shum pirsë arbreshit erdhër te Kalavria e meses, purpara ka atò që erdhër te qaveria e Kusenens, pas që Irene Kastriota ju martua me Pjetrin e Sanseverinevet, kreu nga Bisignano.

Po kitò shurbis tunden e ngë qindrohen e, kur gjehet gjagjã, si bari Giordani, mir vjen.

Dhashkal Cozzitorto mbisòn si dhashkal Zepi e Giordanevet shkruan me tru e me fjeta të vjetra.

Dr. Brenner vu sitë te zãmara e te kujtimet të zotit Giordano.

Ki zot mbilli bashkërinë e thohj se ka shpresë se prapa atihj trimet qenjtin purpara kitò shurbisë e ki livrë ndihin të zgjonjë gluhen e tonë, gluhen e Vinës. Ngë gluha e Vinës desë, desë edhe rranja e katundit.

Mua më nget vet të haristisinja, si bir e Vinës, dhashkaljin Giordano, l'jinar e katundit.

Il 3 Maggio, domenica, a Vena degli Albanesi, è stato presentato il libro "Vena degli Albanesi nella Calabria del Regno di Napoli", scritto dal prof. Giuseppe Giordano. Hanno parlato: il prof. Natale Amantea, sindaco di Maida (capoluogo di Vena), il dr. Sigismondo Guzzo, assessore delle minoranze linguistiche, il prof. Italo Sarro, il prof. Tommaso Cozzitorto. Hanno preso poi la parola il dott. Walter Brenner, che ha stampato il libro e la insegnante Ippolita Lorusso.

Il libro parla delle origini del paese, della prima venuta e della prima ondata di albanesi che vennero con il comandante dei soldati, Demetrio Reres, e con i figli Giorgio e Basilio.

Il dr. Sarro ha affermato che l'ondata Reres può essere anche cosa non vera e che sta approfondendo anche lui.

Però dobbiamo dire che questi fa solo ipotesi, in quanto, fino a quando non trova qualcosa, fa solo parole, e il libro del Giordano, con documenti antichi, ha trovato che Reres e la sua ondata sono una realtà. Ha molto peso il perché gli albanesi vennero nella Calabria di mezzo, prima di quelli che vennero nella provincia di Cosenza, dopo che Irene Castriota si sposò con Pietro Sanseverino, principe di Bisignano. Ma questa questione è in movimento e non si ferma e, quando si trova qualcosa, come ha fatto Giordano, ben venga.

Il dott. Cozzitorto precisava come il prof. Giordano aveva scritto con raziocinio e sulla base di antichi documenti.

Il dr. Brenner ha posto l'accento sul cuore e sul pensiero del Giordano. (ricordo-sentimento e memoria)

Questo autore (il prof. Giordano) ha chiuso la riunione ed ha affermato che spera che, dopo di lui, i giovani portino avanti questi lavori e che questo libro aiuti a risvegliare la nostra lingua, la lingua di Vena. Se la lingua di Vena muore, muore anche l'origine (l'identità) del paese.

A me compete solo di ringraziare, come figlio di Vena, il prof. Giordano, faro del paese.

Kultimet e Mario Caruso i vogul

Francesco Marchianò
ka Spixana (Cs)

Lufta është dëmi më madh e mizor për gjithë gjindjat, edhe më shumë kur nget kriaturët (femijtë). "Racconti d'infanzia - Scene di vita di un paese nel 1940-45" është një libër kultimesh i Marit Caruso, aktor arbëresh ka Spixana, që rrëfien jetën e tij kur ish i vogul ndë mes të mjera, pra me nder, nën siut i mir i s'jëmës Mafanhika. Mario rrëfien kur Spixanë ishën suldet italianë që buftohëshin të mira me gjithë e i jipjen të ngrëne kriaturvet. Kur erdh 8 shtatori 1943, mbrënda te katundi shkojnë tedeskrat e natnet ecjën udhet e katundit sa të ngapojnë ushtarë italianë e Ebrera që kishën shpëtuar ka kampi i Ferramontit.

Mari, si ish i vogul, u gjënd shumë herë me jetën e kamaruar; po ish keq i zgjuar e kjo e shpëtoi dica herë.

Me këta rrëfime Mari Caruso na thot si ish katundi te vitet e fundit të fashizmit, të luftës; na rrëfien si gjëlljën Spixanjotët tek ata vite të ngurta e të forta për gjithë. Kur që "Dita e Kujtesës", nxënësit e skollës vunë në gjuhën arbërishte të Spixanës një rrëfim që pat një sukses i madh.

Vallet Çifit

Veronica Rovitti
ka Çifti (Cs)

Dí ditë dhopu Pashkët, Çifit, si nga vit, u bën vallet. Simbjete Çifti organixarti di Valle të katundit; e para ish e bënur ka më t'vikrat c'kan mbi dhjetë vjet, e e dijta c'ish e bënur ka më t'mbëdhentj. Qaca, edhe ndëse ca her bijen pika shiu, ish plot me kënga, me kamizolla e coha llambadhore. Gjith kta elemende bastuan t'i jipjen ksaj ditje diallin niçsar per t'mblith grupet e forestjervet që na erthin ka llargu. Vallet t'huaja cë mbitarti Çifti klenë: Fontana vecchia (Casaldumi), I canti del Fasano (Fasano), Irizema (Bova Marina), Katundi Jonë (S.Marzano), Yllazët të Regjenda (Ururi), Të Bukurit (Lungro), Shqiponjat (S.Sofia), Ullanja (S.Benedetto U.), Bashkia (Acquaformosa), San Martino di Finita, Mongrassano, Barile. Po nëng bastuan të vijen gjith grupet t'shkruar këtu pirsipir, e augurarmi se ndër vitrat ç'vijen mund jenë gjith bashkë te qaca jonë.

VALLE E LLIÇJUNA

Frasnitë/Purçill - Simbjet që një Pashkë e liksht, domethënë se *Vallet* nënqenë organixartur ka Kumuna, si nga vit, e dualltin jashtë si do Krishti; *Ushtria e Skanderbekut, Ata me kutullen e Ata që nxijen*, pra, ...më mirë se trimi qetë! Nani ç'u nga virtet fundi, Aministracjuna e re ka t'marrë vet njëudhë, atë që predhikomi ka një jetë: Pashktë e Frasnites-Purçillit kanë i vëhen ndër duart një Komitati të ngushtë - të drejtuar ka Sindku - që mirret gjith vitin vet me këtë problem.

Simbjet qenë Llicjunat. Ato "Europee" i vinxhoh Berlusconi (Pdl), ato "Provinciale" i vinxhoh Oliverio (Pd). Ato "Aministrative" i vinxhoh arkitekti Frangjisk Pellicano, që që sindak edhe njeter herë (1999-2004): atij i uromi t'shurbenj për të miren e di katundevet. Purçilli pat vicesindkun, prof. Mikell Greco, dhe asesurin e Bilançit, Mimmo Mundo. Frasnjotë janë Sindku; asesorja e Kultures, prësidhla Ngjiska Camodeca; e asesorla e Turizmit, Karollina Sancineto. Ka Sindku presmi shumë, pse shumë mund japë; e i thomi t'verë ture ecur Katanxar, Rromë e Bruksell, më shpejt se ndë skollët o t'rrirë te Kumuna. Ka Vicesindku, purçilot, presmi t'i japë Purçillit nderen ç'buar ka mot.

E nani japmi gjë nutixje mbi senatorin Vasil Giordano. Ndër **5 te fjavarit 2009**, bashkë me senatorët Di Girolamo e De Gregorio (Pdl), firmarti projekt-ligjin "Dispozicjone per ruajtjen e jetes" e senatorit E.Caselli, që hin tev avlaqi i debatit mbi dhjaten biologjike.

Ndër **24 te fjavarit '09**, tek Auditoriumi i Udhes Conciliazione, Rromë, u presëndar

zyrtarisht "Fondazione Italiani nel Mondo", e krijuar nga sen. Pdl De Gregorio (presdhent), e ka senatorët Giordano, Di Girolamo, Caselli, e ka on. Berardi. Te Shfaqja, ku s'bastoj t'mirë pjesë presdhenti Berlusconi, qenë edhe ministret on. La Russa e Frattini. Fondacjona, ndër **21 të marsit**, që pra e presëndartur edhe në Buenos Aires (Argentina). Kjo Fondacjonë, ndër ditët e terremotit t'Abrucit, me 6 autotrene, dirgoj: 3 ambullanca, 3 jatronj kirurgja, 11 infermjerë e 400.000 butile ujë.

Ndër **26 te fjavarit '09**, senatori Vasil Giordano, hapi në Filadelfia (Usa), bashkë me on.Berardi (të atij vendi), një Rreth politik Pdl: është i dijti, pas atij të Montrealit (Canada).

Ndër **19 te majit '09**, u bë xhemellaxhi Lombardia-Québec: rregjist që senatori Vasil Giordano, që hapi e qelli perpara, për një vit, dialogun Formigoni-Charest.

Kush do t'vehët në kontakt me senatorin Vasil (Basilio) Giordano, ki është ndirici i ufçit tij: piazza Madama, 1 - 00186 Roma.

tel. 06-67063174 / Faks 06-67065087

e-mail: segreteria@basiliogiordano.com

www.basiliogiordano.com

"RINASHITA" BASHKISË

Bëra një poezi me k'gjë ju thom

se për kujtim juve qindron.

Te ki dimilë e i nëndith vit

u di "Rinashita" e kësaj Frasnitë.

Ki arkitekti Pellikan

bëri një të mirez pënxatë:

me Mikellin e zonjen Ngjiskë

bën një t'zgjedhurez llistë:

Karollinen e pënxuan

e mjesnatë vanë e m'e zgjuan.

Thanë:"Karolli, më e vogla je, po nd'mes t'neve na bën hje".

I rujte simbullit e the:

"Ë Rinashit? Ëmer t'bukur ç'ke!"

Te kjo Qishë me kùpull mbanë

qenë kllogjrit me Arbreshzit tanë:

atjë di shëjtrat i nderuan

e pra ndër zëmrat na qindruan:

shkuan më se pesqind vjet

po na nga vit i mbami mend

e atire i bëmi t'madhe festë (...)

Ti kur u vure e predhikove

pjeqzit shumë po i nderove:

ata duart të batuan,

than: "Gjith vërteta kto ç'je thua".

Shën Pjetri e Pali për ju pënxoj

e ajo "kùpull" më vinxhoh.

Ju at Qishë s'kin e harroni,

sa më njenjë kin e dertoni.

Ata di shëjtra mozik kin bëni

e prapa autarit kin i vëni:

se ata për ju pënxuan

dhjaj se si e merituat.

At derë Bashkije ju e haptin

e qiçet ju i kunxënjartin.

Gëzim i math kur the: "Vinxhùam!

E ëmri im që ai më i shkruar!".

Shumë urime na ju bëmi,

kta di katunde kin dritsoni!

Shurbise t'mira ju kin bëni

e me ne shumë mot kin rriini.

Urime atire ç'ju votartin

se qen t'urt e nëng zbalartin.

Lucia Amato, ka Purçilli (Cs)

Këpucët të rea

Sa shërbëti! Sa djersë! Sa lotë!

E gjithë këto halle për një parë këpucë të rea!

Prita javë e javë e, pas mue, mëma ime buri t'i më bënë një parë këpucë të rea.

Kur mjeshtri më pruri këpucët, të djelë it'i prapa ndë derë e u nëng shihënja kohën t'arrë! Matënja motin ashtu si barëtori mat barët pë sëmuret.

Si arruri të djelë, menatët u ngrehta kur ite bëj faraks, u lata këmbë e krie, u vësja, vura shtrunfët e, pas, këpucët.

Me ato këpucë ndë këmbë ndihëshnja i bugatë shumë.

Vajta ndë klishë, pava Meshën e, si dolla, ngata gjithë katundëni. Si nganja, më dukëshi se kush më vrij lej sitë, e u harëshshnja, harëshshnja një det.

Kur nxirinja këpucët ka këmbët, i shinja me një pecë e i vënja nde një anë mbrënda sënduq.

Me ato këpucë kam shkur një det mot, përçë i vënja vet...të djelët e ditët e feshtëve.

Pas kaq vjet ato këpucë i mbanj edhe vjerrë ndë anë e shtëpisë pë prapa, përçë ato këpucë pë mua ishënë si ar.

Quanto lavoro! Quanto sudore! Quante lacrime! E tutte queste sofferenze per un paio di scarpe nuove! Aspettai settimane e, dopo mesi, mia madre mi fece fare un paio di scarpe nuove. Quando il ciabattino mi portò le scarpe, la domenica era alle porte ed io non vedevo l'ora che arrivasse! Misuravo il tempo così come il farmacista misura le medicine per gli ammalati. Come arrivò la domenica, la mattina mi alzai mentre albeggiava, mi lavai dalla testa ai piedi, mi vestii, misi le calze e, dopo, le scarpe. Con quella scarpe ai piedi mi sentivo ricchissimo. Andai in Chiesa, ascoltai Messa e, una volta uscito, camminai per tutto il paese. Come camminavo, mi sembrava che tutti mi ammirassero e io gioivo, gioivo immensamente. Quando toglievo le scarpe dai piedi, le pulivo con uno straccio e le mettevo in un angolo dentro la cassapanca. Con quelle scarpe ho camminato tantissimo tempo, perché le mettevo soltanto...le domeniche e i giorni festivi. Dopo tanti anni, quelle scarpe le conservo ancora: sono appese in un angolo della stanza retrostante (la casa), perché quelle scarpe per me erano oro.

Giuseppe Gallo
nga Shën Marcani (Ta)

Poezi e një anonimi brazilian, e pjerrë arbërisht

Lajm i butësisë

(pruar arbërisht) **Carmine Stamile**

ka Shën Japku (Cs)

Ëndra se ngjisënja
ndë prajën e detit me t'Ënë Zot
e shihënja ditët të jetës sime e shkuar.
E për nganjë ditë e shkuar
dukshin mbi shur di pedhata:
timet e ato të t'Inë Zoti.
Po ndë ca pjesa pe një pedhatë e vetme,
sidomos ndë ditët
më të kequra të jetës time.
Sa pe ashtu, thash: "Oj Zot,
u zgjodha të rronja me tij

e ti më kinje taksur
se kinje mbetur ngaherë me mua.
Pse më lëreve të vetëm
sidomos ndë ditët më të kequra?".
E ai m'u përgjegj:
"Biri im, ti e di se u të dua mirë
e nëng të lë mosnjëherë;
ditët ndë të cilat
është vetëm një pedhatë mbi shur
janë sidomos ato ditë

MESSAGGIO DI TENEREZZA - Ho sognato che camminavo / in riva al mare con il Signore / e rivedevo sullo schermo del cielo tutti i giorni della mia vita passata. E per ogni giorno trascorso / apparivano sulla sabbia due orme / : le mie e quelle del Signore. / Ma in alcuni tratti ho visto una solaorma, / proprio nei giorni / più difficili della mia vita. /Allora ho detto: "Signore, / io ho scelto di vivere con te / e tu mi avevi promesso / che saresti stato sempre con me./ Perché mi hai lasciato solo / proprio nei momenti più difficili?" / E lui mi ha risposto:/ "Figlio, tu lo sai che io ti amo / e non ti ho abbandonato mai :/ i giorni nei quali / c'è soltanto un'orma sulla sabbia / sono proprio quelli. (Anonimo brasiliano)

Vjershe malli

(mbjodhi) **Daniela Moccia**

nga Shën Benedhiti (Cs)

Gjithë sonde e këjo natë
njera sa na bënë ditë
shkon kjo e thot vemë
se jot' ëmë rri e të pret,
rri e të pret ndë vatëri
ture qarë me lotë ndë si,
ture gjegjur këtë fjalë
zëmra ime bëhet dí,
jamuri i mëmës çë më sërret
jamuri im çë mua më pret.
Lulja kur është e bukur
del mbi gjëmba t'jer e dukur,
gjajpri im me buzën e shqerr
mua m'e nxjer një mall i thell,
kurçë fjo e kur u shërbenj
sembre tij u të penxonj
mos me dorë u nëng të rrëmbenj
njize des e nëng rronj.
Vjen e dielza menat

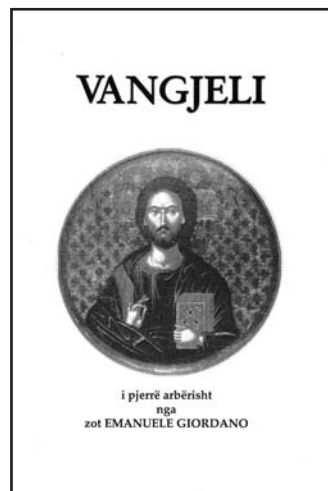
merr krëharin me dorë
m' i zgjidhën leshtë e gjata
m'i armán si një kërorë.
Kozëz pirez e sa xhentille u rrite,
aposta trim si jot sperdianu vete

Shkova nga një gjitoni e ngë m'u duke ti,
m'u dukë dialli çë shtroj mbi dhe

Jam e partinj: vete surdat,
vajzën e time jam e lë mbi shtratë
Amë unazën t'e mbanj ndë gjishtë
të rikordanj jamurin tek u do është

Kopile e bukur e lart si një ndinë
se kur të qasem ndanë hjenë m'e mbanë

Vajta ndë mal e më ngallosi një ferr
ki është llu sinju se ka të të marr

Tutta la sera e questa nottata / fino a quando farà giorno / passa questa e dice andiamo / perché tua madre ti sta aspettando, / ti sta aspettando al focolare / piangendo con le lacrime agli occhi; / ascoltando questa parola / il mio cuore si spezza:/ L'amore di mamma che mi chiama, / l'amore che mi attende;/ il fiore quando è bello / esce sulle spine per essere visto;/ il mio serpente con il muso strappato / mi toglie un desiderio profondo. / Quando dormo e quando lavoro / sempre te io penso,/ se con le mani non ti afferro presto / muoio presto e non vivo./ Viene la domenica mattina / prende il pettine con la mano / mi slega i capelli lunghi / e me li acconcia come una corona

Chicco di limone e quanto gentile sei cresciuta,/ per questa ragione un giovane come il tuo va sciogliendosi (perdendosi)

Sono passato da un vicinato e non mi sei sembrata tu,/ mi è sembrato il sole che risplendeva sulla terra /

Sto partendo: vado a fare il soldato,/ la mia ragazza me la lascio sul letto / Dammi l'anello per tenerlo al dito / per ricordare l'amore ovunque sia

Fanciulla bella ed alta come un albero della cuccagna / quando mi avvicino a te mi fai ombra

Sono andata in montagna e mi si è impigliato un rovo: / questo è il segno che devo sposarti /

Kënkat e martesës

(mbjtho) **Agostino Giordano**

ka Purçilli (Cs)

(nusja lan liveret e saj)

I.
Dit e bardh shkepti ka mali *,
dielli brinjajvet m'u shtu
e dritsoi katundthin:
prana qet e lé më hiri
te ku fjëj vasha e dëlir
e ndër ëndrra fjturonej,
se m'i qasej dita e lumt
çë vej nuse ajo zónj.
Dielli faqzen m'i shkelqei
e m'i kputi gjumthin,
gjumthin e ëndrren,
e m'e zgjoi vashëzën.
U ngre vasha e m'u stolis,
muar shqëndezit e holla
e me shoqezit u nis
pjot harë drej lumit ' math.
Udhes vej lumja kopile
bashk me shoqezit hajdhjare,
si një e bëshëm trëndafile
e rrethuar me rrothostane.
Tek po shkojen vashazit,
ture knduar ndëpër lulet,
jeta qeshnej e lulzonej,
zëjen valle zarazit.
Kur te lumi prana errún,
atjë hiri vasha nd'új.
Muar kopanin e, tue qár,
shqëndezit zu e m'i lan.
Lajen vashazit e kndojen
bashk me zarazit e malit
e me dreqezit e lumit,
tek me këmbëzít m'i shtipnjen
shqëndezit ajo kopile.

Bie kopani, bie pa prër
mbi liverezet e bardha:
si kopani, bie edhe zëmra
mbrënda gjirit e kopiles,
tek e kuqe e tue shërtuar
valles pas thëllëzavet
trut i ndën si noerí.

* *Kjo këngë (e zakonme) s'gjëndet as tek Raspoditë e mbjedhura ka De Rada as ndër ato të G.Schirò-it.*

(gafia e petës)

II.
Se ti vashëza hajdhjare *
me mbë shpi tët ëm e t'tat,
sa hajdhjare edhe dëlir
çë më ngjeshen ata brum,
ngjeshen fort e ngure shum,
bën kuleçe e m'i dërigo
gjithë gjirivet mbë shpi,
gjithë gjitonvet mbë derën:
të t'mburonj buka ndër duar,
të të shtohen dit't e mira,
të të zbardhet ajo jet
pjot me drit e me harë,
si e bardhez je ti vet.

* *E rrëfjejtí Sepmaria Makanit/Ferrari Epifanio, ka Frasnita, ditën 20-8-1973. Kjo këngë (e zakonme) gjëndet edhe tek "Rapsodie Nazionali" të J.De Radës, (libro I, pag.22, Canto del lievito); i qaset tekstit të De Radës vet për të parët 5 vjershe (ndrison vet ndër format gadhjare/hajdhjare,*

ngjeshen-ngjeshje/gjeshen-gjeshje); pëstaj ndërton tërësisht: teksti deradjan ngjatat njetër 6 vjershe, kurse teksti purçilot-frasnjot ngjatat njetër 10)

(kumbaret, naten e vijilljes, i këndojen nuses)

III.
Moj ti luleza vjoll *,
priparare at kamizoll,
se ti menat ka t'vësh kuror:
menat dihet një dit me drit
e vjen e t'merr ai malli it
e më t'qellen nd'at Frasnit.
Lë ti vixezit çë ke
e ke t'marsh ata ç'gjën.
Prir ti sizit ka it at,
të t'e jár tij at urat:
se edhe sonde fjë ti vet
e nesembrëma si të nget;
edhe sonde je me prindin,
se nesembrëma je me trimin.
Nesembrëma, kur t'jet hera,
me di sallàçe mbullihet dera
e te nj'kushin vëhen di krera.

* *E rrëfjejtí Maria Markut / Maria Miranda, ka Purçilli, ditën 21-8-1973 (Material i marrë ka tezja llàwes së A.Xhordanit "Poesia popolare a Frascineto e Eianina", Univ. La Sapienza, Roma, a.a. 1973-74).*

(1 - ka më)

Shërbime, toponime e fjalí

Giulio Peta

nga Garrafa (Cz)

- Sot bënëjmë brumin, menatë bënëjmë bukun - oggi prepariamo il lievito, domani facciamo il pane
- Sot vemi pi riqe ka "Rinati" e menatë vemi pi dru ka mali - oggi andiamo per erica al "Rinachio" e domani per legna in montagna
- Na marrim ujtë ka "Kroi madh" e ju e mirrni ka "Kostandini" -noi prendiamo acqua alla "Fontana Grande" e voi la prendete da "Costantino"
- Na vemi te kroi e Nxhiks e bënëjmë vukatën me hi - Noi andiamo alla fontana di Francesca e facciamo il bucato con la cenere
- Kallaremi ka Purrafela e vemi të "Usiti" - Scendiamo da "Purrafela" (burrone profondo) e andiamo nella località di "Usito" (accampamento di soldati)
- Dje na shtripoj llopa e dhia - ieri ha perso il latte la vacca e la capra
- Sot na dishtroj llopa e dhia - oggi ha abortito la vacca e la capra
- Dje na puall gadhjura e delja - ieri ha partorito l'asina e la pecora
- Gadhjura është barsë - l'asina è incinta
- Ime shoqe është e mbaracuuar - mia moglie è incinta
- Gruaja ime ju skansua - mia moglie ha abortito
- U jam keq - io sono ammalato

- Llopa është sëmure - la vacca è ammalata
- Pi tre ditë rëmonjëm ka mali e pra vemi ka poshtë - per tre giorni zappiamo in montagna e dopo andiamo in pianura
- Mbjëdhnjëm rusht e pra shtipinjmë me këmb te parmensi - raccogliamo l'uva e poi la pigiamo con i piedi nel palmento
- Lirin më parë e shtipinjmë me manganin e pra e krihinjmë me kardin - il lino prima si schiaccia con il mangano e poi si pettina con il pettine di ferro
- Më parë lúanjmë djatht ka Karrerat - prima si giocava il formaggio in località Carrera
- Ai ha si një derk - lui mangia come un maiale
- Me dhemat bënëjmë thimónjnë - con i covoni facciamo le biche
- Shprishinjmë dhematë te lljami e pra shtipinjmë me llop - spargiamo i covoni sull'aia e poi li pestiamo con le vacche
- Kur frin era te lljami fluturonjnë hjuska, kalli e gruri - quando soffia il vento nell'aia, volano la pula, le spighe e il grano.

Konkurs Poezije "Gj. Kastrioti Skanderbeg"

(Edicion 2009, Shoqatë Vatra Arberëshe, Chieri (To))

Sesione Arbëreshe / të vigjël

Katia Forte
e para, ka Ungra (Cs)

Pramvera

Shqiten lulet ka gërshia
bien fjet fjet si borë,
duken edhë kulëndra kur
nusja vë kurorë
e shtrojin dheun
me një palacë
e gjatë, e gjerë bracë bracë.
Ka rahji zë e verdhen spartat,
rreth gielbron bart të ri
e zogitë këndojin me hajdhi,
ndërsa liveret tunden
e shkunden me erin
e një dielli i ngrohët i terin.
Ajër i pastër, naturë e bukur,
pjot mellodí,
çë kënaqëzon zëmir, vesh
hundë e sy.

Primavera - Si staccano i fiori dal ciliegio, /scendono i petali lievi lievi
come la neve, /sembrano confetti che volano /nel giorno degli sponsali /e
coprono il terreno /con una coperta / lunga, bianca, larga. / Sulla collina
cominciano a fiorire le ginestre, / verdeggia l'erba novella /e gli uccelli can-
tano allegramente / mentre panni stesi / ondeggiano al vento / e un sole
caldo li asciuga. / Aria tersa, pulita, natura bella, / melodiosa / che appaga
cuore, orecchie, / olfatto e vista.

Sesione Arbëreshe / të mëdhenj

Francesco Scaravaglione
i pari; spixanjot, San Miniato (Pi)

Vjershe

E të shoh çë hipe si një nele e holl
dal dal ka rruga e sipër një troll
mbrushnare e nise si e madhe llavin
kur ka vinela kërkon një trim ...
Një trim çë të merr të mbëson e thurret
pse ti si mëmë, ti je si tat
ti je si far çë te bota rritet
e pas ka qiella e madhe mbihet
Vjershe vjershe vjershe
më shket te zëmra si një mesh
kur i magjepsur të gjegjinj se shkon
jasht ka dritsora e u pjot me gjum Zgjohem!!!
E hapinj syt te gjuha çë bired
e hapinj vesht te kënga çë viret
te kta vinele pa mosnjeri
çë më ngatrehen te kta sy ...
E të shoh çë më siell prallza e fjal

çë më sillnjen prapa kur isha djal e
si një magji më hapet si lum
një mendje çë disha e bjer ndë gjum!
Vjersh vjershe vjershe
më shket te zëmra si një meshë
vet tek ti u gjënj fuqin
të sallvonj ka vdeqa, oj, gjuhen time!

Vjershe - E ti vedo che sali come una nebbia fine / pian piano dalla
strada e sopra il terreno, / ti trascini e vai come un grande rivolo / quan-
do cerchi dal vicolo un giovane ... / Un giovane che ti prenda, ti insegni
e ti gridi / perché tu sei madre e padre / tu sei come un seme che cresce
nella / terra e che dopo si aggrappa al cielo ... / Vjershe Vjershe Vjershe
/ mi scivoli nel cuore come una messa / quando ammalato ti sento che
passi /f uori dalla finestra e io assonnato ... Mi sveglio!!! / E apro gli
occhi alla lingua che si perde / e apro gli occhi al canto che si appende /
tra questi vicoli senza nessuno /che mi si attorcigliano tra gli occhi ... / E
ti vedo che mi porti favole e parole /che mi riportano indietro quand'ero
/ bambino e come una magia mi si apre / come fiume una memoria che
credevo / persa nel sonno! / Vjershe vjershe vjershe / mi scivoli nel cuore
come una messa / solo in te io trovo la forza / di salvare dalla morte la
mia lingua!

Sesione shqipe standard

Vilhelme Vranari (Haxhiraj)
e para; ka Vlora, Shqiperi

Rrenjët

Rrenjët ...
këtu i mbollën,
në këtë tokë të larë në gjak.
Degët ...
nëpër botë janë shpërndanë
Syri ...
lot pikoi,
kur dritën e së vërtetës ai pa ...
Gjuhën e mëmës ...
ëmbël shqiptuan,
atje, ku rrenjët hodhën shtat.
Horizontet e përflakura shijuan ...
aty,
ku blegërin qengji manar Nëpër botë kërkuan, askund nuk i panë,
u kthyen e i gjetën rrenjët ...
aty, ku i lanë

Le radici - Le radici / Qui le piantarono / in questa terra /lavata
di sangue ... /I rami ... / si sono sparpagliati nel mondo. /
L'occhio ... /lacrime versò, /quando la luce della verita' avvisto'.
/ La lingua materna ... / pronunciarono dolcemente, / li ... dove
le radici si sono messe. Gustarono gli orizzonti fiammeggianti /
li, dove l' agnellino correndo li segue belando ... /Le cercarono
per il mondo, / da nessuna parte le videro / Ma ritornando le
hanno trovate, / le radici ... / li', dove le avevano lasciate

Laureta Petoshati

nga Vlora (Shqipëri)

Në Vlorë, në rrugën "Agim Ramadani"

Barbaroza

U rrit në saksi barbaroza,
gurgulloi një fllad të jeshiltë,
dhe pse s'ka shtatin si mimoza
ia përshkënditi aroma gjinjtë.

Ia këputën gjithë vitin
fletët, si një lezmë e mbytur,
qajnë dhe veten përtëritin
të merme, vesë-vesitur.

Barbaroza tharm-stolisur,
e vogla, gjithë-gjelbëruar,
fjalëz-dritë -sapunisur,
fërfërimë - menduar.

Barbaroza - është një bimë me erë të mirë, me gjethe si pëllëmbë të vogla e me push, lulet i ka të vogla në ngjyrë trëndafili. Kjo bimë përdoret për aromë të mirë në gatim.

I mermë - që ka e lëshon erë të mirë.

Gjinkalla e detit

Zëra-zëra, rrëzëllima,
rritur- ndritur në thelloma
ku ylberi e vetëtima
takohen veç në aroma.

Zëra-zëra-zëzëllimë,
heshnja të përskuq vetminë,
zëra-zëra, astakua,
dritë nga yjet donte hua.

Zëra-zëra, shkularake,
hark në çarkun e një gracke.
Ulërimë! Shpërdredhje ! Shfrime!
Meket vaji në gulçime...

Det-përflakur zemërimi,
ylltuar nga hidhërimi,
me mozaikë rebelimi...

Gjinkallë deti, moj gjinkallë,
fati yt ndez një mangall...
Ngjizur shijet në një plektër,
afsh e ethe, shkulm në spektër!

Mishin, shijen si poemë...
Këngën, vajin për bohemë...
Ndërsa klithmën për zgalem...

Gjinkalla e detit - është një karkalec i madh deti që rritet në thellësi shumë të mëdha, i cili në Vlorë quhet astakua, (në Itali është një tip i asaj që quhet aragosta) por kur kapet dhe del në sipërfaqe të detit lëshon një zë të klithët si të gjinkallës.

Të shkosh në agim, në rrugën "Agim Ramadani",
në uverturën e mëngjesit mesdhetar,
kur nisen anijet përtej një limani,
çikërron, pikon vesa në margaritarë...
Një doçkë ngre një katana si krahë pulëbardhe,
lart mbi maja palmash që pjalmojnë lulesa,
nuk është më i plumbtë qielli i kësaj ane,
as kufij shqiptarësh s'do ketë më, në breza.

Jemi në Vlorë. Çdo rrugë e ka një emër,
çdo emër flakërimë e vetëtimitës,
qiellit ia shkroi lavdinë mu në zemër,
filigran i artë: gjaku i shqiptarizmës.

Kur vjen nata, ahu i shpirtrave të zgjuar,
që s'u prehën kurrë nga dhimbja e sakatimi,
në këtë liman të qetësisë, i gjen bashkuar,
mes Isës, Ismail Qemalit, vjen dhe Agimi:
- Eja bir, o djalë, Agim!
- Ç'frymë shenjterie, me ty, Vlora paska!
Deti si telajo pikturon lirinë,
qielli, vargje -vargje, mban pezull pallaska.

Të shkosh në agim, në rrugën "Agim Ramadani",
në Vlorën e kthyer tashmë në një Mekë,
në një palë Flamuri, gjaku i këtij vigan,
Agim mes agimesh, mallëngjen e prek...

Vlora, më datën 15 dhjetor 2008 me Vendimin e Këshillit Bashkiak Nr. 52, pagëzoi me emrin "Agim Ramadani" një rrugë të saj, këtij dëshmorit të kombit shqiptar që ishte dhe poet e piktor i njohur në Europë.

Katana - është lodër fëmijësh, që bëhet me copa letrash dhe ngjitet si balonë duke e mbajtur me spango apo fill, por Katana ka qenë dhe pseudonimi i luftës së poetit Agim Ramadani.

Lulesë - lule të grumbulluara në trajtë rrethi, poshtë krahëve të palmës.

Pallaska - ka kuptim të përgjithshëm edhe për zburimet ushtarake, edhe për medaljet apo qese lëkure apo metalike për të mbajtur fishekët, apo barutin.

Zëra - apo Zana është figurë e mitologjisë shqiptare që përfytyrohet si vajzë shumë e bukur dhe luftarake, e cila jetonte në male dhe pyje, u ndihmonte trimave, por kishte edhe fuqi të tjera ndëshkuese; vjen nga fjala zë apo za, ashtu si vjen dhe fjala Zeus, që në shqipen e vjetër është Zëri i udhës, pra vetëtima.

Plektër - është vegël, e cila u jep dridhje kordave të lirës që ka qenë një vegël muzikore në lashtësi. (në italisht pletrro)

Te praku i Qishës

Si do t'zgjedhim peshkopin e ri ?

Arbri Roman

ka Roma

Ndoni këtë herë arrvoi i pari. Kalivja e asaj gruaje që shet xhornelet kish mbillur. Gjindja shkoj përpara statues e Babuinit, ruaj e ikij. Kumbora e rrëloxhit të shën Thanasit kish ranë orën nëndë. Pastaj errdhi Kozmai e pra u bashkua edhe Gjergji. Grupi i tre miqve nani ish te praku i qishës. Flisin për hënzën e re, që t'dukej një pasiqyrë ndë qiell.

Kozmai mori e tha: "Mëngu hënza këtë lart di kuji bëjnë peshkop për arbëreshët e Kalavrisë!"

"Eee... nani - ja prori Gjergji nga Hora - mos e bëj kështu të ngatërruar shurbesin! Një peshkop shkon e një'tër vjen. Si thuhet? Peshkopet lidhen një me jetrin njeri tek apostujt, e këtu Romë Papët arrovjnë njeri tek shën Pjetri!"

Kozmai mori pameta fjalën:

"Është vërtetë - tha me paçenxë - ma s'është kështu e qartë. Ka sembri probleme. Një do si peshkop njëji e jetri do një'tër. Një preferon një peshkop i butë dhe jetri një peshkop me shkop! Një e do të ri dhe jetri e do plak. Një e do konservator e jetri e do modern. Kur qeva ndë katund, një mik më tha: "Jo, jo, ai s'mund t'jetë peshkop, ai nëng siall kamilafkin kur thotë mes-hën!"

Gjergji spjegoi:

"Kur bën peshkopin tek na, u bën fjalë mbi fjalë! Pra Roma zgjodhi një që s'e pensoj mosnjeri. Katundet e tona, si gjithë katundet e vogla, janë pçikalitke, rashkaren si maçe, ma pastaj janë të urta, pse thon se një vëlen jetrin. Nganjë ka pjesën e mirë. Mjafton se ti ruan këtë pjesë".

Pushoi pak, pra gjithënjëherje Gjergji tha:

"Ndëse është kështu difçili të zgjedhin një peshkop gjithë bashkë, mund t'bëjnë si bën apostujt kur zgjodhëtin apotullin e sprazmë, Matian. Shkruajnë emrat e gjithë priftravet ndë copa karta, një'emër nga copë; pra marrin një shapëkë o një kamilafk, e gjith'ata copa karta i vënë atjë mbrënda. Gjëjnë një djal pa sy, çikat si thon tek na, e bin'e marr një nga ata copa kartje. Emri ç'është i shkruajtur do t'jetë peshkopi i ri. Ndëse i thonë Papës se e zgjodhtin kështu, u thom se Papa e merr për t'mirë".

Ndoni s'kish hapur buzët. I dukej një diskurs pa këmbë e pa krie. Por s'i dukej mirë t' mos thoj faregjë. Kështu mori e tha:

"Ma s'është kaq e lehtë t'gjësh një kriatur çikat. Te katundi im s'njoh mosnjeri".

Gjergji që kish bërë këtë propozicion pensoi një cikë e tha:

"Mëngu tek katundi im gjëndet një kriatur çikat!"

"Mëngu tek na"- shtoi Kozmai. Foltin mbi kriaturat e sotshme që janë më të shëndoshta. Dhe, për graxjen e shën Lluçies, duket se kanë sy të mira. E pra jatronjtë sod janë më të urta".

Edhe zgjedhja nga një çikat dukej se s'vej mirë; s'kish rrugë-dalje, si thonë Koc-Picut.

Ndoni, si i lodhur, tha:

"Peshkopin e bën Papa dhe Papa s'është çikat. Ai do t'zgjedhë mirë".

Gjithë këtë diskurs e kish gjegjur Babuini. Atij i dukej vërtet një diskurs pa krie e pa bisht. Dukej se thoj: "Kanë t'zgjedhin një peshkop e flasin për çikata".

Antonio era giunto per primo questa volta. Il chiosco della signora che vende i giornali era già chiuso. La gente passava davanti alla statua del Babuino, dava uno sguardo e si allontanava. La campana dell'orologio di S. Atanasio aveva suonato le nove. Poi sopraggiunse Cosmo e quindi Giorgio. Il gruppo dei tre ora era sul sagrato. Parlavano della luna nuova che ti sembrava uno specchio in cielo.

Cosmo incominciò col dire: "Neanche la luna lassù sa chi nomineranno vescovo per gli arbëreshë di Calabria".

"Eee...ora - gli ribadì Giorgio da Piana - non farla così complicata la cosa! Un vescovo passa ed un altro viene. Come si dice? I vescovi si succedono l'uno all'altro fino agli apostoli. E qui a Roma i Papi arrivano fino a S. Pietro".

Cosmo riprese la parola: "E' vero - disse con pazienza - ma non è proprio così chiaro. Vi sono sempre problemi. L'uno propone uno come vescovo e un altro l'altro. Uno desidera un vescovo benevolo e l'altro un vescovo con il bastone. Uno lo vuole giovane e l'altro anziano. Uno preferisce un conservatore e un altro uno moderno. Quando sono stato al paese un amico ha sentenziato: "No! No! Quello non può essere vescovo, quando dice messa non usa il kamilafkion!"

Giorgio spiegò: "Quando hanno fatto il vescovo da noi, si sono fatte molte chiacchiere! Poi Roma ha scelto uno che nessuno immaginava. I nostri paesi, come tutti i piccoli paesi, sono attaccabrighe, si graffiano come gatti, ma poi sono saggi e dicono che uno vale l'altro. Ognuno ha il suo aspetto buono. Basta che tu guardi a questo aspetto".

Si fermò un momento, ma d'improvviso Giorgio aggiunse: "Se è così difficile scegliere un vescovo tutti insieme, possono fare come hanno fatto gli apostoli quando hanno scelto l'ultimo apostolo, Mattia. Scriveranno i nomi di tutti i preti in pizzini di carta, un nome su ogni pizzino; poi prenderanno un cappello o un kamilafkion, e vi metteranno dentro tutti quei pizzini. Troveranno un ragazzino cieco, "cicaco" come dicono da noi, e gli faranno scegliere uno di quei pizzini. Il nome che vi è scritto sarà quello del nuovo vescovo. Se diranno al Papa che la scelta è avvenuta così, io dico che il Papa la accetterà".

Antonio non aveva aperto bocca. Gli sembrava un discorso senza capo né piedi. Ma non gli sembrava bene che non dicesse nulla. Così prese a dire: "Ma non è poi così facile trovare un ragazzino cieco. Al mio paese non conosco nessuno".

Giorgio, che aveva fatto questa proposta, rifletté un poco e poi disse: "Neanche al mio paese c'è un ragazzino cieco".

"Neanche da noi - aggiunse Cosmo.

Continuarono a parlare dei bambini di oggi che sono più sani. E, per grazia di Santa Lucia, hanno buoni occhi. E poi i medici oggi sono più bravi".

Anche la scelta da parte di un cieco sembrava che non avesse sbocco positivo, non aveva via d'uscita, come dicono a Cozzo-Pizzuto.

Quasi stanco, Antonio disse: "Il vescovo lo nomina il Papa e il Papa non è cieco. Lui sceglierà bene".

Tutta la conversazione l'aveva ascoltata il Babuino. A lui pareva veramente un discorso senza capo né coda.

Sembrava che volesse dire: "Bisogna scegliere un vescovo e parlano di ciechi".

Intervistë zotit Manuell Giordano

Udha e T'Inzoti

(interviston) **Agostino Giordano**

ka Purçilli (Cs)

(vjen ka numri 61)

- Mëmes tuaj ja kishet kallëzuar se do të bëhshit prift?

Mëma - sepse mbanej mendë fjalet e zotit lalë Binard Bilota, që thoj: "Mosnjari ka t'i ngasë libret tim ndëse s'është i fëmiles tonë e s'i ndilgon" - më parë se t'ja thoja u, shumë herë më pienej ndëse do të bëhsha prift. Kur ja kallzova të paren herë, ajo patë shumë harë: ndër nëndë biltë e saj, isha u që kisha vërtetuar ëndrren e saj e të zotit lalë.

- Si, e kur, u poq kjo thirrje e t'Inzoti?

Kjo thirrje u le, u rrit e u poq gjatë motit që veja mbë qishë, me fjalët e mira që më thoj prifti i Frasnitës, zoti Viçenx Frashini; e, mëse gjithë, me frimen e t'In Zoti, kur isha vet. E u ndieja se kjo thirrje më sill mbë zëmer një paqë e një gëzim të math.

- E prifti i atij moti që rol patë të kjo thirrje?

Zoti Viçenx Frashini ish shumë i lidhur Qishës, s'lëj të shkonej një ditë pa thënë meshen o funxjonen e mbrëmjes. U, kur kisha nge, veja të mesha, menatet; e mbrëmanet, që s'kisha skollë, veja shumë herë mbë qishë. E pëstaj, dalur ka qisha, ecja me zotin njera jashtë katundit. Ahiera ai më rrëfenej shurbise të mira e më pienej ndëse do t'bësha prift, si zotilalë Bilotta. U e gjegjja e mendoja mbë vetëhë se, ndëse Inzot doj, edhe mua më pilqenej të mirja atë udhë.

- Si rrohej riti bixantin ndër vitet '30?

Kishen shkuar më se dhjetë vjet ç'kur u kish lerë Eparkia e Ungres: te dica katunde zënej e pastrotehje riti bixantin; po më të shumet e lanë ritin grek të përzier me llatinizme, si më parë: ndër këta katunde ish edhe Frasnita. Populli ish i mbësuar ashtu e zoti Frashin s'ndërroi faregjë.

- Ishen shumë statue? E ikona?

Çdo qishë kish shumë statua. U mbanj mend se Qisha madhe, Frasnitë, kish statuen e shën Mërisë Sundes, të shën Mërisë Makullatës, të shën Andonit të Padhues, të Shën Lluçisë, të shën Vlashit, të shën Rokut, të shën Seps, të Shëjtes Kriqje. Tek vendi i ikonave, Qisha e Frasnitës kish dica pitura të mbëdha: të shën Mërisë Sundes, të Shën Sepës... Autari s'ish një, e kuadrat, si doj riti bixantin, po pesë, nganjë i kushtuar një shënjtji. E qisha ish pa ikonostáz. Ndë mes t'katundit, gjëndej qishza e shën Lluçisë: edhe kjo kish tre autare lëtinj, me

statuen e shën Lluçisë, e një piturë tek muri, që figuronej shpirtat e Purgatorit. Pra, jashtë katundit, ish Qisha e Shën Pjetrit, e vitevet 1000, që një herë vej me Monasterin Basilian; kish autarin lëti, kish statuen e Shën Pjetrit e ish pjerrë ka hin dielli; kur kish qënë stisur ka monaqit, ish pjerrë ka del dielli, po kur pra zgjeruan qishen te viti 1600, e bën si doj riti latin. Tek dita shën Pjetrit (29 theristí), bëhej markati tek sheshi qishs, e vijen delaret malsjotë ka Shëllarjenxi; e gjindja thoj: "Erthtin noçrat ndë markat, se të ndërrojen djath për qep!".

- Me një fjalë, ish shumë përzierje ndë mes t'ritevet grek e latin.

Ëh, shumë. Gjuha ç'uzarej mbë qishë ish ajo greke, po ndër dica funxjona, mbrëmanet, uzarej gjuha...llatine; kishen pjerrë në gjuhë greke litaninë llatine "Pange lingua"; gratë thojen Rruzarin te gjuha llatine; mesha këndohej me organin; ndër festat, qishen e veshjen me petkra ndrishe; tek e prëmtja madhe bëjen sumbullkun e atjë vëjen anàmen (eukaristinë) për t'e adhurojen, si lëtinjtë.

- Zoti Viçenx Frashini kish dërguar më frasnjotë te Seminari Grotaferratës?

Qe zoti Viçenx që më dergoj te Seminari i vogel, Grotaferratë. Parë mua kish dirguar Grotaferratë edhe Sepë Ferrarin e Mink Bellicin; e, pas meje, dirgoj edhe Llin Bellicin: të tre këta frasnjotë u bën priftra, si u.

- Ç'ju pelqenej të jetës priftërore? Cila që shkëndila? Qe më fjala e priftit o frima e t'Inzoti?

Më pëlqej shumë udha që kisha zgjedhur. Paremëparë do të xëja më shumë shurbise, jo vet të kësaj jetje, po edhe të jetrës jetë (shpirtërore), kështu, pra, të mbësoja edhe të tjerët, ture predhikuar Vangjelin e Zotit Krisht. Më ndihtin fjalza e mirë e zotit Frashin, frima t'Inzoti e dëshira e prindërvet të zgjidhja udhën e priftërisë! E pra më pëlqenej më t'isha delar njerzish sesa delar dhensh, më t'punoja shpirtat sesa dherat.

- E gjindjat frasnjote si e rrojen besën e tire?

Ata shurbjejen dherat o ishen delarë; s'kishen skollë e rrojen besën e tire me shumë thjeshtësi; ndër dherat, o ku gëndëshin, këndojen kalimeret arbërisht; vejen mbë qishë ndër festat e mbëdha, më pak ndër të diellat: edhe këtu këndojen kalimeret arbërisht.

- Cilat ishen funxjonat ku vejet më shumë?

Ato që më pëlqejn më shumë ishen ato të Kreshmevet, të Pashkëvet e të Natallevet, të Shën Mërisë e të dica Shënjtrave. Ndër këto festa i veja pas tatës tim, kur i bij organit e këndonej meshen.

- E te gjuha arbëreshe që këndohej mbë qishë?

Gjuha e parë e qishës ish ajo greke, pra vinej gjuha arbëreshe, me kë këndohshin Kalimeret. Më parë se zoti Frashin, ish prif i Frasnitës zoti Binard Bilotta, stërlala im: ki bënej katekizmin arbërisht e predhikonej arbërisht. Te gjuha llatine këndohej litanian, thohej rruzari e më gjë; te gjuha talljane këndohej ndonjë kalimere Shëjtravet o Shën Mërisë, e marrë ka qisha lëtime.

- Ishen edhe të tjerë priftra bixantinë, Frasnitë? E Purçill?

Njoha, nd'ata vitra, edhe te tjerë priftra frasnjotë, si zotin Ëngjell Ferrari e zotin Mink Magnelli: i pari ish profesor, Kosenxë, te Lliçeu "Bernardino Telesio", e vinej hereherë Frasnitë të gjënej gjiritë; i dijtji bëri priftin Purçill për pak mot e pëstaj shkoj ndë Horet (Castrovillari) e te lliçeu mbësoj llatin e grek: edhe ki rrallë vinej Frasnitë të gjënej gjiritë. Njoha edhe priftin Sepmarien Pellicano, çivitjot, që vinej ndonjë herë, Frasnitë e Purçill, për të ndihnej priftrat e këtime katundeve. Prifti Purçillit, ndër vitet 1929-1938, që zoti Frangjisk Camodeca, i kushtërii arkimandritit Pjetër Camodeca i Koronenjvet, ka Kastëmxhi. Më parë se Camodeca, që prift i Purçillit zoti Viçenx Ferraro (1923-28), ka Ferma. Zoti Viçenx Frashini për ca monje, te viti 1928, venej edhe Purçill, si "economu curato", kur atjë s'ish prift.

(3 - është më)

Arbërishtja për Arbëreshët

prof. dr. Ardian Ndreca

nga Shiroka (Shqipëri), Pontificia Universitas Urbaniana (Romë)

Ua kam lakmi arbëreshëve kur i ndie tue folë shqipen e para 500 vjetve. Po, po, lakmi, pse shoh e ndiej me qindra shqiptar që s'i kanë as 10 vjet në emigracion e flasin një shqipë me të marri vaji. Krye dy - tri fjalësh fusin një italisht, anglisht. Sintaksa e tyre s'ka gati kurrigja prej shqipes e kështu që mendimet dalin të përcuduna.

Ndiej arbëreshët e shoh në ta Arbninë e vërtetë, at' që shekujt e kanë shue tek na.

Kur ishte gjallë Ernest Koliqi e vuni Institutin e Studimeve Shqiptare pranë Universitetit të Romës në shërbim të arbëreshëve. Aty studjuen për gati 3 dekada me qindra të rinj e të reja arbëreshë që mandej u kthyen në katundet e tyre tue e gjallnue atmosferën kulturore e tue e ruejt gjuhën.

Mbas vdekjes së Koliqit shumë gjana kanë shkue e janë harrue. Edhe arbërishtja, për arsye të shumta, po humb terren pak nga pak.

Mungon interesimi e mungojnë projektet politike. Ka zyra, funksionarë, ka edhe pare, por nuk ka ma vullnet politik dhe qytetar, siç kishite në kohë të Koliqit, për me gjallnue përdorimin e arbërishtes në Itali. Nuk gjallnohet arbërishtja vetëm tue promovim libra apo studime erudite, gjuha duhet mësue në shkollë dhe duhet përdorë në shtëpi.

Çka me ba atëherë do të thotë dikush?

Asht koha me gjallnue marrdhanjet kulturore me Shqipinë, sidomos me institucionet përkatëse, mbasi kultura arbëreshë ka nevojë për zhvillimet e letërsisë shqipe dhe ka nevojë për me e zgjanue frymëmarrjen e vet, ashtu si edhe shqipja ka nevojë me zbulue vetveten përmes letërsisë arbëreshë të hershme dhe bashkëkohore si edhe nepërmjet vetë arbërishtes.

Gjithsesi arbërishtja ruen identitetin e vet dhe vijon zhvillimin e vet të natyrshëm.

Ernest Koliqi, tue qenë shkrimtar ndër ma të mëdhajt e shekullit të kaluem, nuk pritonte dhe nuk i vinte marre me shkue vetë gjatë pushimeve verore në Kalabri e me i mësue arbëreshëve gjuhën dhe sidomos letërsinë shqipe.

Sot ka mjaft sportele gjuhësore dhe ka mundësi me përgatitë mësues të arbërishtes, nuk mungojnë as gramatikat dhe as fjalorët e arbërishtes, e megjithatë përdorimi i saj po zbehet dita me ditën, të rinjtë nuk e mësojnë dhe nuk e njohin ma si prindt apo gjyshat e tyre.

Kjo gja duhet të na bajnë me mendue, pse oazi i arbërishtes asht tue u mpakë dal ka dalë e pasunia e pesë shekujve po rrezikohet seriozisht.

Invidia gli arbëreshë - scrive A.Ndreca - quando li sento parlare nell'albanese di oltre 500 anni fa. Sì, invidia, perché vedo e sento centinaia di albanesi d'Albania, che non hanno ancora dieci anni di emigrazione e che parlano un albanese che fa pena. Ogni due-tre parole ci mettono una parola italiana o inglese. La loro sintassi non ha quasi niente dell'albanese e i pensieri ne escono sfigurati. Sento gli Arbëreshë e vedo in loro l'Arbëria vera, quella che i secoli hanno spento in noi. Quando era vivo Ernest Koliqi, mise l'Istituto di Studi Albanesi dell'Università di Roma a disposizione degli Arbëreshë.

Lì studiarono, per quasi tre decenni, centinaia di giovani e ragazze arbëreshë, che poi tornarono nei loro paesi rivitalizzando l'atmosfera culturale e conservando la lingua. Dopo la morte del Koliqi molte cose sono cambiate e dimenticate. Anche l'arbërishtja, per motivi diversi, perde terreno poco a poco. Manca l'interesse e mancano i progetti politici. Ci sono uffici, funzionari, soldi, ma non c'è più volontà politica, come c'era al tempo di Koliqi, nella rivitalizzazione dell'uso dell'Arbërishtja in Italia. Non si rivitalizza la lingua arbëreshë solo

(ec te faqja 23)

Vorea Ujko, poet i veçantë

prof. dr. Klara Kodra

Universiteti shtetëror i Tiranës (Shqipëri)

Në yllësinë e larmë të poezisë bashkëkohore arbëreshë Vorea Ujko spikat si një yll me dritë të veçantë.

Poezia e sotme arbëreshë është larg mohimit të traditës letrare dhe folklorike të gjindjes së vet ku ajo sheh rrënjët e saj, po dallohet edhe nga një frymë e theksuar moderne që e afron me poezinë italiane.

Prirja mbizotëruese e kësaj poezie nuk është më epizmi, po lirizmi, jo synimi drejt poemës së madhe, po drejt poezive të vogla që përmbajnë në vetvete shumë mendim dhe ndjenjë, madje më tepër mendim se sa ndjenjë.

Poezia moderne arbëreshë ndryshe nga poezia tradicionale e rilindasve që i jepte një vend të madh ndjenjës, nuk e mohon atë, po e fshih në thellësi.

Një proces i ngjashëm ndodhte dikur te poezia e De Radës (që ndikoi, pa dyshim, te Vorea Ujko), po në rastin e poetit të Maqit ky proces fsheheje të ndjenjës e kishte burimin te kontradikta midis vokacionit lirik dhe synimit epik.

Poezia e sotme arbëreshë nuk e fshih, e shpall hapur lirizmin e vet, po ajo është e prirur drejt një vetpërmbajtjeje në të shprehurit e ndjenjave, drejt një meditim filozofik.

Vorea Ujko e shpreh këtë tipar të përgjithshëm të poezisë së sotme arbëreshë në krijimtarinë e vet poetike, po duke i dhënë vullën e vet vetiakte, vullën e një individualiteti të fuqishëm.

Në pseudonimin e vet shprehës Vorea Ujko - Domenico Belici mendojmë se ka simbolizuar vullin e erës (Vorea) që karakterizon dinamizmin e poezisë së tij dhe një lloj ashpërsie apo egërsie primitive dhe spontane (e simbolizuar te ujku) në kritikën që ai i bën realitetit.

Poezia e tij ka përmasa filozofike dhe sociale: një nga temat e tij të parapëlqyera që janë edhe vatra tematike në krijimtarinë e tij është mekanizimi i jetës që rrezikon vlerat tradicionale, vlerat tradicionale të një bashkësie që mbijetoi pikërisht duke luftuar për ruajtjen e zakoneve të veta.

Vorea Ujko e ndjen veten arbëresh dhe shqiptar; i ndjen shqetësimet e bashkësisë së vet si minoritet dhe lidhjet me atdheun e të parëve, po njëkohësisht është bir i kohës së vet si njeri dhe si poet.

Në poezinë e tij ka edhe realizëm, po edhe koncentrim të thellë të fjalës, tipar karakteristik ky i poezisë së shekullit të njëzetë, ai është më tepër modern se sa modernist: nuk priret, bie fjala, nga hermetizmi.

Tema erotike zë pak vend në poezinë e tij, po lirikat e tij të dashurisë janë plot optimizëm, vitalitet dhe etje për të bukurën, të afërta me poezinë popullore arbëreshë, po edhe të pasura me nëntekst filozofik.

Ujko provon edhe lloje më të mëdha të poezisë, po poemthin, jo si dikur poemën e madhe epike.

Poeti synon të shkruajë në gjuhën e sotme shqipe standard, ndonëse ruan disa konstruktive arbëreshë.

Ky ideal gjuhësor ka ndikuar në qartësinë dhe forcën shprehëse të leksikut të tij.

Poezia e Ujkos i bëri ballë provës së kohës, ajo jeton dhe na e risjell të gjallë poetin, njëzet vjet pas zhdukjes së tij fizike.

Nel panorama della poesia contemporanea arbëreshë - scrive Klara Kodra - Vorea Ujko spicca sugli altri. La poesia arbëreshë di oggi si barcamena tra la propria tradizione letteraria e la poesia moderna italiana. La sua vocazione predominante non è più l'epicità ma il lirismo, non più i poemi ma le poesie brevi, che contengono in misura maggiore pensiero anziché sentimento. Nella poesia del De Rada, che ha influito su Vorea, questo nascondimento del sentimento derivava dalla sua contraddizione tra vocazione lirica e scopo epico. Oggi, nella poesia odierna arbëreshë, il lirismo subisce più autocontrollo nell'espressione dei sentimenti, quasi

(ec te faqja 19)

E folmja e Himarës dhe të folmet arbëreshe

Helena Grillo, M.A.

pedagoge në katedrën e gjuhës shqipe, Universiteti i Vlorës (Shqipëri)

Në studimet e derisotme gjuhësore kemi ndihmesa të pasqoqë për njohjen e gjuhës së arbëreshëve të Italisë, veçorive strukturore të tyre, leksikut e pikat e përbashkëta me gjuhën e trungut mëmë. Dëshmitë e shumta gjuhësore argumentojnë fazën më të hershme, e prerjen sinkronike më të vjetër që ruhet me kujdes përballë ndikimeve nga italishtja e erës globalizuese që shfaqet në gjuhën shqipe standard.

Do të ishte me interes studimi i këtyre të folmeve, jo vetëm për faktin se janë rasti i shfaqjes së gjuhëve në kontakt, por edhe për karakterin tepër ruajtës e konservativ që shfaqin në rrjedhë të shekujve. Paraqitja e pikave të përbashkëta mes këtyre të folmeve do të ndihmojë jo vetëm dialektologjinë, por do të mbeten dëshmi me vlerë në fushën e historisë së gjuhës shqipe, duke ndihmuar në rindërtimin e fazave më të hershme të shkrimit të gjuhës shqipe.

Mes këtij punimi do të shqyrtojmë pikëtakimet e të folmeve të arbëreshëve të Italisë e të folmeve ruajtëse të krahinës së Himarës, si pjesë strukturore e të folmeve të Bregut. Arbërishtja paraqitet si një unitet në larminë e përgjithshme të dialekteve të shqipes; një grup të folmesh mjaft të afërta me njëra-tjetrën, një formë dialektore më vete të dallueshme me dialektet e saj. Një formë që nuk është e njëjtë me asnjë nga dialektet e atdheut. Strukturalisht i përket toskërishtes jugore, (nenvizohen karakteristika të përbashkëta me nëndialektet e shqipes:

Labërishtja e Camërishtja).

E folmja e Himarës paraqet interes të jashtëzakonshëm studimi si e folme e një krahine me probleme të kontakteve gjuhësore. Me interes do të ishte studimi i këtyre të folmeve në faza të ndryshme të zhvillimit të tyre duke u trajtuar si gjuhë në kontakt e duke shqyrtuar problemet që shkaktajnë gjuhët në kontakt.

Në këtë të folme anësore të shqipes ruhen si trajta të vjetra gjuhësore, ashtu edhe fjalë e forma fjalësh nga dialekti i toskërishtes jugore (të cilit i përket), por edhe ndonjë dukuri që, për çudi, përkon me trajta të dialektit të Veriut.

E folmja e Bregdetit Jugor shqiptar, ku bën pjesë edhe e folmja e Himarës, nuk mund të veçohet nga të folmet e tjera të dialektit jugor të gjuhës shqipe dhe, ashtu si këto, i është nënshtruar një evolucioni të pandërprerë qysh nga kohët e lashta. E ky evolucioni i gjatë me karakter dialektor dhe nëndialektor parakupton një prani të pandërprerë të elementit të vjetër autokton, i cili, me gjithë trysnitë e shumta, sidomos gjatë pushtimit romak, ka mundur ta ruajë identitetin e vet etnik, ashtu si etnosi arbëresh në përgjithësi. Arbërishtja ka 6 zanore: a, e, ë, o, i, u. Arbërishtja paraqitet me mungesën e zanores "y" duke shkuar kështu paralelisht me të folmen e Himarës e duke i bërë të dallueshme me shqipen standard. E folmja e Himarës bën pjesë në arealin gjuhësor me dy seri fonemash

gojore, një palë të shkurtra dhe një palë të gjata, të cilat paraqiten me një seri më pak, sepse u mungon fonema y.

Në pasojë të mungesës së fonemës y në sistemin fonologjik të të folmeve arbëreshë dhe në të folme të skajit jugor të toskërishtes, dalin me ie edhe fjalët që në të folmet e tjera të shqipes kanë ye, si p.sh.: krie "krye", të lier (< të liyer "gjalpë")

Në vend të zanores y në këto të folme përdoren zanoret i dhe u. Zanorja i përdoret në: tire, dallëndishe, di (dy), frimë (frymë), griqë, ill, ki (ky), mbill, mbitëm, përrip, qiqë, si (sy), tim (tym), etj. Në fjalët që përmbajnë togun ye, me y të theksuar, në këtë të folme kemi ie me i të theksuar, p.sh.: kërcien, thiej, ngjiej, liej, i rrëmbier. Ndeshim edhe trajta të posaçme si pjesë, pjesë.

Ndikimi i italishtes dhe i dialekteve të saj në shumë sfera i është përshtatur strukturave të arbërishtes, duke mbetur kështu si dy sisteme gjuhësore më vete.

Në të folmen e himarjotëve theksi në fjalët e huazuara nga turqishtja bie në rrokjen e fundit, ashtu siç ndodh edhe në të folmen e Kurveleshit e Vunoit. Theksi është ruajtur si në turqisht, hallë, mashá, supá, kafe, para, boja, kazma, baba.

Interesant është theksi tek emrat e njerëzve. Zakonisht emrat femërore marrin një ë-fundore që mban edhe theksin. Alsidë, Kristinë, Janullë, Lenë, Klemendinë etj...

(1-ka më)

(vjen nga faqja 18)

Vorea Ujko, poet i veçantë

diventa una meditazione filosofica.

Anche Vorea Ujko esprime questa caratteristica, ma le dà la propria forte impronta. Dimostrando già nel suo pseudonimo, dove ha voluto simboleggiare l'impeto del Vento, che caratterizza il dinamismo della sua poesia, e una sorta di asprezza primitiva e spontanea, simboleggiata nel Lupo, nel criticare la realtà.

La sua poesia ha dimensioni filosofiche e sociali; uno dei temi preferiti è la meccanicità della vita, che minaccia i valori tradizionali della sua comunità. Vorea U. si sente arbëresh e albanese, vive le inquietudini della minoranza e i legami con la madrepatria, ma è figlio del suo tempo. Nella sua poesia c'è realismo ma anche profonda concentrazione della parola, tipico della poesia del sec.XX; ma è moderno piuttosto che modernista, non è ermetico.

Il tema erotico trova poco spazio nella sua poesia, ma le sue liriche sono piene di ottimismo, vitalità, vicine alla poesia popolare arbëreshë, ma ricche di sottintesi filosofici. Ha provato anche il poemetto, ma non il grande poema epico.

Il poeta scrive nella lingua letteraria standard, anche se conserva alcuni costrutti arbëreshë. Questo ha pesato sulla chiarezza e forza espressiva del suo lessico.

La poesia di Vorea Ujko vive e ce lo riporta indietro vivo, vent'anni dopo la sua scomparsa.

Negli studi linguistici odierni abbiamo aiutato impareggiabili - scrive H.Grillo - per la conoscenza della lingua degli arbëreshë d'Italia, delle loro particolarità strutturali, del lessico e dei punti comuni con la lingua-madre. La fase più antica e il piano sincronico più vecchio, che si conserva con cura di fronte agli influssi dell'italiano dell'era globalizzante. Sarebbe interessante un loro studio, specie per il loro carattere molto conservativo che dimostrano nello scorrere dei secoli. La presentazione dei punti comuni in mezzo a queste parlate aiuterà non solo la dialettologia ma la storia della lingua albanese, aiutando la ricostruzione delle fasi più antiche della scrittura della lingua albanese.

In questo lavoro - scrive la Grillo - esamineremo i punti di incontro delle parlate arbëreshë e le forme conservative della regione di Himara, come parti strutturali delle parlate della Costa. L'Arbëreshë si presenta come un'unità nella varietà dei dialetti dell'albanese; un gruppo di parlate abbastanza vicine l'una all'altra, una forma dialettale a sé stante. Una forma che non è uguale con nessuno dei dialetti della madrepatria. Strutturalmente appartiene al dialetto toscano del sud: ha caratteristiche in comune con i sottodialetti dell'albanese, labërishtja e camërishtja.

La parlata di Himara presenta interesse straordinario di studio, come parlata di una regione con problemi di contatti linguistici. Sarebbe interessante lo studio di queste parlate nelle fasi diverse del loro sviluppo, esaminando appunto i problemi che causano le lingue in contatto. In questa parlata dell'albanese si conservano forme antiche albanesi,

(ec te faqja 27)

Dhimitër Kamarda i shkruan De Radës

prof. dr. Italo Costante Fortino

nga Shën Benedhiti (CS), Universiteti L'Orientale, Napoli

Livorno 30 luglio 1880

Carissimo De Rada,

Ho ricevuto la vostra lettera del 20 spirante, ed ho riscosso le £ 23,40 del vaglia racchiu-
sovi, le quali manderò quanto prima al Sig.r
Mitko. Mi giunse gratissima la vostra lettera
dopo tanto tempo che non vedeva i vostri
caratteri, ed anzi aveva in mente di scrivervi
sì per domandarvi se vi era giunta copia e
notizia dei libri stampati a
C(ostantino)p(o)li dalla Società Albanese
per la Stampa di libri alb(anesi), sì ancora
per chiedere vostre nuove, e dei lavori vostri
o di altri Albanesi di quelle parti. Poiché
dopo il 2° volumetto stampato nel 1873 non
ne ho veduto altri. E dissi 2°, sebbene abbia
titolo di III, perché contiene il Canto II, come
il vol. II, contiene il C. P°. Del volume 1° non
ho notizia, a meno che non sia il poema inti-
tolato "Serafina". Dei quali volumi da voi
favoritimi, se non l'ho fatto innanzi, rendovi
ora grazie molte. Imperocché io procuro di
avere tutte possibilmente le produzioni alba-
nesi, ed invero poche mi mancano ancora di
quelle che cose, o la lingua, albanesi riguar-
dano. Se a voi non sono pervenuti i libri della
Società Alb(anese) sopra indicata fatemelo
sapere anche con una semplice cartolina
postale, e ve li manderò subito: sono due
fascicoli dei quali il 1° contiene il regola-
mento della Società, il 2° una specie di
Crestomazia albanese. Io ho salutato di
cuore la formazione di una tale Società come
preludio e principio d'una reale unione fra
gli Albanesi. Le sorte d'Albania purtroppo
non sono felici, e temo molto per il suo ave-
nire. Non par vero che dopo tanto proclama-
re il diritto delle nazionalità si cerchi di
opprimere una delle più interessanti, e che
l'Europa non veda che se vuol mettere un
fermo antemurale allo invadente Slavismo,
può solo trovarlo nell'Albania unita in fede-
razione colla Grecia, od anche a mezzo della
unione personale del Sovrano come
l'Austria-Ungheria ecc., o la Svezia e
Norvegia. Ho letto con molto interesse il
vostro articolo nell'"Avvenire" di Maggio, e
a qualche cosa certo sarà stato utile, ma
purtroppo i nostri mezzi d'azione mancano
affatto, o sono scarsi all'intento. La istituzio-
ne di un giornale italo-albanese, ed abano-
greco sarebbe utilissimo pubblicandosi o a
Trieste, o a Scutari od altrove, ma finora non
ne vedo il principio. Dovrebbe essere scritto,
secondo me, da Albanesi d'Albania per la

intelligenza della nazione, che non com-
prende bene i nostri dialetti, ed esser
dovrebbe uno in ghego, l'altro in toscano per
l'utilità generale. Basta! Speriamo nella
Provvidenza. Voi abbiate tra i vostri
amici, e credetemi sempre
Aff.mo

P. Demetrio Camarda

Dhimitër Kamarda (Hora e Arbëreshëvet
1821 - Livorno 1882) është një studioz
arbëresh nga Sicilia shumë i shpejtë e
shumë interesuar për situacionin politiko-
kulturorë aq të arbëreshëvet sa të shqiptar-
rëvet. Ai ruan si gjëndet kultura e arbëres-
hëvet me konvencionën se gjithë arbëres-
hët, mësemë ata që kanë më shumë sensi-
bilitet për problemet politiko-kulturorë,
kanë të zvelluparin studhet për kulturën,
për leteraturën e për gjuhën arbëreshe e
shqiptare.

Orixhinali i kësaj literje - që publikaret
këtu për të parën herë - gjëndet në
Arkivin e Shtetit të Shqipërisë në Tiranë
(Fondi 24, dosja 54/3, f. 39).

Nga të diavasurit e kësaj literje që
Kamarda i shkruan De Radës mund të
bëjmë tre konsideraciuna:

1. Nga si shkruan Kamarda te kjo liter, si
edhe te dica të tjera litera, na duket hapët se
intelektualët ishin e kriarnjin si një urë që
kish të lidhnj arbëreshët e shqiptarët.
Intelektualët arbëreshë kishin shumë solida-
rietet ndaj vëllezervet shqiptarë që nd'atë
mot ishin edhe ndën dominacionën turke.
Lidhjet ishin personale ndër skritorët dhe
patriotët që ishin të impenjuar për kulturën,
për ringjalljen e nacionës, si na buhtonjën
kontaktat që De Rada e Kamarda kishin me
Thimi Mitko, i cili në vitin 1878 i shkruan
Kamardës një liter ku i rakomandarën dica
patriotë e skritorë shqiptarë me këto fjalë:
"... të tëruanj këi mëk Jan Vreton për njeri
të mirë e të dijshim, edhe të lutem ta duash;
si edhe Spiro R. Dinen patriotin me zemër"
(Thimo Mitko, "Vepra", Tiranë, 1981, f.
622).

Nga gjithë të tjera të rea që mund të djo-
vasen në këto litera del se Mitko, Vretoja,
Kamarda, si edhe De Rada, diskutirin për
alfabetin që, nd'atë mot, edhe nënj ish një
për gjithë, arbëreshë e shqiptarë, për pro-
blemet e politikës, për gjuhën, për varietet-
et e gjuhës, vjen me thënë për dialetet, që
kish të respettoheshin, pse ish kanali më i
mirë për të komunikonjin. Ndë fund të

kësaj literje, Kamarda kur flet për dy
gazeta që kish të shkruheshin nga shqip-
tarët, thotë së ish mirë të shkruheshin një
në dialektin geg, e jetra në dialektin
tosk sa të mund t'e ndiojin gjithë shqiptar-
rët. Kamarda ka përpara syve mësemë të
ndijuarit e gjuhë s e di edhe mirë se
shqiptarët nënj ndionjin mirë të folmet
arbëreshe, kështu si arbëreshët nënj
ndionjin mirë dialetet gegë e toskë .

Duket edhe se ture i shkruar të tre varian-
tet e dialektevet, jo vetëm se na lërejin të
kuptuarit, por nga dialet mund të bëgatinj
jetrin e ndë fund mund të arvohet të
krearet një gjuhë e përbashkët.

Pra tek proposta që Kamarda bën për një
gazetë italo-shqiptare e n'jetër gazetë
shqiptaro-greke, thomse nënj jemi
shumë larg nga e vërteta ndëse thomi se
te kjo propostë fshehet situata politike e
kulturorë e Shqipërisë: një nacionë që
nga një anë ka t' mirrij frymë nga kultu-
ra italiane, dhe nga jetra anë nga kultura
greke.

2. Nga aspekti i politikës, Kamarda ka ndë
mend se gjithë shqiptarët kanë të arvojën
të jenë gjithë bashkë e ndë fund të shtien
nga ngrah dominin e Turqvet. Ai është
dakord me De Radën kur thotë se
Shqipëria ka të ruhet nga Sllavët, por
proponirën një konfederacionë me
Grekët, o të vëhet bashkë me Mberaturin
e Austroungarisë, o edhe me Zvecien e
Norvexhën. Ka të mbajim përpara syve
se De Rada, perkundra, ish edhe kundër
Grekëvet, pse këta kishin ndë mend të
mirrnjin pjesën e Shqipërisë afër
Greçien; me të vërtetë ai shkruan hapët
te rivista "Fiamuri Arbërit" se Shqipëria
kish të ruhej aq nga Sllavët sa edhe nga
Grekët, pse këta dy popuj do të shqyrnin
mbë dy dheun e Shqipërisë dhe të mirrn-
jin një copë për një, kështu se Shqipëria
nënj kish t'ish më si nacionë.

Nga ky aspet, kish të drejtë më De Rada
se Kamarda, pse Grekët ngaherë tentuan
të mirrnjin zonën e Shqipërisë ndë kufi
me Greçien, si edhe sod tentojin të mar-
rin zonën e Çamërisë.

3. - Ndë fund mund të thomi se interesi i
intelektualëvet arbëreshë për librat që
publikarshin ndë Talje o jashtë Taljes

(ec te faqja 24)

Një vepër arbëreshe qe rilind

Florika Tamburi

bibliografe në Universitetin e Tiranës (Shqipëri)

Gaetano Petrotta, një studiues me origjinë italo-shqiptare, në vitin 1931 botoi studimin "Popolo, lingua e letteratura Albanese (tiratura con aggiunte e correzioni)", Palermo 1931, 528 f. Pas ribotimit të dytë të vepërës në vitin 1932, në revistën kulturore e letrare "Leka" të Shkodrës thuhet: "... Se shka është ky liber e ka thanë E. e T. Pavolini "njifarë enciklopedije e Shqypnis letrare..." " Shqypnija letrare nuk i ka vetun kufijt e ngushtë të gjeografisë politike, por ka edhe dy nahije n'Itali, të banueme prej një popullsije mjaft të madhe ". Siç e shohim edhe prej referencave të kohës, kjo vepër është vlerësuar edhe prej revistave të huaja, njëra prej të cilave ishte "La Traduzione", revistë historike, filozofike e letrare. Në vëllimin V të kësaj reviste thuhet "... Ky punim kaq i madh qi pershin 532 faqe të plota në 80, sikur ka dalë prej mendes ashtu është shtypë me të holla t'Auktorit" ("Leka", Shkodër 1932, nr. 9, f. 288).

Vepra u prit shumë mirë si në Shqipëri, ashtu edhe në Itali. Si një vepër që shpreh një dashuri të madhe për gjuhën e vet të origjinës, Akademia Mbretërore Italiane e kohës i dha çmimin inkurajues për një punë të merituar të një studimi të gjatë, për përkushtimin në hartimin dhe botimin me forcat e veta të kësaj vepre. Kurse Qeveria shqiptare e kohës, nëpërmjet institucionit të saj të Ministrisë së Arsimit dhe ministrit të asaj kohe të arsimit, atdhetarit dhe shkrimtarit Hil Mosi, i akordoi çmimin e madh "Komandor i urdhërit të Skënderbeut". Po kështu edhe e përditshmja politike "Besa" në numrin e saj të 296, 12 korrik të vitit 1932 shkruan: "... Shkrimtarëve të Italisë në duhet t'u jemi shumë mirënjohës se, që në kohët më të lashta, ata janë përpjekur burrërisht për independencën dhe për lëvrimin e gjuhës amtare. ... Një tok vjershëtorësh dhe shkrimtarësh arbëreshë na kanë dhënë vepra të vryera, të cilat ne duhet t'i studiojmë me gjithë kujdesjen që meritojnë...Mjerisht, mbase nga shkak se nuk kuptohet mirë nër në dialekti i shqipëtarëve të Italisë, nuk janë dhe aqë të njohura në Shqipëri veprat e De Radës, Jul Varibobës, të Serembes, të Schiró-it" etj. nga të cilat , me një studim të thellë dhe të kujdesshëm, do të zbuloheshin xhevahire të vryera për letërsinë kombëtare."

Vepra është një sintezë e atyre vlerave kombëtare, të cilat kanë qenë në qendër të vëmendjes së të gjithë shkrimtarëve dhe studiuesve të kohës, të cilët shqetësoheshin për ekzistencën e kombit të tyre dhe përpjekshin që me një frymë iluministe dhe patriotike të përmblihd-

nin në veprat e tyre vlerat kombëtare intelektuale shqiptare. Gaetano Petrotta për kohën kur jetoi dhe punoi na ka lënë një fond vepresh shumë të vlefshme. Ai është një personalitet që i përkiste rrethëve elite shkencore. Ai ka qenë i laureuar si doktor në letërsi. Veprat që na ka lënë e dëshmojnë më së miri se Papas Gaetano Petrotta (1882-1952) ka qenë një personalitet me kulturë të gjerë dhe përfaqëson një simbol të idealizmit moral dhe të ekzistencës kombëtare.

I shtyrë prej parimeve idealiste dhe morale, Petrotta është përpjekur që në vepër të pasqyrojë me hollësi vlerat historike, letrare, gjuhësore, gjeografike folklorike e bibliografike të kulturës shqiptare. Përveç autorëve arbëresh, ai ka përfshirë në vepër e vet edhe të gjithë autorët e Rilindjes Kombëtare e deri në autorë si Noli, Konica, Fishta etj., të cilët me vepërën e tyre kanë dhënë një kontribut të çmuar në Lëvizjen Kombëtare shqiptare dhe zhvillimin e përparimin e kombit të tyre. Vepra e Petrotts është jo vetëm një studim antropologjik për nga tematika që trajton, por, kjo vepër monumentale, është njëherazi edhe një vepër enciklopedike. Gaetano Petrotta e shkruajti vepërën e vet në një kohë kur autorë si Jeronim De Rada, Zef Skiroi, Zef Serembe ende nuk njiheshin në Shqipëri; së dyti, kur në Shqipëri mungonin ende shkrimtarët e studiuesit e vërtetë; së treti, e shkroi këtë vepër kur Shqipëria ishte akoma në ndërtimin e Shtetit të Ri Shqiptar; kur në këtë vend mungonin institucionet shtetërore përkatëse dhe ku prapambetja dhe injoranca e trashëguar prej periudhës së pushtimit osman kishte lënë gjurmët e dukshme të një populli të prapambetur.

Ndaj ne brezat e sotshëm të Shqipërisë i jemi shumë mirënjohës këtij arbëreshi patriot, i cili me punën e tij humluese na ka lënë një pasuri shumë të madhe kulturore, duke hedhur themelet e një fondi të filologjisë shqipe në lëmin e albanologjisë shqiptare.

Nuk mund të lemë pa përmendur se kjo vepër u ndalua pas viteve '45, kur në pushtet erdhi qeveria komuniste e Enver Hoxhës, ndoshta për faktin se brenda saj ishin rreshtuar "autorë të ndaluar" për kohën, pasi binin ndesh me zhvillimet letrare të realizmit socialist, një rrymë letrare kjo, e cila sundoi letërsinë shqipta-

re për 50-të vite me radhë. E sot mbas 77- vjetësh do të ishte puna pasionante e përkthyesit Qemal Velija, i cili vendosi t'ia hiqte pluhurin e harresës, duke i dhuruar shkollës shqiptare një vepër kaq të vlefshme. Me përkushtim dhe seriozitet të madh sikurse edhe vetë autori Papa Tani (siç e ka pas quajtur edhe E. Koliqi), ky përkthyes ka bërë një punë shumë të kujdesshme, duke ruajtur jo vetëm origjinalitetin e stilit të autorit, por është treguar i kujdesshëm në përdorimin e shenjave diakritike të shkrimtimit të titujve të veprave, duke bërë që vëllimi të duket sikur autori e ka shkruar drejtpërsëdrejti në gjuhën e sotme shqipe. Vepra e Gaetano Petrottsë ruan po të njëjtat vlera si në kohën kur u shkrua dhe sot ajo fare mirë mund të shërbejë si një tekst alternativ për studentët e degës së filologjisë të të gjitha universiteteve të shqiptare..

Për ta përfunduar, do të kujtonim një shprehje të E. Koliqit, me rastin e dhjetëvjetorit të ndarjes nga jeta të profesor Gaetano Petrottsë: "...[me këtë vepër]...Ky Arbëresh zëmërmadh qi bani me valëvitë në lamije t'albanologjisë flámurin e kulturës shqipe, na lën një shembull qi duhet ndjekë..."

Gaetano Petrotta, uno studioso di origine arbëreshe, - scrive F.Tamburi - nel 1931 pubblicò, a Palermo, il libro "Popolo, lingua e letteratura albanese"; una seconda edizione uscì l'anno successivo. E sulla rivista culturale albanese "Leka" si legge:"Di questo libro E.T.Pavolini ha detto che è "una specie di enciclopedia dell'Albania letteraria". Come sappiamo anche dalle referenze dell'epoca, quest'opera è stata apprezzata anche da altre riviste, come "La Traduzione"; nel suo volume V scrive:"Questo studio così ampio, che comprende 532 pagine, com'è uscito dalla mente così è stato pubblicato con i soldi dell'Autore".

L'opera venne accolta molto bene sia in Albania che in Italia. Come opera che esprime grande amore per la lingua d'origine, l'Accademia Reale Italiana del tempo lo premia per la dedizione nella sua redazione e pubblicazione di tasca propria. Mentre il governo albanese dell'epoca, attraverso il Ministero

(ec te faqja 31)

Monolog psalmesh

Baviola Shatro, M.A.

pedagoge e Letërsisë Shqipe në Universitetin Shtetëror të Durrësit (Shqipëri)

Duke parë panoramën e letërsisë arbëreshe vëren se tashmë prej kohësh e me kënaqësi mund të admirohet jo vetëm letërsia e traditës, por edhe ajo që shkruhet në bashkëkohësi. Nuk është e lehtë të përmbledhësh ligjësitë e zhvillimit të kësaj letërsie sidomos në realitetin e ndërlikuar në shumë plane që ka ofruar shekulli i 20. Veçanërisht vargu arbëresh përbën një mister dhe njëherësh edhe një dhoratë të papërsërtshme në kulturën shqipe. Mënyra e të qenit të kësaj shqipeje, ravgimi i saj për të zënë vend në poezitë e një pakice gjuhësore shkëputur 500 vjet më parë nga burimi i vet, është padyshim një akt sipëror mbijetese. Prandaj është krejt e mundshme dhe e nevojshme të evidentohen dhe trajtohen gjerësisht ata poetë të gjysmës së dytë të shekullit të 20, të cilët krijuan dhe ravijëzuan fizonominë e kësaj letërsie. Më shumë se me emra do të nisja duke përmendur një dukuri (e cila bie në sy qetësisht e disi me drujtje) dhe kjo detyrimisht do na çojë tek një poezi e caktuar dhe tek një poet i caktuar. Dukuria për të cilën flasim është monologu si formë e organizimit të përjetimit dhe të mendimit në poezi, dhe konkretisht shfaqur tek poezia e Agostino Giordanos. Ky autor e ka shkruar poezinë e vet kryesisht deri në vitet '80 të shek.XX.

Monologu që shikojmë në këtë poezi kryhet në dy nivele. I pari është ai i ndjesive dhe i ngacmimeve të shqisave nga një fluks sa i dendur aq edhe i përzgjedhur prurësisht të jashtëm. Gjendja që i mundëson përkapje të tilla, dhe që i tjer për të i çuar drejt monologut të rrafshit tjetër, është ajo e qetësisë, e gjumit dhe e dëshirës. Kur këto rreshtin së gjalluari bie heshtja. Ndërsa monologu në nivelin e dytë, është ai i kujtimit si i tillë në tërësinë e vet, pra niveli i përvojave shpirtërore dhe mendore. Të dy nivelet ekzistojnë të zhytur në njëri-tjetrin, disi të shkrirë në sfondin e një meditim të përgjithshëm për fenomenin e quajtur jetë. Raporti mes këtyre dy niveleve ngjan si një lojë orësh (poezia "*Loje orësh*", 'Bota arbëreshe', fq 36). Në të fanitet hija e njeriut, e cila jo rastësisht të krijon përshtypjen e një kalimtarit të paracaktuar të rropatet udhëve. Por kjo hije nuk është objektive, nuk i përket e botës së jashtme e që më pas mendimi e merr dhe e përpunon për ta kuptimësuar sipas prizmit të vet. Në të vërtetë është pikërisht mendimi ai që e lind hijen. Pikërisht burimi bëhet edhe përshtjelluesi i tij, pasi tek mendimi trajtat e hijes zbehen e përmblyten. Duket sikur ky do të jetë një fillim i ri, por mendojmë se është më shumë vetëdija e përsëritjes së vazhdueshme të bashkëjetesës me veten pavarësisht nga koha apo nga realiteti i jashtëm. Në fund ajo që mbetet në lojën e orëve është hija jonë, në pjellë e jona, duke konfirmuar se veç me mendim ia dalim të mbiqëndrojmë ndaj kohës. Ndoshta për këtë shkak projektimi që ka mendimi ynë për çdo gjë mund të ngajë i përthyer e jo i qashtë po të shihej së jashtmi.

Kuptohet, që të shikosh së jashtmi mendimin nuk është një abstragim i vogël. Këtu nis monologu që ndodh në prani të gjithçkaje të mundshme, por duke lënë jashtë tij pikërisht gjithçka. Megjithatë argumenti i secilës bisede me veten është çdo grimcë bote që mund të të shohë syri lirish përreth teje. Mendojmë se kjo ndërton thelbin plotësisht lirik të krijimtarisë së Giordanos. Janë të pandashme nga ideja e poezisë së tij imazhi i ujërave, i gjetheve dhe i psalmeve (sikurse e kemi përmendur edhe në shkrime të tjera). Mungojnë tonet e bronzëta epike ose së paku me orientim epik. Ka një tjetër përmasë në mpjeksjen e imazheve. Monologu në nivelin e parë jep përbërësit e ndërtimit të figuracionit dhe përmes tyre ndërtohet abstragimi që nënkupton monologu i thellë, i brendshëm, ai i nivelit të mendimit. Këtë e vërejmë në faktin që janë të gjithëpranishme vizioni i ëndrrës, i mendimeve, ditari, rrëfimi, përfytyrimet dhe ndarjet koho-

Osservando il panorama della letteratura arbëreshe si nota che ormai da tempo vi si può ammirare non solo la letteratura della tradizione, ma anche quella che si scrive oggi. Non è un compito facile riassumere in breve come si è sviluppata questa letteratura, particolarmente nella realtà complessa in diversi piani che ha offerto il XX° secolo. Specialmente il verso poetico degli arbëreshë costituisce allo stesso tempo un mistero e un dono irripetibile per la cultura albanese. Il modo d'essere di questa forma della lingua albanese, il suo difficile viaggio per mettere radici nella poesia di questa minoranza linguistica strappata alla sua fonte 500 anni fa, è senz'altro un supremo atto di sopravvivenza. E' per questo motivo che troviamo che sia più che possibile e altrettanto necessario identificare e studiare a lungo i poeti della seconda metà' del XX° secolo che hanno creato e hanno raffigurato la fisionomia di questa letteratura. Partiremmo non da un nome concreto ma da un fenomeno, il quale naturalmente ci condurrà a un poeta. Il fenomeno di cui vorremmo fare una breve analisi è il monologo come forma d'organizzazione dell'esperienza vissuta e del pensiero in poesia. Questo fenomeno lo abbiamo notato nella poesia di Agostino Giordano. Questo autore ha scritto la sua poesia principalmente fino agli '80 del sec.XX.

Il monologo che vediamo nella sua poesia si svolge su due livelli. Il primo è quello delle sensazioni che esprimono il modo di reagire dei sensi, causati da un denso flusso di elementi esterni. Lo stato che rende possibile tale percezione, e che li prepara per il monologo di secondo livello, è descritto come lo stato di quiete, di sonno e desiderio. Quando questi cessano di esistere appare il silenzio. Invece il monologo del secondo livello è quello del ricordo, quindi il livello dell'esperienza spirituale e mentale. Entrambi i livelli esistono immersi l'uno nell'altro, come fusi sullo sfondo di una generale meditazione sul fenomeno chiamato vita. Il rapporto tra questi livelli sembra un gioco di ore (la poesia "Il gioco delle ore", "Mondo Arbëresh" pagina 36). In essa appare l'ombra dell'uomo, il quale non per caso dà l'impressione del passante destinato a voltolarsi per le strade, in viaggio continuo. Ma quest'ombra non è oggettiva, non appartiene al mondo esterno e che poi il pensiero la prende per elaborarla secondo la sua propria prospettiva. Infatti è lo stesso pensiero che le dà vita. La fonte diventa anche la sua causa di perturbazione, perché nel flusso del pensiero le forme dell'ombra vengono divorate, immerse. Sembra che questo sia un nuovo inizio, ma noi crediamo che sia di più la coscienza della continua ripetizione della convivenza con noi stessi, indipendentemente dal tempo o dalla realtà esterna. Alla fine ciò che rimane nel gioco delle ore è la nostra ombra, confermando che solo tramite il pensiero riusciamo a stare al di sopra del tempo. Forse questa è la causa del fatto che la proiezione delle cose nel nostro pensiero spesso non è chiaro se visto da fuori. Naturalmente non è una piccola astrazione vedere il pensiero da fuori. E' qui che comincia il monologo, che accade in presenza di tutto ma che lascia fuori di sé ogni altra cosa. Però l'argomento di ciascun monologo è ogni briciola di terra che può guardare l'occhio liberamente intorno a sé.

Questo pensiamo che costituisca l'essenza lirica della poesia di Giordano. Sono inseparabili dall'idea della sua poesia l'immagine delle acque, delle foglie e dei salmi (come abbiamo ricordato anche in altri scritti). Mancano i toni bronzati dell'epica o almeno di orientamento epico. C'è un'altra dimensione nell'intreccio delle immagini. Il monologo di primo livello dà le componenti della costruzione della figurazione e, in mezzo a quelle, si costruisce l'astrazione che sottintende il monologo profondo, interno, quello del livello del pensiero. Il monologo di secondo livello si basa sulle visioni, il sogno, il diario, la confessione, e i

Monolog psalmesh

re të imtësishme si orët, nata, mëngjesi, e nesërmja, e sotmja, mbrëmja, çasti e më pak viti. Kjo është poezia e të jetuarit në përmasën e përjetimit e jo në atë të kohës së llogaritshme. Të gjitha ndarjet kohore të sapopërmendura vetëm tendosin, tkurrin ose intensifikojnë dhe veprojnë në ndonjë mënyrë të sofistikuar mbi përvojën e brendshme. Një aktivitet kaq i gjallë i vetes së njeriut gjen së jashtmi ngacmuesit, por pothuajse asnjëherë bashkëbiseduesin. Prandaj shndërrohet në një monolog duke bërë të krijohet nga subjekti lirik vetat e bisedës. Këta janë simbolet.

Diçka tek kjo poezi lëkundet mes të thënës dhe të pashqiptuarës, që ndoshta është e pashqiptueshme. Epiqendra e një gjendjeje të tillë gjendet tek fjalët dhe duket edhe tek poezia me të njëjtin titull e vëllimit "Bota arbëreshe". Një nga trishtimet më të thella është ajo e fjalëve të pathëna. Tani, kohë më vonë ato mbyten në zagushinë e një dhome pleqërie, pa mundur të vdesin e të harrohen por pa arritur as të artikuloreshin në një kohë të dikurshme. Mosthënia lind moslëvizjen. Ajo është tik-taku përcaktues i kësaj gjendjeje të re. Dhe për pasojë koha do të jetë mosveprim. Ky do të matej sikur të ishte kohë. Fjala është bërë tashmë orë. Koha fillon të rrjedhë krejt ndryshe.

Në njërën nga poezitë e Giordanos ndjen hapta aromën e Poradecit:

...E shkoi dhe sonte, / Si dje, / si ngaherë...

Duket sikur reticenca i përmbyll këto fjalë brenda një qarku të pandalur rimishërimesh. Ndërsa Lasgushi shkruante:

Jam sot / Si vjet / Si mot / Si përgjithnjë.

Përjetësia e Giordanos është një përhershmëri e të përditshmes, e pyetjeve të përjetshme, të përsëritura. Qarku i përsëritjes është qarku i një-trajshmërisë dhe një-trajshmëria e rivizuar mbi veten bëhet një hulumtim i vetishëm i paradokseve, i çudive dhe i absurdit të së tërës brenda të cilës edhe njeriu bën pjesë. Ai arrin ta shqyrtojë atë nga lart veçse kur mediton mbi të dhe kur vëren se e sotmja, e djeshmja dhe e përherëshmja nuk kanë kurrfarë kufijsh të ndarë. Mendimi nganjëherë ngjeshet shumë dhe ndërton një lirikë të tejetngarkuar për nga domethënia.

Mes këtyre përjetimeve të shumëfishta e të shtrira shqetësueshëm mbi vetë kohën, dredhon hardhia. Kjo besojmë se është një nga figurat bazë të poezisë së Giordanos. Kjo është një simbol që pak më sipër e quajtmë një nga vetat e bisedës për monologuesin lirik. Ajo të krijon përnjëherë idenë e prejardhjes, vazhdimësisë dhe përcjelljes së esencës së jetës. Kjo është një hardhi që sikurse e kemi përmendur të çon në kohën kur uji bëhet verë dhe kur hardhia ishte qendra e predikimeve dhe shëmbëlltyrave më të bukura të thëna ndonjëherë, tek predikimet e Krishtit. Në njërën nga poezitë e vëllimit "Bota arbëreshe" (*Je si këmbora e vjetër*' fq. 48) të godet ngjasmimi me një fragment shumë të famshëm të Letrës së Palit drejtuar Korintasve në Dhiatën e Re, konkretisht me kapitullin 13, Epërsinë e pashoqe të dashurisë. Një raport i tillë ngjashmërie është çelsi me të cilin realizohet një Rrëfim. Monologu që kurrë nuk kthehet në shpallje rrezikon ta kthejë njeriun në cimbal që tingëllin. Dhe shkruhet kështu Dhiata e vetmisë, e pezmit dhe e privimeve, e cila sigurisht që pavarisist prej nga niset nuk i takon vetëm botës arbëreshe. Kjo është jeta e poezisë. Nganjëherë teksti ka tingujt e thellë të një liturgjie, një meshë e një kungim i çdo dite; një mënyrë për të kujtuar një fakt që sado ta shtysh në qoshet e kujtesës e të mendimit prapë do ngrejë krye, kënga e etërve është një dylufim me kohën. Ky është monologu që u zëshmuu, që u bë dëshmi dhe që u bë rrëfimi më i vjetër dhe i vetmi që nuk ruhet sekret, pasi është e vërteta e ekzistencës së një tërësie njerëzore. Njeriu është dhe mbetet në dylufim me heshtjen dhe me kohën, i tillë edhe sot, si dje, si ngaherë.

segmenti di tempo divisi in ore, notte, mattina, istante, il domani, l'oggi, e un po' meno l'anno. La poesia di Giordano è la poesia del vivere nella dimensione dell'esperienza interna dell'essere umano e non in quella del tempo razionale. Un'attività così intensa non trova comunque qualcuno con cui sviluppare un colloquio. Ed e' per questo motivo che il discorso si trasforma in un monologo, durante il quale il soggetto lirico crea da sé le persone del dialogo, che sono i simboli della poesia.

In questa poesia qualcosa sta sempre tra il detto e il non detto. L'epicentro di una situazione simile si trova nelle parole e si vede anche nella poesia con lo stesso titolo del volume "*Bota Arbëreshe*". Una delle più grandi tristezze mai provate è quella delle parole non dette. Col passare del tempo, esse si rinchiodano in una camera di vecchiaia senza né morire, né vivere e né essere dimenticate. Il tempo non scorre più, e questo suo nuovo modo di essere, il poeta lo esprime con dei versi che ci ricordano il famoso lirico della poesia albanese Lasgush Poradeci:

Ed è passato anche oggi / come ieri / come sempre...

Sembra che la reticenza rinchioda queste parole dentro un circuito irrefrenabile di reincarnazioni. Mentre Lasgushi scriveva:

Sono oggi / come ieri / come l'anno prossimo / come sempre

Ma l'eternità che descrive Giordano è quella del quotidiano, delle domande di sempre e ripetute senza sosta. Il circolo delle ripetizioni si trasforma in un circolo di uniformità. In un tale monologo un simbolo che appare, essendo un compagno di meditazione, è la vite. Subito ti viene in mente l'idea della continuità, della discendenza e dell'essenza della vita.

Nella poesia di Giordano si trovano spesso dei termini che ricordano la Bibbia e a volte anche forti paralleli come quando lui descrive lo stato di tacere quelle cose conosciute. (la poesia "Sei un vecchio sognatore" "Mondo arbëresh", pagina 48). Il parallelismo sta con le parole di S. Paolo nella lettera indirizzata a Corinto (cap 13). Tramite questa somiglianza si nota una Confessione.

Gradualmente la poesia scrive il Testamento della solitudine. E la solitudine si percepisce stando da soli o essendo soli. Questo e' un modo per ricordare un fatto che non si può spingere ai angoli della nostra memoria: che la canzone dei nostri padri e' un duello con il tempo (da una delle poesie di Giordano). Questo e' il monologo a cui viene dato voce e che non rimane più un segreto di confessione perche e' una verità esistenziale. L'uomo e' sempre in un duello con il silenzio e con il tempo, ieri, oggi e per sempre.

(vjen ka faqja 18)

Arbërishtja për Arbëreshët

promuovendo libri o studi eruditi, la lingua va insegnata a scuola e usata in casa.

Cosa fare allora? C'è da vitalizzare i rapporti culturali in Albania, perchè la cultura arbëreshe ne ha bisogno per dilatare il proprio respiro, così come la cultura albanese ha bisogno di scoprire se stessa attraverso la letteratura arbëreshe, antica e contemporanea, come anche attraverso la lingua arbëreshe. L'Arbërishtja conserva la propria identità e continua il proprio sviluppo naturale. Ernest Koliqi, scrittore tra i più grandi del secolo scorso, gli Arbëreshë li andava a trovare d'estate nei loro paesi e a loro riservava corsi di lingua e letteratura albanese. Oggi ci sono molti sportelli linguistici e c'è possibilità di preparare insegnanti dell'Arbërishtja: non mancano né grammatiche arbëreshe né vocabolari arbëreshë; ciononostante l'uso dell'arbëresh va diminuendo, i giovani non l'apprendono e non lo conoscono più come i loro padri o nonni. Questo ci deve far riflettere, perchè l'oasi arbëreshe va riducendosi e il patrimonio di cinque secoli corre seri rischi.

Letërsia arbëreshe krah letërsisë shqipe

prof. dr. Zejnullah Rrahmani
Fakulteti i Filologjisë, Prishtinë (Kosovë)

Letërsia shqipe shfaqet me veprën e parë të saj Mesharin e Gjon Buzukut (1555) ndërsa letërsia arbëreshe disa dekada më vonë, me veprën *Ë mbësue me krishterë* (Dottrina Cristiana). Nuk mund të flas me siguri mbi kohën e vendosjes së parë të arbëreshëve në Itali, mirëpo duke e pasur parasysh kohën e vdekjes së Skënderbeut, koha e shfaqjes së vepër së Matrangës nuk është e largët, dhe fakti që vepra menjëherë filloi t'i shërbente komunitetit arbëresh - dhe siç thotë ai "Gjithsesi është çudi që nëpër rrugët tona tjetër nuk dëgjohej mos zërit të fëmijëve duke recituar doktrinën në gjuhën arbëreshe", - tregon se arbëreshët arritën atje në numër të madh dhe se koha ishte fare pranë shpërnguljes së tyre. Një shfaqje e shkrimit shqip në mënyrë pothuajse paralele në dy pika të ndryshme: në atë që me kusht po e quajmë Shqipëri dhe në viset ku u vendosen arbëreshët në Itali. Tek të parët, do të shfaqet shkrimit shqip edhe emërtimi shqip, shqiptar dhe gjuhë shqipe, tek të dytët do të vazhdojë jetën emërtimi "arbëresh" dhe "arbërisht" për gjuhën. Ndoshta mund të thuhet që ky ngurtësim i dikurshëm në emërtim të popullsisë dhe të gjuhës me qëllim ruajtjen e etnisë e të gjuhës, tashmë e shënjon edhe veçantinë e tyre dhe të gjuhës së tyre. Një proces gradualësisë dhe konservues përkundër procesit të gjuhës shqipe që do të zhvillohet, proces të cilin e përshkruajnë gjuhëtarët por e regjistron domosdo edhe letërsia.

Por, çka kish ndodhur me letërsinë arbëreshe në periudhën pas vepërës *Ë mbësue me krishterë*? Do të kalojnë shekuj derisa të shfaqen sërish vepra të tjera të arbëreshëve. Nikollë Brankati, Nikollë Filja, Nikollë Keta, Dara Plaku etj., do ta bartin letërsinë arbëreshe në shekullin XVIII e këtej. Kjo letërsi gjithashtu e jashtëzakonshme për nga vlerat e saj, do të botohet pak në Itali dhe aspak në Shqipëri. Letërsia arbëreshe do të ndjek natyrshëm procesin e vet të ruajtjes së gjuhës së të parëve dhe në këtë mënyrë do të ecë në drejtim të konservimit të asaj gjuhe, edhe atëherë kur në fillim të periudhës së re letrare, romantizmit, do të shfaqet De Rada me poezinë më reprezentative të letërsisë shqipe të romantizmit në përgjithësi. Vetëm se komunikimi me veprën e tij për shkaqe gjuhësore do të jetë i reduktuar dhe ka vazhduar të ndodhë kjo deri në ditët e sotme. Arsye e parë duhet të quhet gjuha e vepërës poetike, e kuptuar në dimensionin e saj kompleks vetëm nga një numër i paktë njohësish të gjuhës së De Radës. Arsye e dytë quhet fryma e kryeveprave të tij që nuk i ka kënaqur gjithmonë kërkesat luftarake të kritikës etno-marksiste. Poemat e tij me subjekt të fuqishëm dashurie romantike vetëm prekin temën e atdhetarisë brenda konceptit të dilemës së përjetshme romantike midis ndjenjës së dashurisë dhe "nderit", ose midis dashurisë dhe detyrës. Ta përkujtojmë që në këtë aspekt mblidhen në një emërues vepra si Këngët e Milosaos, e De Radës, Kënga e sprasme e Balës e Darës së Ri, kryevepra do të thosha e Skiroit: Mili e Hajdhia, por edhe Mino.

Letërsia arbëreshe ka pasur gjithashtu ngritjet dhe periudhat e heshtjes. Në pesëdhjetë vjetët e fundit, me siguri mund të thuhet, që vitet shtatëdhjeta kanë lënë gjurmë të dukshme në atë krijimtari, të paktën në aspektin e gjuhës që do të inkuadrohet edhe në këtë letërsi. Shkrimit të arberishtes pothuajse me gjuhën standarde shqipe në shumë raste. Pjesë të kësaj letërsie do të botohen në Prishtinë prej viteve kur pjesëmarrës të shumtë të Seminarit për të huajt do të marrin pjesë dhe do të bëjnë të njohur një realitet të ri të arbëreshëve që përballen me jetën brenda një Italie të zhvilluar e moderne. Arbëreshët që ruajnë përhapin një madhësi të mrekullueshme të së kaluarës, një frymë ta quaj aristokratë të paraardhësve që janë në nivel të Evropës dhe të tashmes ku rreziku për asimilimin dhe shkrimin e kësaj pjesë të etnisë është i përditshëm.

(ec te faqja 25)

(vjen ka faqja 20)

Dhimitër Kamarda i shkruan De Radës

na e thotë hapët kur shkruan se "procuo di avere tutte possibilmente le produzioni albanesi", e mësimë dëshiron të ketë gjithë librat që shkruan De Rada, pse kish shumë risipet për këtë poet e patriot të madh, e librat e tij i konsideronij si me shumë vlerë për gjuhën, për literaturën e për gjithë komunitetin arbëreshë, që kish bëzëz të konfirmoj identitetin e tij, si edhe për të tërë Shqipërinë që kish të shkundij dominin turk dhe kish të buthtonij Grekëvet e Sllavëvet se Shqipëria ish një nacionë me një kulturë e një gjuhë të vjetër që edhe nd'atë mot ish prodhutive, e gjallë e shumë e bëgatë. Nga të shkëmbyerit e literavet ndër intelektualëvet arbëreshë mund të bëhen dy konsideraciuna: 1) ish i madh interesi që intelektualët kishin për librat që shkruheshin për literaturën, për gjuhën e për kulturën arbëreshe; vjen me thënë se kishin koshenxien se ture konsoliduar kulturën, literaturën dhe gjuhën arbëreshe, fortërohej identiteti i komunitetit arbëresh si edhe identiteti i nacionës shqiptare;

2) ish e madhe edhe dëshira që intelektualët kishin për një sodalix që mblidhnij gjithë skritorët e personalitetet që mirreshin me kulturën arbëreshe, sa të shërbenjin. Letërsia arbëreshe ka pasur gjithashtu ngritjet dhe periudhat e heshtjes. Në pesëdhjetë vjetët e fundit, me siguri mund të thuhet, që vitet shtatëdhjeta kanë lënë gjurmë të dukshme në atë krijimtari, të paktën në aspektin e gjuhës që do të inkuadrohet edhe në këtë letërsi. Shkrimit të arberishtes pothuajse me gjuhën standarde shqipe në shumë raste. Pjesë të kësaj letërsie do të botohen në Prishtinë prej viteve kur pjesëmarrës të shumtë të Seminarit për të huajt do të marrin pjesë dhe do të bëjnë të njohur një realitet të ri të arbëreshëve që përballen me jetën brenda një Italie të zhvilluar e moderne. Arbëreshët që ruajnë përhapin një madhësi të mrekullueshme të së kaluarës, një frymë ta quaj aristokratë të paraardhësve që janë në nivel të Evropës dhe të tashmes ku rreziku për asimilimin dhe shkrimin e kësaj pjesë të etnisë është i përditshëm. mirë Letërsia arbëreshe ka pasur gjithashtu ngritjet dhe periudhat e heshtjes. Në pesëdhjetë vjetët e fundit, me siguri mund të thuhet, që vitet shtatëdhjeta kanë lënë gjurmë të dukshme në atë krijimtari, të paktën në aspektin e gjuhës që do të inkuadrohet edhe në këtë letërsi. Shkrimit të arberishtes pothuajse me gjuhën standarde shqipe në shumë raste. Pjesë të kësaj letërsie do të botohen në Prishtinë prej viteve kur pjesëmarrës të shumtë të Seminarit për të huajt do të marrin pjesë dhe do të bëjnë të njohur një realitet të ri të arbëreshëve që përballen me jetën brenda një Italie të zhvilluar e moderne. Arbëreshët që ruajnë përhapin një madhësi të mrekullueshme të së kaluarës, një frymë ta quaj aristokratë të paraardhësve që janë në nivel të Evropës dhe të tashmes ku rreziku për asimilimin dhe shkrimin e kësaj pjesë të etnisë është i përditshëm. bashkë për të mirën e kulturës arbëreshe, si edhe sa të bashkonjin gjithë arbëreshët si shkruan Kamarda: "per una reale unione fra gli albanesi".

Fjalët e Kamardës, si dje, thom se mësimë sot, janë shumë atuale dhe mund t'i konsiderarim si një mesaxh i fortë për gjithë intelektualët arbëreshë.

Shkulqia

(transkriptoi) Agostino Giordano

ka Purçilli (Cs)

Shkulqia - çë qe botuar, po jo plotësisht e jo sipas redaktimit të saktë të autorit, mbi revistën "Zëri i Arbëreshëvev" (nrr.4/1972, 5/1973, nr.8/1974-1975) - gjëndet mbrënda një fletorje, cm.13,5x21,5 cm., çë numëron 170 faqe, të panomruara ka autori, e çë përmban këto vepra ose poezi: *Zakonet e Frasnitës*, faqe 1-90, e filluar ndër 26-8-1894 dhe e mbaruar ndër 23-10-1894, tercina me rimë ABA, 1976 vargje njëmbëdhjetë rrokjesh (te ky numërim mbami jashtë vargjet ku Bilota citon vjershe popullore të Frasnitës); *Shkulqia, Seconda parte del matrimonio, Il matrimonio*, njeri pas jetrit, faqe 91-160, e filluar ndër 26-5-'94 dhe e mbaruar ndër 27-6-'94), 127 strofa gjashtëvargjesh me rimë ABABCC, strofa ..., 762 vargje njëmbëdhjetë rrokjesh; (te ky numërim mbami jashtë vargjet ku Bilota citon vjershe popullore të Frasnitës); *Të lerit*, faqe 161-166, e filluar ndër 1-7-1894 dhe e mbaruar ndër 2/7/1894, 21 strofa gjashtëvargjesh me rimë ABABCC, 126 vargje njëmbëdhjetë rrokjesh; *Njeter short pakzimi ndër t'Arbresht*, faqe 166, sonet, me datë 3-7-1894, rimë ABBA ABBA CDC DCD; *Pse kuku trëmben qët e bën e nguren?*, faqe 167-8, 8 strofa katërvargjesh, rimë ABAB, vargje 32 njëmbëdhjetë rrokjesh; *Pse kūr bën vap dhent rrangarjen ka mbëzimet?*, faqe 168-9, 7 strofa katërvargjesh, rimë ABAB, vargje 28 njëmbëdhjetë rrokjesh, me datë 18-5-1895.

1.
Lulëza trimëris sa është mbë të,
ka Malli e Hjezit gjith e zburruer,
hilqet ka vasha, kë me zëmer do,
se t'piksenj me të t'miren e shërtuer:
hilqet të marr vashen, tek të sheh
mallin, kë mbë zëmer ndien e njeh.
2.
Me të përpara ndër trū s'zë rrëçët
dit e nat e lusen mbān e e kndon.
E do t'e kët, të jët i tēr ndë jet;
e do, se sheh te ajo çë do shërton
së miri gjella; e do, se i duket hjë
e piksurez me drit, mall e harë.
3.
Rrot shpizës sāj, çë ndjet një vashez ari,
një vashez çë së gjëndet gjek më māj
si ajō; shihet si fjtur ka hilnari
të vër ngahër t'e prënj me hjën e sāj
çë naten s'bëne i qlon e del e e kndon
e dorez lule e t'mira ç'kā i dirgon.
4.
Si trimi vren e xë se vasha e do
me zëmer si t'e do ai, kallzon
gjithve mallin fort, çë ndien për të
e ashtu çë t'e marr së bën e i pshton.
Kallzon gjithve kët mall se t'bë t'e xën
e prindt e tij e t'vashez të dīr çë thōn.
5.
Sa nënga ai prëçmon, se i rā ndër vesh
kush ē vasha, kë do e ata të duen,

po të ndreqen mbi palen, jeta shesh
gjith duket trimit: ndihet gjith i gzuem
e bën faqe e s'ëmes më pār thot
kush ē vasha ç'i vū ndër trū Inzot.

6.
I truhet shum të jatin se të shīnj
të dēt të bē t'e marr, se atē do;
e të dirgojen t'e lipjen, se të hīnj
dhënderr sā më njize tek ajo.
I thot "Me të më bēni të fanmīr,
e, për sā rronj, ju e kam u mbē t'mīr".

7.
E jēma, ndēse vasha t'i pëlqen,
se ndihet pre së miri e s'që zēn fīll
pre s'ligu māj, me sī të but të vren
të birin e t'i thot: "Sonde o menat
u fjas për kēt shurbes bashk me tēt at.
8.
Ti kishe çë mund rrjje më gjē mot,
të prëshse trim si jō i pa-ngatrrier.
Të ndjet se, pra ç'martohe, jeta ē pjot
vërtet me t'mirat dashur? I gënjier
të gjēnde prë një pjes, si gjith u gjëndtim
se, me sā mir të streksjem, nëng u ndëndtim.

9.
Kush ja 'rtrēn, bīr, ksāj jet, ç'ē gjith e rrem!..."
"Mēm, kēshtu mos më fōl ndē më do mīr.
U dua të marr at vash mē k' pres të jēm
ndē jet i mē kutjendi e i mē fanmīr.
Me taten fol e ule, të më dēt

kutjend me atē vash ç'ē m'kā gjith hjēt".

10.
"Bīr, u t'i fjas t'it eti e sā më mundenj
u bēnj t'e ulenj se të dēt t'martōnj
me vashen kë ti do, kë s'und të t'shkundenj
ka zēmra e ka trūt ku t'u vū zōnj.
Ē e mīr si thua vërtet e bil hadhjari
e të ka hjē t'e marsh ti, bīr bulari".

11.
Kūr trimi gjegj kto fjal, u llambardhos;
u ndie të ngit parrajnsin me di duer:
me mall e me harē ka e jēma u stros
e i puthi të di duert me unaza mbjuer.
I tha:"Tij mēm, përse më do t'fanmīr,
si sīt e vet-hën tīme kam dua mir.

12.
U vashēs sonde vete e ja këndonj
se ti më do t'e marr e se t'pīlqen.
Një dorez trendafilje m'i dirgonj
menat me gruen, çë neve na shurben.
E kā t'i qellenj edhe t'faljet tua..."
"U, pār të fjas me t'tat, zēn fīll së dua.

13.
Pra ç'fjas me të, e ulet si u t'dēt,
fjē, bīr, se proksonit mbjatu dirgonj.
U dua të t'shoh kutjend me kë t'kā hjēt
e mallit zëmres tēnde. Dua të t'bēnj
kutjend sa më më mua të rrī. Mē nget,
mos fare të helmonj tij, bīr të vet'(...)

(vjen nga faqja 24)

Letërsia arbëreshe krah letërsisë shqipe

La letteratura albanese inizia con il *Messale* di Gjon Buzuku (1555) - scrive Zejnullah Rrahmani - mentre la letteratura arbëreshe inizia, alcuni decenni più tardi, con *Dottrina Cristiana*, del Camarda. Comparsa dello scritto albanese quasi parallela in due punti diversi: in Albania e nelle zone dove si sistemarono gli Arbëreshë in Italia. In Albania, accanto allo scritto albanese comparirà anche la denominazione shqip/shqiptar/gjuhë shqipe, mentre in Italia continuerà la denominazione arbëresh/ arbërisht. Questo significa, da parte arbëreshe, voler mantenere etnia e lingua. Processo conservatore, quello arbëresh, contrariamente al processo della lingua albanese, che si svilupperà, secondo quanto descritto dai linguisti e registrato dalla letteratura. Dopo *Dottrina Cristiana*, la letteratura arbëreshe deve attendere molto prima che vedano la luce altre opere di arbëreshë: Brancato, Figlia, Chetta, Dara il vecchio ... Questa letteratura arbëreshe, - straordinaria per il suo valore, poco pubblicata in Italia e per niente in Albania - proseguirà nella conservazione della lingua, anche quando, all'inizio del nuovo periodo letterario del romanticismo, De Rada scriverà la poesia più rappresentativa della letteratura albanese romantica. Solo che la comunicazione con la sua opera, per motivi linguistici, sarà ridotta e così è continuata fino ai giorni nostri. La letteratura arbëreshe ha avuto periodi di crescita e periodi di silenzio. Negli ultimi 50 anni, gli anni '70 hanno lasciato tracce visibili, perlomeno sotto l'aspetto linguistico: in molti casi si è preferito la lingua standard alla lingua arbëreshe.

Dialektet e shqipes dhe gjuha standarde

Mercoledì 13 maggio 2009, presso il Dipartimento di Studi dell'Europa Orientale dell'Università di Napoli "L'Orientale", la Prof.ssa Ledi Shamku-Shkreli, dell'Istituto di Linguistica e Letteratura di Tirana, ha tenuto una conferenza dal titolo "Dialekti albanesi e lingua standard", nell'ambito del ciclo di lezioni per il dottorato di ricerca in Culture dell'Europa orientale.

Nella presentazione, il Prof. Italo Costante Fortino, commentando il titolo del libro della relatrice, "Standard dhe neostandard" (Tirana, Botime Çabej 2007), ha sottolineato la novità del termine "neostandard", che sottende il superamento della staticità di cui si avvaleva generalmente il concetto di "standard".

Il rapporto dialetti albanesi e lingua standard è uno degli argomenti più importanti del dibattito culturale in Albania negli ultimi 20 anni. La lingua standard, in vigore dal 1952, e riaffermata con rigore dal Kongresi i Drejtshkrimit (Congresso sull'ortografia) del 1972, aveva lasciato irrisolti una serie di problemi.

A. Metodologji e standardizim

Zgjedhja e dialektit toskë, si bazë dialektologjike e gjuhës standarde që po krijohet, e përbysit kryekëput vendimin e Komisionit Letrare të Shkodrës, që kishte përzgjedhur në vitet 1916-17, si bazë dialektologjike të gjuhës zyrtare të shtetit të sapoformuar shqiptar, variantin gjuhësor të Elbasanit, duke synuar kështu një prurje të natyrshme të elementeve nga të dy kryedialektet e shqipes, gegë e toskë.

Më anë tjetër vendimi i Konferencës gjuhësore të 1952 nuk u mbështet në asnjë studim shkencor paraprak të usus-it, si në gjuhën e shkruar ashtu në gjuhën e folur. Kjo dobësi në impostimin e problemit pati pasoja të ndryshme; ndër të cilat më e rënda që lënia mënjane e pasurisë së varietetit dialektor gegë, me të cilin ishte krijuar një pjesë e rëndësishme e pasurisë letrare të trashëguar. Kështu që standardi i ri mund të merrte frymë vetëm me një mushkëri, atë toskë.

Duke analizuar punën e bërë në Shqipëri në vitet që pasuan Luftën e Dytë botërore, prof. Shamku-Shkreli vuri në dukje se difektet në kodin standard u krijuan pikërisht nga përbysja e mënyrës së procedimit për përcaktimin e kodit. Si rregull, për të përcaktuar normën standarde, fillimisht grumbullohen dhe studiohen fenomenet gjuhësore, pastaj përzgjidhet elementi i normuar.

Në vitin 1952, kur përmes akteve zyrtare u ngrit dialekti toskë në nivelin e gjuhës zyrtare ky studim ende nuk ishte bërë. Në mbështetje të tezës së saj prof. Shamku-Shkreli solli në vëmendje të auditorit se asokohe nuk qe krijuar ende pranë Institutit të Shkencave sektori i arkivit të leksikut shqip, gjë që ndodhi vetëm 1 vit pas botimit të fjalorit të gjuhës shqipe më 1954.

Një tjetër argument që solli kumtuesja kishte të bënte me debatet që i paraprinë vitit 1972, kur Çabej shpreh shqetësimin e tij: "Për gjuhën e njësuar të administratës shtrohet pyetja se në ç'drejtim do të shkojë konvergimi i saj? Cili nga të dy dialektet do të mbizotërojë? Ose ndryshe: te cilat trajtë e fjalë do t'imponohet njëri dialekt e te cilat tjetri? Sa kohë që problemi i formimit të një gjuhe të përbashkët është i lidhur me punën e dy dialekteve, unë në lidhje me sa u tha më sipër e shoh punën të pazgjidhshme pa u studjuar më parë dialektet e shqipes. Si do të vemë ne për bazë njërin nga të dy dialektet, kur nuk janë studjuar mirë as njëri as

tjetri?"

Pra përbysja e procedimit shkencor, zbatimi i normës përpara se të studioheshin mjetet gjuhësore, përcaktuan edhe natyrën subjek tive të normës së standardit. Kjo solli si pasojë një numër kufizimesh dhe pamjaftueshmëri, që e pengojnë gjuhën të shndërrohet në një mjet shprehës efikas.

B. Neostandardizim dhe procesi evolutiv i brendshëm

Standardi shqiptar është shumë i ri dhe për pasojë është mëse e mundshme të tejkalohet qëndrimet e ngurta të studiuesve që mbrojnë tezën e paprekshmërisë së kodit standard. Gjuhësia tanimë është e ndërjegjeshme për mundësitë konkrete që ofrohen për të eliminuar mospërputhjet gjuhësore, siç ndodh me frëngjishten dhe me anglishten, ku ka një hendek të theksuar mes shkrimit dhe shqiptimit.

Standardizimi dinamik e mbush një hendek të tillë dhe tejkalon ngurtësimin pasiv që imponohet nga norma.

Nëse deri më tash zhvillimet në zbatimin e standardit ishin të çrregullta në fushë të gjuhësisë, botimi kohët e fundit i Atlasit Dialektologjik të Gjuhës Shqipe (Vëll I, 2007, vëll. II, 2008) nga Departamenti i Studimeve për Europën Lindore, Napoli, me angazhimin e drejtpërdrejtë të prof. I. C. Fortinos, krijon mundësinë që problemet të diskutohen shkencërisht, siç e thamë më lart, duke mbushur kështu një zbrazëti edhe në procesin e neostandardizimit të gjuhës, me prurje interesante të varianteve gjuhësore, kryesisht toskë e gegë.

Tabloja e gjuhës shqipe që po ravijëzohet paraqitet mjaft interesante: gjuha standarde në qendër që merr frymë me dy mushkëri njëkohësisht, toskë e gegë, pa harruar edhe degën tjetër ushqyese, variantin e diasporës arbëreshe. Neostandardi i shqipes, pa tradhëtuar konotacionin e saj strukturor, po pasurohet vazhdimisht me prurje leksikore, morfologjike e sintaksore, që i garantojnë gjithmonë vitalitet. Një standard që di të vërë në punë të gjitha forcat e brendshme, për t'u rigjeneruar vazhdimisht e për të ofruar një larushi formash shprehëse.

Në këtë frymë rigjallërimi të studimeve dialektologjike e gjuhësore, marrin një rëndësi të dorës së parë edhe studimet filologjike, të lëna pas dore prej kohësh nga Universiteti i Tiranës, që nga 1963. Në fakt nuk mund të flasim për një pasurim të vërtetë të standardit nëse nuk marrim ujë në burimin e veprave autentike që përbëjnë të gjithë letërsinë shqipe, qofshin këto të shkruara në gegnisht, në toskërisht a në arbërisht.

Studimi i gjuhës dhe letërsisë arbëreshe mbetet një boshllëk që duhet mbushur sa më parë. Që nga 1501, vit kur Ulqini ra në duart e osmanëve, e deri në fillim të shekullit XX, me përpjekjet për rizgjim kombëtar shqiptar gjatë Rilindjes, arbëreshët mbeten e vetmja hallkë lidhëse e pashkëputur ndërmjet botës shqiptare dhe Perëndimit. Eshte i rëndë fakti që letërsia arbëreshe është ende pak e njohur në Shqipëri dhe për më tepër lexohet vetëm në "përkthime" në standard.

Relacioni që mbajti prof. Shamku-Shkreli dëftoi që gjuha shqipe do të dijë t'i përgjigjet fazës së sotme të zhvillimit të saj, ku vërehet një varfërim në përdorimin gjuhësor, me mjete që vijnë nga gjiri i saj, të risjella në jetë si nga rrafshi diakronik i gjuhës së shkruar, ashtu edhe nga rrafshi sinkronik i gjuhës së folur

(Komunikat i prof. Italo C. Fortino-s, Univ. L'Orientale, Napoli)

Gharrah, kuvend mbi Ghangkalin

Giudice don Giovanni

ka Shën Kolli (Kr)

1. Te trimydhietymi vitt ty dekyjes ty Zhephit ty Ghangkalavet (1898-1978) gjindiet e Gkarrahes, kute kuituer ty rondyt ty shyrberit ty Daskalit ppy udhyt gjithy pjuhur e ty ççaara ty Sighys e ppy katundet ty arbyreshyvet, i ka truer nry kuvend, kka ty zzylyvet ai thex(c) "Krie ty mbrazhyt e kjelkje ty pjoty". Gjogha oshty nry zhotimy, nry ty shyrber, nry taksie, nry ty kyrkuerie. Me gjithy se ishy nry boety i vyrtety, zhanes e tix(c) i ka truer vetty thirrime moti: i shkruex(c) kkur kjindrox(c) "trenin" o "bussin".

2. Kuvendi o' boony te pritja e bashkis, e pjoty me ty dditur, zho-tra, e me shokjyt ty dzonezhit ty Daskallit. Kreu A. Migliazza, e ai te ana ppy ty Mbysuerit ppy gjithy, L. Comi, falynjyn e i japyn-jin gjithy nry ty: Miry se erdhit! Follin kuvendin shruetari pyrdit-je L. Comi Gregorio. Martria mo e ndier ka kjoony ajo e ty tom-bles e ty njomes Irene Peta çy me loty te sitty ka kuituer ty shyrberit bashky me Daskallin. I zhiarmi Djuilio Peta, pra ka kuit-uer ty mbysuerit ty Dasklait e gjithy atà çy te hora ka kjoony boony e pruuny ppy?ra kka dzonezhit e tic(x). Ka zh?ny ty fjasy (fillasy) te gjuha jone "avukati" (mbroiti A. Arkuri e ka kuituer ty shyrberit ty tic(x)) bashky me Ghangkalin kkur k?ny shkruer Arra-Buka e Ngjalori i gjuhys. Gjuha mo e paary (moçme, vjetyr) e arberishtit oshty ajo çy ka frimet longku. Ngka njo çy ka fjasur ka uruer shpitimin ty gjuhys e katundavet toony. Prof. G. Bellushi ka singkatur me zhoteri ty shyrberit vyrtet diturije. 3. I nd. M. Tassone ka boony martri pypara gjithyve ppy ty ndihurin (lever-dim-in) ty tic(x) ppy kyta zhonie ty katundavet ty arbyreshe. Jatraua Wanda Ferro, e paara e Krahimit ty Katandzarit, veç se ka marr pjesy te uruerja e sheshit i syrritur "Shesi G. Ghangkale", e pjoty me zhiarr, me zhomyr ka taksur se ajo do ty ndihinjy gjithy kyto ty zhona.

Prof. Altimari ka singkatur pra si Ghangkali, kute shyrber pa kjindrur nry mend ppy ndai nry gjimys eoni, ka dhony ty zhgjiiueryt ppy gjuhin e arberishtit, te nry mot çy fjohecx), o mo miiry, çy gjuha e momys tone ish e thoony pa ndeery. Ndy mesyt ty jetratvet ty zhona, Gjithysia, ka botuer nry C.D. me ty kyrkuar-rat ty Ghangkalin. Ka kuituer pra se nry gjuhy (gkluhy) sa ty spi-tohet ka lipsje kka nry strehy; veçy kka kyta, pra ka thoony: sa ty fjitet kka kyta shyrbese dduhenjin dituri (zhoteri, tagkyri) ty ronda çy ndonjoi çy flety i lipsen. Ppy kyta ndonjy dzones kka ty Ghangkalin o' boony ççikk i kukj. Ddi vashizha pra, Graziani e Boca, te fjeta ty fluturuera, gjo te i bukuri ghibyr me poezhit, kaany diovasur Dialusha e Gharaghyys, e Konkytara e Vines.

4) Mypary sa ty hahex, u zhbluety nry dyrrasy sa ty kuitohet

(vjen ka faqja 19)

E folmja e Himarës dhe të folmet arbëreshe

parole e forme di parole del dialetto toscano del sud, ma anche qualche fenomeno che coincide con forme del dialetto del nord. La parlata della costa meridionale albanese, di cui fa parte anche la parlata di Himara, non si può separare dalle altre parlate del dialetto meridionale della lingua albanese e, così come queste, è stata sottoposta a un'evoluzione continua fin dai tempi antichi. E questa lunga evoluzione di carattere dialettale e sottodialettale suppone una vicinanza continua al vecchio elemento autoctono, il quale, malgrado le molte pressioni, specie sotto la dominazione romana, è riuscita a mantenere la propria identità etnica, così come l'etnos arbëresh in generale. L'Arbërishtja ha sei vocali: a, e, ë, i, o, u; le manca la vocale "y",

Ghangkali; pakk mo tutjë u truety Mostra e Totem multimediale. Prapa mezhditys u zhu pameta ty shyrberit, ailimonò, ndai gjithy lytisht; gjuha e katudit ty ngkanjoi ngky ka kjoony e mbroituey e kyta boony ty rondy ty fjitet si ne', po gjindiet flasynjyn ngkan-jò gjuhin e tire. Pa nry mbroitje gjuha o' dhimbur (vuaituer) e oshty ty shkruer se kety dhimbet mo shumy. Veta e Ghangkalit oshty e ngjaghy e Gharrah ddonjyn ty venjin prapa atà çy'i ka mbysuer ai. Mbysuesat kaany maary me mah Arra-Buka e ddon-jin t'e dzonjyn atò e ty ja mbysonjyn dzonesvet ty atire, kute pruuny ndonjy e dduhury ndyrruerie. Ty ndihurit çy ree kka Europa, kka Itaghia, kka Kalavria ppy shpitimin ty arberiskut, ailimonò, ngky vete ppy kyta. Doct. Jannino, çy ka shkuer shuumy me zhiarr e me vyrtetie, ka ndetur, ppy gjithy gjoghin e ty shyrberit ty Ghangkalin.

5. I nd. D. Veraldi, kka kuvendi i Europes, ka uruer pra, te kyta mote ty rondy, sa ty bohet si kaany boony arbyreshyt çy jaany toresuer me lytiryt. Kshy shyrbesy do t'e bjery pypara sivet ty Kuvendit ty Europes.

Ty shkurtura, ty pjota me mahy e me ndery fjalyt çy prof. Franco Conidi, kyshightaar ty Krahinit e ty hores e Katandzarit, i ka pjerry prof. Giudice. Fjalyt ty atija ty ngkarkuera me zeh e me mburje ppy njosin ty vetyje e tix çy fare, ka thoony, ngky kety biret. I shkurtur, i shtryngkuer e me poshkjenie fiala e prof. Giudice çy ka kuituer ty shyrberit bashky me Ghangkalin, fakje fakje; trashighima gjuhyje e tix oshty nry gkuury çy dduhet sa ty shpitohet arberishti: Lingua arberisca restituenda ka kjoony ty taksurit ty tix. Pra ka kuituer atà çy boony ai ppy kyty kyjghim: ka ndyrruer gjuhin te kjisha, ka shkruer ghibre, ka mbjedhur, ka fjasur, ka mbysuer, ka boony kongka e ka boony t'i kyndojin, ka pyrfakjysuer ty bona tiatri... gjithy te gjuha jone. Erriku Ferraro, çy ka kjoony "sekretari" (tinzhari) i Kjonndrit ty Kutronit e o' i ndermi kré ty Kjonndrit "G. Ghangkale", ka nry "sit" i bukur. Ai, zhonja Margherity Ghangkale çy rrony e rriiny Muralto-Locarno te Zhvizzera (shyndety asax) e gjithy dzonesit ty Ghangkalin ty shprishur jaany ati me neve e ju falynjyn gjithy.

(u shkruet te gjuha ime me singkat ty Radhys, ty Kuvendit ty Koriljanit, ty Gagnkalit e ty sistemit internazionale I.P.A. - la h?x=c.; Te kyta ditty ka ddall: G. Ghangale-G. Giudice, Per Paradigmata ad Graecae-arberiscae Grammaticae Conatus Amk 9; Universitalia Ed., tel. 06-20263442; email: universitalia@tin.it)

assomigliando così alla parlata di Himara e distinguendosi dall'albanese standard. Per effetto della mancanza del fonema "y" nel sistema fonologico delle parlate arbëreshe e in parlate dell'estremità meridionale del toscano, escono in ie anche parole che nelle altre parlate albanesi hanno ye, come per es.: krie (< krye, capo, testa), të lier (< të lier, burro). Al posto della vocale y in queste parlate si usano le vocali i e u. L'influsso dell'italiano e dei suoi dialetti si è adattato alle strutture dell'arbëresh, rimanendo così come due sistemi linguistici a sé stanti. Nella parlata himariota l'accento, nelle parole prestate dal turco, cade sull'ultima sillaba.

II - Problemi themelor: me sa të Folme kemi të bëjmë?**Shqiptarët e Ukrainës****dr. Larisa Kaminskaja, Aleksandër Novik**

Universiteti i Petroburgut (Rusi)

Duhet vënë në dukje, se gjatë pesë shekujve e folmja e shqiptarëve të Ukrainës zhvillohej dhe funksiononte vetëm në formën gojore nën ndikimin interferues të gjuhëve bullgare dhe gagauze, ndërsa nga fillimi i shekullit XIX atyre u shtua rusishtja dhe ukrainishtja, ndikimi i të cilave u bë me i madh dhe me intensiv duke filluar nga vitet 30 - 40 të shekullit XX.

Në këto rrethana si detyra kryesore dalin përpara përshkrimi më i plotë dhe sistematik i sistemit fonologjik të të folmeve shqipe të Ukrainës (pikërisht, të Priazovjes), përcaktimi i proceseve fonetike që po zhvillohen brenda sistemit tingullor të të folmeve shqipe të asaj zone, përcaktimi i statusit fonologjik të tingujve të vëçantë që janë rezultat i interferimit dhe i zhvillimit të brendshëm të këtyre të folmeve.

Në etapën e parë të studimit tonë është bërë analiza dëgjimore e materialit tingullor që ishte inçizuar gjatë ekspeditave shkencore të viteve 2002 - 2007. Pastaj është nxjerrë materiali tingullor më reprezentues dhe më i mirë nga ana e inçizimit. Njëkohësisht është analizuar edhe materiali i transkriptuar i këtyre inçizimeve. Autorët e këtij studimi e morën për analizë vetëm ato inçizime që ishin bërë në fshatin Georgievka. Materiali gjuhësor fonetik, që është inçizuar në fshatra Devninskoje dhe Gammovka, do të jetë objekti i analizës shkencore në etapën e dytë të studimit tonë.

Një përshkrim dhe studim i hollësishtëm i sistemit tingullor të të folmeve të fshatrave të banuara nga shqipfolës, vëçoritë e sistemeve vokallike dhe konsonantike të tyre, do të japë mundësi ta konfirmojmë ose ta heqim menjëherë hipotezën tonë për ekzistimin e tre sistemeve fonologjike të veçanta, por të lidhura gjenetikisht, të të folmeve shqipe të Priazovjes.

Duhet vënë në dukje, se deri në kohën e sotme ata studjues, që bënin përpjekje ta përkshkruanin anën tingullore të së folmes së shqiptarëve të Ukrainës, nuk i dallonin vëçoritë midis të folmeve të shqiptarëve të Ukrainës, duke i përshkruar nëpërgjithësi dhe duke folur nëpërgjithësi për të folmen e shqiptarëve të Ukrainës

Durante 5 secoli, la parlata albanese degli Ucraini si sviluppava e funzionava solo a livello orale, sotto l'influsso delle lingue bulgara e gagauza, a cui, dall'inizio del XIX secolo, si sono aggiunte le lingue russa e ucraina, il cui influsso è aumentato di molto a iniziare dagli anni '30-'40 del sec.XX.

In queste circostanze il dovere principale è quello di descrizione completa e sistematica del sistema fonologico delle forme albanesi dell'Ucraina, la definizione dei processi fonetici, la definizione dello status fonologico dei suoni particolari, risultato di interferenza e sviluppo interno di queste parlate.

Nella prima tappa del nostro studio - scrivono Kaminskaja e Novik - è stata fatta l'analisi uditiva del materiale fonologico inciso durante le spedizioni scientifiche degli anni 2002-2007. Poi è stato scelto il materiale fonologico migliore dal punto di vista di registrazione. Contemporaneamente è stato analizzato anche il materiale trascritto di queste registrazioni, ma solo del paese di Georgievka; il materiale linguistico registrato in altri due paesi sarà oggetto di analisi nella seconda tappa del nostro studio.

Una descrizione e uno studio minuzioso del sistema fonologico delle parlate dei paesi abitati da albanofoni, le particolarità dei loro sistemi vocalici e consonantici, darà la possibilità di confermare o di ipotizzare l'esistenza di tre sistemi fonologici particolari, ma legati geneticamente, delle parlate albanesi della Priazovja. Va detto che, fino ad oggi, quegli studiosi che descrivevano la parte fonologica delle parlate degli albanesi d'Ucraina, non ne distinguevano le particolarità, descrivendole genericamente e parlando

(A.V. Desnickaja, I.I. Voronina, A.V. Yhugra, M.V. Domosileckaja, L.V. Sharapova).

D.m.th. inçizimi i materialit fonetik sipas programit fonetik në çdo fshat shqipfolës, përshkrimi dhe studimi i vijueshëm i sisteme fonologjike të të folmeve të këtyre fshatrave do të japë mundësi ta nxjerrë në pah tipare të përbashkëta dhe dallime midis këtyre të folmeve. Kjo do të japë mundësi të arrijmë në përfundime: a kemi të bëjmë me të folmen e njëjtë të shqiptarëve të Ukrainës (krahaso: 'e folmja e shqiptarëve të Ukrainës' - Desnickaja etj.) ose duhet folur për sistemin e të folmeve shqipe të Priazovjes dhe të Ukrainës.

Kjo do të thotë, se për herë të parë në albanologjinë vendase dhe botërore autorët e këtij studimi thonë për një sistem e të folmesh shqipe të Priazovjes dhe jo për të folmen e njëjtë, siç ishte më parë në literaturën shkencore. Pra, një studim kompleks dhe shumanëshëm të fshatrave shqiptare të Priazovjes do të japë mundësi të arrijmë në përfundime për situatën gjuhësore në tri fshatra të Priazovjes (Gamovka, Devninskoje, Georgievka) dhe ta përcaktojë statusin lingistik e këtyre të folmeve (duke përfshirë edhe statusin fonologjik) në hartën dialektologjike të Priazovjes.

Programi ynë është bërë në atë mënyrë, që jep mundësi ta përshkruajmë gjithë sistemin e funksionimit të zanoreve dhe të bashkëtingulloreve, distribucionin e tyre, vëçoritë e realizimit të tërë sistemit fonologjik. Ai na jep mundësi ta nxjerrim në pah ato tipare specifike që i dallojnë të folmen e studuar nga të folmet e tjera të gjuhës shqipe.

Aktualisht gjithë materiali gjuhësor po segmentohet dhe përpunohet nëpërmjet programeve speciale kompjuterike. Pas ekspeditës së këtij viti në Ukrainë autorët shpresojmë mund të përgjigjen në çështje kryesore - me sa të folme shqipe kemi të bëjmë në Priazovje.

genericamente della parlata degli albanesi d'Ucraina.

Cioè la registrazione del materiale fonetico, secondo il programma fonetico, in ogni paese albanofono, la descrizione e lo studio continuo dei sistemi fonologici delle parlate di questi paesi, potranno mettere in evidenza caratteristiche comuni e differenze tra queste parlate. Questo darà la possibilità di arrivare a delle conclusioni: se abbiamo a che fare con un'unica parlata degli albanesi d'Ucraina o se si deve parlare di sistema delle parlate albanesi della Priazovja e dell'Ucraina.

Questo vuol dire che per la prima volta, nell'albanologia locale e mondiale, gli autori di questo studio parlano per un sistema e di parlate albanesi della Priazovja e non per un'unica parlata, com'era prima nella letteratura scientifica.

Il nostro programma - concludono Kaminskaja e Novik - è fatto in modo tale da poter descrivere tutto il sistema di funzionamento di vocali e consonanti, la loro distribuzione, le particolarità dell'intero sistema fonologico. Quello ci dà la possibilità di mettere in evidenza quelle caratteristiche specifiche che distinguono la parlata studiata dalle altre parlate della lingua albanese.

Attualmente tutto il materiale linguistico si sta segmentando ed elaborando attraverso speciali programmi computeristici. Dopo la spedizione di quest'anno, gli autori sperano di poter rispondere ad un problema centrale: con quante parlate abbiamo a che fare nella Priazovja.

Gjuha amtare në diasporë

Sokol Demaku

gazetar e shkrimtar, nga Suedia

Si duket ditë e më shumë fëmijët tanë i janë të nënshtruar asimilimit gjuhësor, sepse ata thajse nuk përdorin gjuhën amatore por gjuhën e vendit dhe mesit ku jetojnë, në jete, ata ate e përdorin në familje por edhe në shoqëri e lojë.

Kjo me të vertetë është shqetësuese për ne kur shohim se një pjesë e fëmijëve tanë gjuhën e nënës e konsiderojnë si gjuhë të dorës së dytë, por kjo ka edhe arsytet e veta e keto arsye mund të të jenë të forta por mund të jenë edhe vetëm sa për tu arsyetue e arsye për të harrue gjuhën e nënës nuk ka.

-Organizimi i dobët i mësimin plotësues për fëmijët tanë në diasporë, askush nuk merret me këtë qeshtje, -angazhimi i njerëzve me profesion jo adekuat që të merren me organizimin e kesaj qeshtje madhore për fëmijet tanë, ku edhe perkrahen nga entet dhe institucionet arsimore, që është një gabim shume i madh, -mësimi plotësues i gjuhës amtare është fakultativ që ka efekt negativ tek fëmijet, -në shumë vende perendimore mësimi i shqipës bëhet në menyrë private nga prindërit, -angazhimi jo i mjaftueshëm i prindërve në këtë drejtim, -angazhimi i mësuesve te pakualifikuar për pune me gjuhën amtare, pra angazhimi njerëzve që asnjëhere në jetën e tyre nuk kanë punuar më fëmije apo gjuhë vetëm kur vetë ata kanë qenë në bankat shkollore si nxënës, Ky fenomen që është mjaft aktual është duke u përhapur ditë e më shumë jo vetëm tek fëmijet tanë që kanë lindur në diasporë por edhe tek ata të cilët kanë lindur në vendlindje e më vonë kanë migruar. Ne si prindër dhe si të rritur duhet të kuptojmë se kjo dukuri është shumë e dhimbshme dhe është mjaftë shqetsuse për ne. Duhet të kuptojmë se fëmijët dhe të rinjtë tanë janë atje ku janë pa fajin e tyre, pra shkaktar kryesor i kësaj dukurie shume të ndieshme dhe negative janë të rriturit, pra vet prindërit e ketyre fëmijëve. Duhet të kuptojmë se rolin kryesor në edukimin dhe arsimimin e fëmijut e luan familja, shkolla dhe rrethi ku fëmija jetonë dhe rritet. Secili nga këta faktor ka apo mban një pjesë të përgjegjësive në arsimimin dhe edukimin e fëmijës. Por pyetja është se sa janë të angazhuar në këtë drejtim këta tre faktor kyc në këtë proces dhe sa është rezultati i tyre në këtë drejtim? Ne duhet të kuptojmë së fëmijë në diasporë apo si ta quajmë në mërgim has apo takon një shoqëri tjetër deri me tani të panjohur për te, takon një kulturë tjetër, has në një traditë diametralisht tjetër me traditën tonë. E e terë kjo ka efekt në jetën e fëmijës dhe të rritur. Dhe në fund me një gjuhë të re apo si të themi një gjuhë të hauj për te. E këtu qendron i gjithë theksi i problemit ku me këtë fillon edhe gllabërimi nga asimilimi gjuhësor i fëmijëve në mërgim. Asimilimi është i pamëshirëshem dhe ai vepron atëhete kur ne nuk jemi sucelë me ate se cka po ndodhë në rrethinë apo më mire të themi me ate se cka po ndodhë me ne. Këtu janë ato defektet e medha dhe të cilat kanë sjellë ne këtë gjendje mësimin e gjuhës amtare në diasporë edhe pse ndihma nga shume vende nuk mun-

gon. Fëmijë që dinë gjuhën amtare ai nuk ka problem me gjuhën e vendit në të cilin ai jetonë dhe njëherit ai ka rezultate shume pozitive edhe në lamit tjera mësimore. Po, ka edhe hulumtime që dëshmojnë se është më lehtë ta mësosh një gjuhë të dytë, kur njëkohësisht ke një bazë të shëndoshë në gjuhën tënde në gjuhën amtare. Ato dy gjuhë, nuk kanë nevojë të vazhdojnë njëra me tjetrën, por, ato të funksionojnë si ndihmesë e njëra tjetrës. Nëse fëmija ka mësuar një nocion në gjuhën amtare atëherë është më lehtë ta mëson fjalën me një nocion të ngjashëm në gjuhën e dytë dhe anasjelltas. Nuk janë të rralla rastet, kur fëmijët gjatë disa periudhave preferojnë përdorimin e gjuhës së vendit ku jetojnë, edhe pse prindërit mundohen të jenë konsekuentë dhe flasin gjuhën amtare me ta. Nëse prindërit dëshirojnë që fëmija të bëhet dygjuhësor, atëherë është me lehtë që ata të vazhdojnë ta përdorin gjuhën amtare me fëmijën në familje. Është mirë, nëse moshatarët dhe të rritur të tjerë, përdorin gjuhën amtare me fëmijën, ashtu që gjuha të vihet në funksion edhe jashtë familjes. Në shumë raste është dëshmuar, edhe pse fëmija nuk e përdorë gjuhën aq shpesht, megjithatë ata mund të zhvillojnë një aftësi të lartë pasive, e kjo ju shërben si bazë që më vonë ta mësojnë përdorimin e gjuhës në mënyrë aktive. Nëse fëmija e përdorë gjuhën e vendit ku jetonë kur prindërit flasin gjuhën e vet amtare, këta duhet të mundohen ta ndihmojnë fëmijën, duke u përgjegjur me fjalët dhe shprehjet e përshtatshme në gjuhën amtare. Kontaktet dhe komunikimi me fëmijën janë, pra, të rëndësishme, pavarësisht se cila gjuhë përdoret. Më me rëndësi është të dëgjosh se ç' thot fëmija, sa sa mënyra se si e thot apo cilën gjuhë e zgjedhë për t'u shprehur. Folë atë gjuhë që e fletë më së miri, që të jeni në gjendje të shprehni sa më mirë që fëmija juaj tu kuptojë, dhe kjo për shumicën është gjuha amtare. Është, poashtu, më lehtë t'i edukosh fëmijët në një gjuhë në të cilën i shprehë ndjenjat më lehtë pra në gjuhën amtare. Shumë të rritur e kanë më lehtë të tregojnë përralla dhe tregime nga fëmijëria, të këndojë këngë, të krijojë rimë, së bashku me fëmijën, në atë gjuhë që ata vetë e kanë folur si fëmijë pra në gjuhën e nënës. Këto aktivitete janë shumë domethënëse, jo vetëm për lidhjet me fëmijën, por, edhe për zhvillimin e gjuhës tek fëmija në përgjithësi dhe se këto do kenë efekte pozitive në të folurit dhe gjuhën e fëmijës. Sepse përvoja tregon se fëmijët që kanë ndjekur mësimin plotësues shqip, e flasin rrjedhshëm shqipen, e njohin bukur historinë dhe kulturën shqiptare, si dhe janë të suksesshëm edhe në lëndët tjera mësimore në gjuhën e vendit ku jetojnë. Pra ne shqiptarët në mërgim lëmë gjurmë jete në vende të huaja.

L'autore - albanese residente in Svezia - mette in evidenza come, ogni giorno che passa, i ragazzi albanesi nati in terra straniera sono sottoposti ad assimilazione linguistica, in società e anche in famiglia: l'albanese viene considerata una lingua di secondo piano. Le cause sono legate all'organizzazione dell'insegnamento per i ragazzi che vivono in diaspora; c'è poi la scarsa preparazione degli insegnanti, e l'insegnamento è facoltativo; in molti casi l'insegnamento è portato avanti, a livello privato, dai genitori, che comunque non hanno una preparazione adeguata. Fenomeno che non interessa solo i bambini nati in diaspora ma anche i ragazzi più grandi nati in madrepatria. Situazione che i genitori vivono con profondo dolore ma che dipende anche da loro capire e risolvere. La famiglia è la prima responsabile di questo increscioso fenomeno. Insieme alla Scuola e al Contesto Sociale in cui il bambino vive. Si deve verificare quanto questi tre fattori-chiave (famiglia, scuola, società) siano coinvolti in questo processo e qualche risultato potranno dare. Al contatto con una nuova lingua, il ragazzo può essere portato a preferirla a quella materna. Ma prima che questo accada, vanno messe in campo strategie mirate per far capire al ragazzo la drammaticità di un tale gesto. Il ragazzo che conosce già la lingua materna è facilitato nell'apprendimento di un'altra lingua, non ne è ostacolato. E le due lingue non sono in concorrenza l'una con l'altra, ma si aiutano l'un l'altra. Il ragazzo comincia a preferire l'altra lingua quando in famiglia si parla poco la lingua albanese. Il ragazzo deve potersi esprimere bene sia nella lingua materna che in quella del Paese in cui vive, ma dev'essere aiutato dai propri genitori.

E' più facile educare i figli in quella lingua dove trovano più facile esprimere i propri sentimenti. Certo è che quei ragazzi che seguono l'insegnamento scolastico in lingua e letteratura albanese, parlano l'albanese in modo scorrevole e conoscono bene storia e cultura albanese; e vanno bene anche nell'apprendimento della lingua del Paese dove abitano.

Rrëshajët në shenjtëroren e Gjenacanit

Pasquale don Ferraro

ka Ferma (Cs), koordinator kombëtar i baritorisë për mërgimtarët shqiptarë në Itali

Shenjtërorja e Zojës së Këshillit të Mirë në Gjenacan (RM), edhe sivjet priti grupe të shumta mërgimtarësh shqiptarë, ardhur nga qendra të ndryshme baritore të Italisë. Kanë kaluar pesëmbëdhjetë vjet nga dita kur nisi së pari ky takim, në të cilin marrin pjesë gjithnjë më shumë shtegtarë shqiptarë, aq sa t'i japin shtegtimin fetar, tashmë tradicional, një ngjyrim gjithnjë më kombëtar. E kjo, sepse shtegtarët nisen nga të katër anët e Italisë (katër autobusë vetëm nga Pistoja) e arrijnë në Shenjtëroren e Gjenacanit me zemrën plot mirënjohje, me dëshirën të falënderojnë Virgjërën Mari, Pajtoren e tyre, për hiret që kanë nxjerrë me ndërmjetësimin e saj. E quajnë familjarisht Zoja e Shkodrës, Nënë, që mban gjallë dashurinë e tyre për Mëmëdheun. Shtegtimi, i cili tashmë organizohet gjithnjë të dielën e fundit të majit, është kthyer në një takim të vërtetë në përfundim të vitit baritor. Krijohen, kështu, mundësitë për të bërë, përveç kremtimit solemn eukaristik, edhe një analizë përfundimtare të veprimtarisë baritore, për të cilën çdo vit shkrihen shumë energji. Duke vërejtur larminë e 500 shtegtarëve, kryesisht të rinj e familje të posakurorëzuar, mund të pohohet se breznitë e reja mërgimtare të shqiptarëve vijnë ta mbajnë lart vlerën tradicionale të familjes.

Sivjet, si simbol i përtëritjes së Kishës në Shqipëri, për ta kryesuar kremtimin, u ftua françeskani i ri nga Shkodra, Atë Aurel Gjerkaç i cili, duke vijuar studimet në Itali, bashkëpunon për shërbimin baritor në komunën e Vareses. Në homelinë e tij, Atë Aurel nënvizoi vlerën e shtegtimin, që sivjet përkoi me një solemnitet të madh e kuptimplotë për mbarë Kishën: me Rrëshajët. E porositi: "Si Apostujt në Çenakull u përforcan në fe nga Shpirti Shenjt, për të qenë misionarë të Kishës në fasha, ashtu edhe pjesëmarrësit në shtegtim, duke u përgjarë vetë dishepujve të Krishtit, duhet të jenë gurë të gjallë të Kishës në Shqipëri".

Ndërmjet përshëndetjeve e falënderimeve të bashkëkremtuesve, përveç përshëndetjes së don Paskuale Ferraros, koordinator kombëtar i baritorisë për mërgimtarët shqiptarë në Itali, besimtarët ndoqën edhe fjalën e Atë Gazmendit, provincial i Provinçës shqiptare të "Zojës Nunciatë". Atë Tinaç uroi që dashuria për Shqipërinë, e dëshmuar në këtë takim të besimtarëve, të mbledhur si bij të popullit shqiptar, të mos mbetet vetëm simbolike, por të konkretizohet me rikthimin në trojet atërore, që secili të japë kontributin e vet në fazën e re historike të jetës së Kombit. U krijua përshtypja se në fjalët e françeskantit jehonin fjalët dhe melodia e këngës së lashtë, që populli shqiptar ia drejton Zojës së Gjenacanit: "Ktheu, o Zoja e Këshillit t'Mirë, / Na prij n'paqë t'hyjnueshit Bir".

Mërgimtarët e përfunduan shtegtimin në kopshtet komunale të qytezës laciace, ku dreka festive u pasurua me këngë e valle, plot mall për atdheun e largët. Emocionohesh kur kujton se pak vjet më parë shumë nga këta të rinj kalonin situata të vështira, ndërsa sot përpara tyre janë hapur perspektiva të reja: të rinjtë, që ndonjë vit më parë sapo kishin nisur rrugën e fesë, sot janë gati, disa për të vënë kurorën e martesës, të tjerë për të pagëzuar fëmijët, shenjë e qartë e integritit të plotë në Kishën, që i pranoi në gjirin e vet e kujdeset për ta, si për të gjithë bijtë e saj.

Gëzimi që karakterizoi takimin e sivjetëm dhe emocionet e fuqishme, të buruara nga lutja e përbashkët, tingëljuan si premtim për t'u takuar përsëri, vitet e ardhshme, me Virgjërën Mari, Pajtoren e Atdheut e të familjeve, që është Nëna e tyre, ashtu si e Birit të Zotit.

Il santuario della Madonna del Buon Consiglio di Genazzano (RM), anche quest'anno ha accolto il numeroso gruppo di immigrati albanesi provenienti dai vari centri pastorali d'Italia. Sono ormai 15 anni che, a questo annuale appuntamento, prendono parte sempre più pellegrini albanesi, tanto da poter ritenere questo come un consolidato raduno che assume sempre più un carattere nazionale. I pellegrini, infatti, partono da diverse città d'Italia (quattro pullman soltanto da Pistoia) e raggiungono il santuario di Genazzano con la gioia nel cuore di esprimere il loro grazie alla Vergine loro protettrice, familiarmente invocata come Madonna di Scutari, che mantiene vivo in loro l'amore per la terra d'origine. Il pellegrinaggio, ormai fissato per l'ultima domenica di maggio, è così diventato un vero appuntamento di fine anno pastorale dove si ha l'occasione di fare, oltre una solenne celebrazione eucaristica, anche un resoconto finale della pastorale, per la quale si impegnano ogni anno sempre più energie. Osservando le varie componenti delle oltre 500 persone, che erano essenzialmente formate da giovani e nuovi nuclei familiari, si può affermare che questa festa è anche l'espressione del valore che la famiglia mantiene nelle nuove generazioni del popolo albanese. Quest'anno, come segno della rinnovata Chiesa d'Albania, è stato invitato a presiedere la celebrazione il giovane francescano di Scutari P. Aurel Gjerkaç che, studente in Italia, collabora per il servizio pastorale nella comunità di Varese. Il P. Aurel nelle sue omelie ha sottolineato l'importanza del pellegrinaggio nella solennità della Pentecoste: come al Cenacolo gli apostoli vennero confermati nell'afede dallo Spirito Santo per essere i missionari della Chiesa nascente, così i convenuti al pellegrinaggio, concretizzando in questo evento lo stesso incontro degli apostoli, devono essere le pietre vive della nuova Chiesa albanese. Tra i saluti e ringraziamenti dei concelebranti, oltre a quelli di don Pasquale Ferraro, Coordinatore nazionale della pastorale per gli immigrati albanesi in Italia, ci sono stati quelli di P. Gazmend, Provinciale francescano di Scutari. Questi ha augurato nel suo intervento che l'amore per l'Albania, dimostrato in questo raduno di fedeli uniti come popolo albanese, non sia soltanto virtuale, ma possa concretizzarsi in un effettivo rientro nella propria terra, perché ognuno possa contribuire con le proprie capacità alla nuova fase storica della nazione; sembrava così riecheggiare nel suo discorso un antico canto che il popolo albanese rivolge alla Vergine di Genazzano chiedendole di far rientro nel suo santuario di Scutari. I pellegrini hanno concluso la loro permanenza nei giardini comunali della cittadina laziale, dove i canti e le danze hanno allietato il banchetto festivo; particolarmente emozionante è stato potersi ritrovare e ricordare come in pochi anni tante situazioni difficili abbiano assunto prospettive migliori: i giovani, che soltanto qualche anno fa iniziavano il loro cammino di fede, oggi progettano alcuni il matrimonio e altri il battesimo dei figli; segno questo di una effettiva integrazione nella nuova Chiesa che li accoglie e li cura. La gioia che ha caratterizzato l'incontro e la comune preghiera sono stati vissuti come proposito di rinnovare quest'esperienza negli anni futuri, nella certezza di avere sempre Maria come custode e protettrice delle proprie famiglie, così come lei è stata del Figlio di Dio.

Giordano protopapas Emanuele, *Shërbesa e Orëvet, Lutjesore, Mbrëmësorja e Madhe, Shërbesa e Varrimit* - pro manuscripto - Eianina (Cs), dicembre 2008

Janë tri ceremoni liturgjike bixantine që prifti i Purçillit ka dhjetra vjet pruar arbërisht, ka greqishtja, e rregullisht i përdor te Qisha e Shën Vasilit. Gjuha është sa më shumë arbëreshe. Shërbesa e Orëvet, e botuar mbi Jeta Arbëreshe, është pjesa më e re. Një libër që i duhet gjithë priftravet arbëreshë.

Fortino arkim. F.Eleuterio, *Piccola catechesi cristiana secondo S.Atanasio* (Sussidi Catechetici, 46), pro manuscripto, Besa, Circolo Italo-Albanese di Cultura, Roma 2008

Shën Thanasi, për gjithë jetën e tij, ruajti orkto doksinë e deklaruar te Konçili i Niçesë, i pari Koncil ekumenik, e mbi këtë shkruajti traktatin "Mishërimi i Fjalës". Arkimandriti Fortino na shpie mbrënda te kjo vepër trimërije të Shën Thanasit, "një shpjegim i thjeshtë i besës së Krishtit - si shkruan shënjtji - dhe të buthtuartit të saj hyjnore". Vepër e vlershme e aktuale edhe sot.

Celestino Margherita, *Viaggio in Arbëria* - guida attraverso gli itinerari turistico-culturali dei paesi arbëreshë d'Italia -, Edizioni Prometeo, Agm, Castrovillari 2009

"Ky libër - shkruan Pierfranco Bruni, te Parathënia - është një ndihmë e mirë për të hysh te një territor po edhe te një idë kulturre të Arbërisë". 50 katunde - të shprishur ndër 7 Krahina e 10 Provinça të Talljes së jugut - janë të rrëfyejtur, njeri pas jetrit, me

një shkrim të butë dhe të shkurtër, ka një autore jo-arbëreshe. Autorja kish dalë, te viti , me njetër libër që flit vet për katundet e Kalabrisë. Një Dvd e bën librin edhe më të shtrënjtë.

Bellucci Costantino, D'Agostino Flavia, *Arbaskuar - Fjalor italisht-arbërisht-shqip i ilustruar*, Collana Minoranze linguistiche, volume II, Edizioni Orizzonti Meridionali, La Grafica Meridionale srl., Montalto Uffugo 2009

Duall i dytji vëllim me "fjalë të përbashkëta në të folmet e Arbëreshëve t'Italisë, variantet e tyre dhe krahasime me gjuhën e sotme shqipe të Shqipërisë". Katundet arbëreshë të marrë parasysh këtë herë janë gjashtë: Maqi, Strigari, Shën Mitri, Mbuzati, Shën Sofia e Vakarici, të cilëve rrëfytet edhe pak histori dhe sillen gjë fjalë t'urta e idjomatizme. Një iniciativë shumë pozitive.

Gerbino Gaetano, *Fjalori arbërisht-italisht i Horës së Arbëreshëve*, tipolitografia Luxograph srl, Palermo 2007

Pas gramatikavet *Udhëtimi e Rruga e mbarë*, Horës së Arbëreshëve i mungonij një Fjalor, si mjet didaktik për mësimin e Arbërishtes ndër skollat e Horës. G.Gerbino, pas shumë vjet shërbimi dhe kërkimi, e nxori në dritë këtë Fjalor, patjetër një libër i shtrënjtë, edhe për studjuesit e gjuhës arbëreshe.

Guidera Trifonio, *Liriche*, (ediz.critica e introduz. di M.Mandalà, traduz. italiana di G.Schirò di Maggio), Palermo 2008

Është e para herë që poezitë e këtij autori

fatzi të Horës (1873-1935) janë të përmbledhura e të botuara te një libër, (një fragment poemi e 61 lirika), nën kujdesin e prof. M.Mandala-ut, e të pjerra italisht nga Zef Skirò di Maggio. Shumë pak poezi botoi Guidera gjatë jetës së tij, edhe pse poeti i madh Zef Skiroi kish dhënë një mendim jo shumë të mirë mbi ato.

Hylli i Dritës, *revistë tre mujore themelue në vitin 1913 prej At Gjergj Fishtës*, vjeti XXVIII, nr.4 (259), Shkodër 2008.

Te ky numër i Hyllit të Dritës, ndër të tjera të dhëna të vlershme, gjëndet edhe e dija pjesë e studimit të docentit universitar Attilio Vaccaro, ungërnjot: "Il Pontificio Collegio Corsini: presidio di civiltà e ortodossia per gli Albanesi di Calabria". Një studim i shkurtër, po i shtrënjtë, që merr nismën ka libri i M.F.Cucci-t (Il Pontificio Collegio Corsini degli Albanesi di Calabria, ed.Brenner, Cosenza 2008).

Bellizzi Mario (a cura di), *Good bye Shin Vasil*, antologia poetica - voci della gjitonia e voci dell'anima, Edizioni Prometeo, Castrovillari 2008

Ky libër botohet, të dijtën herë, nën kujdesin e me parathënieën e Mario Bellizzi-t, e përmban (tek e folmja shënvasilote e të pjerra lëtisht) poezi popullore, vjersha e parambote, si edhe poezi të katër autorëve: G. Antonio Pugliese (më të shumtat), Antonio Bellizzi, Michelangelo Tamburi, Pietro Occhineri.

(vjen ka faqja 21)

Një vepër arbëreshe që rilind

dell'Istruzione e del ministro del tempo Hil Mosi, gli attribuì il gran premio "Commendatore dell'Ordine di Skanderbeg". Il quotidiano politico "Besa" (nr.296, 12 luglio 1932) scrive:"Agli scrittori d'Italia noi dobbiamo essere riconoscenti perché, fin dai tempi antichi, si sono battuti virilmente per l'indipendenza e per la promozione della loro lingua materna. Una serie di poeti e scrittori arbëreshë ci hanno fornito opere preziose, che dobbiamo studiare con tutta l'attenzione che meritano. Purtroppo, poiché non si comprende bene da noi il dialetto degli albanesi d'Italia, sono poco conosciute da noi le opere di De Rada, Variboba, Serembe, Schirò, ecc., dalle quali, invece, con uno studio profondo e attento, si scoprirebbero diamanti preziosi per la nostra letteratura nazionale".

L'opera è una sintesi di quei valori nazionali, che sono stati al centro dell'attenzione di tutti gli scrittori e studiosi dell'epoca, i quali si preoccupavano per l'esistenza della loro nazione e si prodigavano, con uno spirito illuminista e patriottico di riassumere nelle loro opere i valori nazionali intellettuali albanesi. G.Petrota (1882-1952), personalità che apparteneva ai circoli d'élite scientifici, ci ha lasciato un fondo di opere molto valide. Spinto da principi idealisti e morali, Petrota si è sforzato di illustrare nella sua opera minuziosamente i valori storici, letterari, linguistici, geografici, folklorici e bibliografici della cultura albanese. Oltre agli autori arbëreshë, nella sua opera ha incluso tutti gli autori della Rinascita Nazionale e fino ad

autori con Noli, Konica e Fishta. Non è solo un'opera antropologica ma anche enciclopedica. L'opera è stata scritta in un periodo quando autori come De Rada, Schirò e Serembe in Albania ancora non si conoscevano. L'opera del Petrota venne proibita dopo gli anni '45, quando prese il potere il governo comunista di Enver Hoxha, forse per il fatto che, in essa, erano elencati "autori proibiti" dal realismo socialista, che dominò la letteratura albanese per 50 anni di fila. E oggi, dopo 77 anni (dal lontano 1932), con un lavoro appassionato, il traduttore Qemal Velija ha voluto togliere a quest'opera la polvere dell'oblio, traducendola in lingua albanese. Un lavoro molto accurato.

La 482/99 tutela l'idioma arbëresh

Pierfranco Bruni

ka Sullarënxa (Cs), poet, gazetar e shkrimtar

C'è una discussione aperta tra la tutela della lingua Arbëreshe e la visione di una contestualizzazione della lingua puramente albanese come idioma da integrarsi con la storicità dell'Arbëresh. È chiaramente una questione legata al discorso relativo alla tutela delle minoranze linguistiche in Italia, sancita dalla Legge 482/99.

E' pur vero che la normativa citata non parla esplicitamente di lingua o di cultura arbëreshe e tanto meno di un idioma Italo-albanese. Ma è anche vero che, intendendo una lingua e una cultura da tutelare, in quanto presupposto che presenta una sua realtà storica, è ovvio che sia l'Arbëresh l'idioma che rientra nel procedimento normativo della 482.

D'altronde il concetto stesso di tutela - anche secondo i presupposti sia del Codice dei Beni Culturali sia rispetto all'antica visione della tutela (pensata in senso globale e riferita al patrimonio culturale), intesa secondo la normativa del 1939, ovvero della Legge Bottai - si applica a una "geografia" della cultura che ha una sua eredità e appartenenza storica.

Non ci sono dubbi da questo punto di vista: né secondo riferimenti giurisprudenziali né tanto meno in una interpretazione culturale. Il dibattito, alla luce di alcune riflessioni da farsi sulla stessa 482, a distanza ormai di dieci anni dalla sua emanazione, si mostra molto articolato e deve sempre più riguardare non solo i cultori delle materie delle presenze minoritarie in Italia o gli esperti delle università o dei ministeri, ma dovrà svilupparsi in sedi sia istituzionali (mi riferisco alla Commissione Cultura dei due rami del Parlamento) sia nelle sedi direttamente politiche.

La Legge di tutela delle minoranze linguistiche è nata dopo un vivace ma interessante dibattito proprio nei centri della dialettica politica, sia locale (dei territori interessati) sia ampiamente nazionale. Non si può più dare una lettura sommaria delle minoranze linguistiche (a cui si farebbe bene aggiungere anche il concetto di "etnie"), perché la sperimentazione durata dieci anni non è che abbia prodotto eccellenti risultati sia sul piano del dato scientifico che su quello meramente didattico.

La lingua è un bene culturale. Mi pare logico, quindi, che la 482 non possa più fare

riferimento solo alla Pubblica Istruzione come presupposto principale, perché altrimenti la tutela delle lingue minoritarie sarebbe esclusivo appannaggio di un Ministero e quindi rivolta, la tutela, al mondo della scuola o ad organismi locali, università e progetti vari. Non può essere più così. Forse anche per questo motivo non si sono trovate alcune canalizzazioni precise nei mezzi di informazione, pur citati nel dispositivo di legge.

Il concetto di tutela è abbastanza complesso e non può che vedere protagonista anche il Ministero per i Beni e le Attività Culturali, proprio in virtù dei compiti che svolge su tutto il territorio nazionale in materia di tutela.

Il dibattito sviluppatosi intorno all'Arbëresh o all'Albanese credo che non debba, e non possa, avere motivazioni che facciano prevalere l'una o l'altra tesi, o ipotesi. Anzi credo che non esista una prevalenza dell'uno sull'altra e viceversa, perché è assodato che parliamo di lingue storiche; ma, se nel gioco della discussione entrano i parametri adottati dai Beni Culturali, il problema non si pone, non si sarebbe posto sin dall'inizio. Nelle università e nel mondo dell'associazionismo, o giornalismo specializzato, il rapporto tra l'Arbëresh e l'Albanese sarebbe stato chiaro subito.

L'Albanese storico è l'Arbëresh? Partiamo da questo presupposto e dal rispondere con chiarezza a questa domanda. Dopo di che ogni contendere mi sembrerebbe inutile. Se si optasse per l'Albanese, il discorso lo chiuderemmo immediatamente in termini istituzionali. Noi non abbiamo il compito di tutelare una lingua ufficiale di un altro Paese. Mi sembra impraticabile il discorso avverso. Già parlare di etnie - ecco la necessità di aprire un serio pensiero su questo termine applicato alle minoranze linguistiche - scioglierebbe qualsiasi altro dubbio.

Un discorso a parte resta la "istituzione" delle contaminazioni. Ma in un quadro articolato tra lingue storiche ed etnie rientra la riconsiderazione della Legge di tutela, la quale nasce già con delle modulazioni errate. Si pensi alle minoranze germaniche e del Sud Tirolo, che hanno incancellamenti storici completamente a sé

Seminari i Prishtinës

(17 - 28 gusht 2009)

Drejtore: prof. dr. Liman Matoshi, Prishtinë

Bashkëdrejtore: prof. dr. Ymer Çiraku, Tiranë

Sekretar: prof. as. dr. Bardh Rugova, Prishtinë

Bashkësekretar: prof. as. dr. Adem Jakllari, Tiranë

Sekretare profesionale: mr. Blertë Ismajli, Prishtinë

Seminari Ndërkombëtar për Gjuhën, Letërsinë dhe Kulturën Shqiptare është themeluar në vitin 1974 pranë Fakultetit të Filologjisë (atëherë: Fakulteti Filozofik) të Universitetit të Prishtinës. Ky Seminar organizohet për studentë e studiues që merren me probleme të gjuhës, të letërsisë e të kulturës shqiptare, po edhe me albanologjinë përgjithësisht.

Seminari XXVIII do t'i zhvillojë punimet në Prishtinë nga 17 gusht - 28 gusht 2009

Arritja e seminaristëve në Kosovë, më 16 gusht 2009.

Hapja solemne e Seminarit XXVIII, më 17 gusht 2008 në orën 11:00.

Programi bazë i Seminarit XXVIII

Kurse intensive të mëimit të shqipes (tri shkallë); Ligjërata të veçanta të gjuhësisë; Ligjërata për letërsinë shqiptare; Referime shkencore; Ligjërata të përgjithshme; Tryezë e rumbullakët; Program kulturor plotësues për t'i njohur seminaristët me bukuritë natyrore, me veprimtaritë kulturore e të mira të tjera në qendra të Kosovës

SESIONI SHKENCOR

(27 - 28 gusht 2009)

**- Shqipja e folur dhe shqipja standarde
- Romani i sotëm shqiptar, Kosova dhe
letërsia shqipe**

rispetto agli Arbëreshë, ai Grecanici, ai Franco-Provenzali. Così come l'intera realtà friulana.

Ecco perché si pone un problema di fondo proprio sui riferimenti legislativi legati alla normativa. La storicità nei fatti di una minoranza, comunque, e quindi di una lingua, sta alla base di qualsiasi discussione.